

Va-să-zică : „kulturlose Vlachen“ ! Și, ca să nu subsiste niciun echivoc în această privință, d. Brückner ne înnoiește (p. 93), mai explicit, acest certificat de paupertate culturală, relie-fându-l prin contrastul cu Ungurii :

„Die Rumänen waren bis in das 17. Jh. hinein ein kulturloses Volk, die Magyaren seit jeher ein Kulturvolk“.

Evident, nu ne gândim să polemizăm cu d-sa pe această temă, — astfel de afirmațiuni dovedind, sau o totală ignoranță a trecutului nostru, sau, mai rău decât atâta, o ignorare și denaturare a faptelor istorice¹, cum nici cei mai frești detractori ai culturii românești nu știm să și-o fi îngăduit².

Tot astfel, în ce privește originea și filiera lui *crăciun*, vom lăsa pe d. Brückner să se descurce cu Pintar (v. „Archiv für sl. Philologie“ din 1912, p. 618 sqq), cu Vasmer (*Gr.-sl. Etjudi*, p. 10), sau cu Berneker (*Slavisches Etymologisches Wörterbuch*, sub *kračun*), care crede, ca și noi, în originea românească a termenului slav și, implicit, a reflexului maghiar, deși cunoaște și citează pe vrus. *koročun* din pomenita cronică, etc., în privința înțelesului de „Winter-sonnenwende“ al căruia însă, ca om de știință obiectiv ce este, se întreabă : „aber ist diese Bedeutung nicht nur erschlossen?“³

Este însă, în acest articol plin de lucruri interesante, de altfel, — ca tot ce scrie distinsul învățat, — un pasagiu, asupra căruia e necesar să insistăm.

D. Brückner scrie (p. 96) :

„Polnische Dichter im 17. Jh. sagen, der eine: Ihr Wein-

¹ Vezi-le la N. Iorga, *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, Bucarest 1922.

² V. d. e. : Dr. J. Karácsonyi, *Die Ansiedelung der Rumänen auf dem linken Donauufer*, în «*Mitteilungen der Fontes Rerum Transylvanicarum*», Cluj 1912, pp. 22—38.

³ Vrednic de observat e totuși, relativ la supraviețuirile păgâne în creștinism subț acest raport, că, după Calendarul de proveniență egipteană al lui Antioh (ca. 200 p. Chr), *ziua natală a zeului soarelui*, la care se fixează creșterea luminii, cade la 25 Decembrie și că, după alte mărturii, în Egipt eră obiceiul, ca, la solstițiul de iarnă (25 Dec.), să se scoată din sanctuarul chipul unui copil, simbolizând soarele nou-născut. Relevăm aceasta după R. Kittel (*Hellenistische Mysterienreligion und das A'te Testament*, în «*Zeitschr. d. Deutsch.-Morgenländ. Gesellschaft*» din 1924, p. 93), care pune în legătură faptul cu cuvintele rostite în sanctuarul Korei din Alexandria: „In acest ceas a născut azi *Kore*, adecă Fecioara, pe *Aton* [*saeculun, aevum*] și cu cele raportate de scoliast la Grigore din Nazianz: „Fecioara [*alma, παρθέρος*] a născut : crește lumina“ (*ibid.*). Cf. și Ed. Norden, *Die Geburt des Kindes*, Leipzig 1924 cel mai nou și mai aprofundat studiu exegetic asupra Eglogei messianice a lui Virgil), *passim*.

bauer von Tokaj, versenket umsonst die Trauben *na kutnarze*, auf dem Kutnar; andere erwähnen *kutnar'sche* Weine. Das ist széklerisches *kötör* „Kelter“, das somit nicht auf Siebenbürgen allein beschränkt war“.

— Das ist, va întâmpină însă orice cunoscător neprevent al realităților istorice, geografice și economice de la noi, *Cotnariul* moldovenesc, unde, spune tradiția, podgoreni germani de la Tokaj se stabilise, pe vremuri, plantând vița lor: d. A. Brückner ar fi putut-o ști din *Geschichte des rumänischen Volkes* a d-lui N. Iorga, I, 178¹, dacă nu din *Relations économiques entre Lwów et la Moldavie* (în „Choses d'Orient et de Roumanie“, Bucarest-Paris, 1924, p. 81 sq.) ale aceluiași.

Nu secuiescul *kötör* „Kelter“, „calcatura“, „teasc“, ci acest *Cotnar(i)* românesc — indiferent de derivația etimologică a toponimicului însuși² — explică pe acel polon *kutnarz*, pe care lexicele polone îl înregistrează cu înțeles necunoscut (v. Booch-Árkossy, s. v.) și din care derivă pol. *kutnarskie piszczele*, „gewisses, aus Rohrpfeifen zusammengesetztes Tonwerkzeug“ (*ibid.*), adică „*kutnar'sche* Pfeifen“ ale d-lui Brückner. Iar, cât despre „*kutnar'sche* Weine“, ele nu pot fi decât vinurile noastre de *Cotnari*, vestite până astăzi, înfruntând vitejește concurența celor

¹ Extragem: „*Cotnari* ... Jetzt ist es ein armseliges Dorf, sich selbst überlassen und seinen berühmten und einträglichen Weingärten durch die Verheerungen der Reblaus fast völlig beraubt; einst aber war es, wie Hârlău, eine beliebte Residenz der moldauischen Fürsten und um auf den sonndurchglühenden runden Hügeln Weinreben anzupflanzen, kamen deutsche Arbeiter aus den westlichen Städten...“. Cf. și n urm.

² Cf. relația din *Codex Bandini*, ed. V. A.-Urechia, p. 78, sub *Kuthnar*: „Nomen accepisse a primo Moldavicarum vinearum insitore produnt, cum enim antiquitus haec Provincia Regi Ungariae esset tributaria, accidit quodam tempore ut hujus Regionis Vajvoda proficisceretur Budam ad regem, ubi praestantissima gustans ungarica vina, indoluit in sua Provincia, ut pote terra fertilissima, quod vinum non nasceretur. Quare petiit a Rege hominem, qui plantandae vineae notiā excelleret, et impetravit. Assignatus igitur Germanus nomine *Gutnar*, qui ex mandatus (*sic*) Vajvoda totam perlustravit Provinciam, in qua montes et colles pro plantandis vitibus satis commodos invenit. Verum omnibus anteposuit hunc locum...“ — Credem inutil să reproducem mai departe combinațiile etimologice ale legatului papal cu privire la originea și înțelesul numelui „*Gutnar*“; dar acel „*Principis scriba et Latina lingua interpres, nomine Georgius Kutnarski*“, de care pomenește dânsul mai sus (p. 8), își trage numele, evident, de la *Cotnari*: „*Cotnăreanu*“.

de Malvasia, în relațiile noastre cu Lembergul¹; dacă d. Brückner s'ar osteni cândva până la noi, i-am oferi cu plăcere să guste.

Să fim înțeleși.

Scientia militans, — scientia militans, scientia limitans . . .

Gaston Boissier scria cândva: „Il est d'usage aujourd'hui d'aller demander à l'histoire du passé des armes pour les luttes du présent“.² Cuvintele nobilului învățat francez implică, de sigur, un regret, dacă nu o directă dezaprobare a procedului; dar ele cuprind și o constatare, a cărei actualitate e astăzi cu mult mai mare și ale cărei perspective de a-și pierde actualitatea sânt azi, poate, mai puține ca oricând: polemica continuă, cu pana, lupta începută cu spada de Polemos.

Dacă nu se poate altfel, nu ne plângem.

Este însă un lucru, pe care conștiința ar trebui să-l impună oricărui om de știință, — chiar când scrie, ca d. Brückner, *recentibus odiis*: ca lupta sa să fie cavalerescă, și armele, — indiferent de arsenalul din care provin, — să nu fie calpe. Iar, în ce privește, în special, pe acești „kulturlosen Vlachen“ cari sântem, să se ia act că, — oricât de curios s'ar părea, — ei au obiceiul să se apere, când sânt atâcați:

Cet animal est très méchant :
Quand on l'attaque, il se défend.

P. S. — De fapt, nu numai în ce privește originea ung. *karácsony*, ci și 'n privința acelei 'kenyértésztábol készült pogácsaszerü karácsonyi sütemény' *bubota* s. *bubuta*, căreia autorii Dicționarului etimologic al Academiei Maghiare (col. 546) i-au căutat zădarnic originea, poate veni, revelatoare, lumină dinspre acești „kulturlosen Vlachen“.

Identitatea termenului maghiar cu aromânul *bubotă* 'făină ori pâne de porumb, mălaiu: *pâni di bubotă* (pâne de porumb); *pită di bubotă* (plăcintă de porumb)' (Dalamestra, *Dicț. macedo-român*, p. 43), care, el însuși, represintă pe alb. *bobote* 'Mais' (G. Meyer, *Alb. Wb.*, v^o; cf. Dacoromania, III, 728) sau pe ngr.

¹ V. N. Iorga, *Relațiile comerciale ale Terilor Române cu Lembergul*, p. 15 = *Studii și documente*, XXIII (1913), tabla (p. 517). Cf. și I. Nistor, *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, p. 145.

² *Cicéron et ses amis*, Paris 1908, p. 22.

μπρομπότα 'gâteau de maïs, pain de maïs' (G. Meyer, *Neogr. Stud.*, IV, 61), 'μάζα, μαμαλίγχα' (*ibid.*, II, 84), e, în adevăr, evidentă; iar, pentru răspândirea cuvântului la Românii din Ardeal, stau dovadă corespondențele dr. *bobeală* 'mâncare pregătită din făină de porumb, unsoare și lapte', *bobală* 'iațură, brahă' (Viciu, *Glosar de cuvinte dial.*, p. 20), a căror legătură cu *bubotă* nr. a observat-o și G. Pascu (*Elemente romanice în dialectele macedo-megleno-române*, p. 16), dacă nu și acel *bubă* din expresia: a merge cu *bubă*, „când femeile se duc cu mâncare la vreuna care a născut de curând” (Viciu, *o. c.*, p. 22), împreună cu enigmaticul *Imbuibă* însuși. Căci baza terminilor citați poate fi foarte bine, cum presupuneă Meyer, un „Kinderwort” epirot *μπόμπο* 'Nahrung' (*Ngr. St.*, II, 84), aparținând la aceeași familie ca și it. *boba*, *bobbia* 'bouillie, mélange' (*ibid.*, IV, 61; cf. Meyer-Lübke, *REW.*, no. 1181) și postulând o bază romanică **bobotta*, care ar explica, poate, și pe fr. *popote* 'bouillie (mot enfantin); cuisine; restaurant' (cf. Littré, s. v.).¹

¹ Cât privește rostul de *colindeț*, „pită, resp. prăjitură de Crăciun”, al ung. *bubota*, terminii de comparație abundă: ngr. *χριστόπηχτα, χριστόψωμα* idem (G. Meyer), s.-cr.-raguz. *krstijenta*, idem (*Slavia*, II, 37); cf. DR. III-193, adăugând ocașional: ml. *colinda* 'subcinericius panis' din Ducange, s. v. *collyrida*, ngr. *κολέριτας*, tău explicat de Korais, *Ἄτακτα*, II, 285—380 și rom. *crystata* 'un colac, cu cruciuliță la mijloc, pe care-l oferă fetele, de Paști, flăcăilor ce li-s mai dragi' din rev. „Ion Creangă”, III, p. 100, n 1, cum fac fetele sârbe cu *popernjaci* 'Pfefferkuchen', după Edm. Schneeweis, *Die Weihnachtsbräutche der Serbokroaten*, Viena 1925, p. 50; cf. și *balabuscele*, pe care le pregătesc de Anul-Nou fetele de Român de peste Nistru, după însemnările d-lui N. Smochină, în „Ramuri-Drum drept” din 1925, p. 30: poate, turte în chip de „balabustă” (cf. și *babe*), dacă ne gândim că, aproape delaolaltă, prăjiturile acestea simbolice sânt „Gebldbrote”, ca s.-cr. *pašurate*, *pršurat* 'das traditionelle Weihnachtsgebäck in der Insel Lesina' (Schneeweis, p. 50), *vasilica* 'prăjitură de Sf. Vasile' (cf. și ngr. *ἀγιοβασιλειάτικον* s. *ἀρχιχρονιατικόν* 'étrennes' din *Ἄτακτα*, IV, 216), zisă și *veselica* s. *vitlejem* (cf. *Vicleim*), etc. (Schneeweis, p. 49 sqq.).—Ca și *abricone, ebricone = Lbkuchen* „en forme de poisson doré et argenté” ale Elvețienilor (v. *Glossaire des patois de la Suisse romande* par Gauchat, etc., p. 72), cele mai multe din ele închipuiesc animale: *čobanski kolač*, d. e., înfățișând toate animalele domestice și pe care ciobanul îl rupe pe coarneau herbecelui clopotar și-l împarte cu el (Schn., 51), într'o simbolică practică de înfrățire cu animalul favorit, analogă cu aceia care are loc, în prima Sâmbătă din post (*Tudorova Subota* s. *Konjski Veligdan*, „Pferdefeiertag”, un fel de Rusalii ale Calușerilor sau „Paștile Calului”), când, după curse, flăcăii împart cu caii covrigii ce-i purtaseră pe braț (*ibid.*, p. 198).—Privit în lumina aceasta (pentru alte prăjituri de acest soi, ca rut. *bahata kul'a*, etc., v. Berneker, sub *kul'ja*), poate chiar obscurul ung. *baznak* 'specie panis', pentru care s'a recurs la analogia faimoaselor „siliginei cunni” (Gombocz-Melich), să se lămurească mai convenabil: sl. **božnjak* (cf. ir. *božitnjak*, „Decembre”, propriu: „luna Crăciunului”).

NOTE ȘI OBSERVAȚII ISTORICO-FILOLOGICE

DE

V. BOGREA.

I. — LEGENDE ISTORICE PARALELE CU ALE NOASTRE ÎN CRONICA LUI GHEORGHE BRANCOVICI.

Despre valoarea lingvistică, în special lexicologică, a acestei opere¹, am avut prilejul să vorbim aiurea.

Aici voim să semnalăm, în ea, existența unor interesante paralele la anumite legende despre Domnii noștri și Alexandru-cel-Mare.

I. — Cunoaște toată lumea faimoasa legendă a Dumbrăvii-Roșii. Neculce înseamnă, printre cele „O seamă de cuvinte“ ale sale (Kogălniceanu, *Letopisețele*, II², p. 181), această ispravă a lui Ștefan-Vodă cel Bun, care „au pus pe Leși în plug de au și arat cu dâșii, de au semănat ghindă, de au făcut dumbrăvi, pentru pomenire, ca să nu se mai acolisească de Moldova: Dumbrava-Roșie la Botoșani, și Dumbrava-Roșie la Cotnarū, și Dumbrava-Roșie mai giosū de Romanū; . . . Și așa vorbesc oamenii, că, când au fost arând cu dâșii, cu Leșii, i-au fost împungând cu strămurările, ca pe boi, să tragă; iară ei se rugau să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciușcele; iară, când îi băteau cu biciușcele, ei se rugau să-i împungă“. Cronicarul moldovean afirmă, apoi, că „Leșii încă nu tăgăduesc, că scrie și în cronica lor“, și se miră „de Miron Logofătul, cum au acoperit acest lucru, de nu l-au scris“.

¹ Intrebuițăm varianta editată de d. N. Iorga, după manuscriptul p.ărc. Bobulescu, Iași 1917 (extras din „Revista Istorică“). O altă versiune românească fusese publicată, precum și știe, de Ar. Densușianu în „Revista critică-literară“, III (1895). Despre redacția slavă, mai întinsă ca rezumatul român scris la București, v. S. Dragomir, în vol. II al acestui „Anuar“, p. 1 sqq. — Profităm de ocazie pentru a observă, că studiul și extrasele din „Revista de Iași“, I (1908) asupra cărții lui Tröster din 1666 nu erau ceva înedit în publicistica noastră științifică, cum afirmă nota redacției, de oare ce o analogă cercetare, cu excerpte, se tipărise de mult în „Rev. critică-literară“ citată, II (1894), p. 322 (cf. și p. 167).

Ei bine, dacă, în adevăr, marele Voevod moldovean a săvârșit isprava, pe care ține să i-o atribuie Neculce, el n'a făcut decât să imite pilda lui Roman, cneazul Smolenscului, care i-o luase înainte: „Acesta“, scrie Brancovici, „au fost foarte viteaz, și Lidva o au luat, și, pre mulți robindu-i, în greale legături i-au ținut, și grea tirănie pre dânșii au pus. Că pre unii, în obezi fiind, i-au înjugat în plug și ca cu niște boi au arat împrejurul Chievului, și de acolo au crescut această pildă, când unul din Litvini, trăgând în plug, s'au învățat limba rusească și au zis: „Romane, Romane, sărăceaste petreci, de ari cu Litva!“ (o. c., p. 50).

II. — Papadopol-Calimah și, după el, Gaster (*Revista pentru istorie, arh. și filologie*, an. I [1883], vol. IV, p. 185 sqq.) s'au ocupat de legenda lui „Ciubăr-Vodă, mâncat de guzganii“. Plecând dela prelucrarea lui C. Stamati (cf. însă și A. Pann), ambii autori, — dar mai ales Gaster —, au indicat o sumă de motive și elemente înrudite, vechi și nouă

Cea mai apropiată versiune ne-o dă, însă, aceiași Cronică Brancovicească (p. 71):

„Iar fiu-său Popela [i-] au dat [Lesco, stăpânitoriu Slovenilor din Țara Leșască.] toată stăpânirea țării leșăști.

„Acest Popela, dentru vorbeie lui deprinzându se, și adeasea ori cu acest jurământ trăia, care au fost obicinuit a zice: „măcar de m'ar. mănca șoarecii.“ Iar în urma lui au fost stăpânit fiu-său, carele au fost numit iarăși pre numele tătâne-său, Popela cel mai tânăr. Aceasta, dintru îndemnarea fămeii lui, au otrăvit pre acei 20 de unchi ai lui și, aruncându-le trupurile lor într'un lac mare, dintru aceale trupuri s'au făcut atâtea șoareci de mulți, cât nicăirea n'au putut scăpa. Popela, până nu l-au mâncat șoarecii, împreună cu fămeala și cei doi fii ai lui. Precum cobită tătă-său, Popela cel mai bătrân, s'au plinit in fiu-său, Popela cel mai tânăr.“

III. — La p. 80, în aceiași cronică, citim:

„Acest Ștefan Despot, [fiul lui Cniaz-Lazar], dupre multe bunătăți ce făcea, avea și obiceiul ca acesta de umblă noaptea pre ulițele orașului, împărțind veșminte și galbeni de aur săracilor, și, văzând pre un sărac că de multe ori îi eșia înaintea-i și luă milă dela Despotul, și iar mergea de cerea, Despotul iar i-au dat și i-au zis așa: „ia, tâlhariule și hrăpitoriule!“; iară

săracul calic i-au răspuns: „nu sânt eu, ce tu ești tâlhariu și hrăpitoriu; cu Împărăția ta de aici, și Împărăția cea veacinică o furi cu jăfuiri hrăpitoare.” Aceasta auzind Despotul, lăcrămând s'au întors cu plâns la Curtea lui, și acelui sărac au trimis să-i dăruiască atâta cât să-și îndestulească traiul vieții fără de cerșut, și mai pre largu; și cu mai multă milă au început mai bine a griji pre săraci, ca să-i mântuiască dintru lipsa lor“.

Scena nu e decât o variantă prin adaptare a celebrului episod din *Alexandrie* (după „Codex Negoeanus“, ed. N. Cartoian, p. 112):

„Intr'una din zile, aduseră un tâlhar la Alexandru. Și zise Alexandru: „Ome, căce furi și tâlhuești?“ El zise: „de sărăcie tilhuesc cîte un om și-lu ucig și sântu sângur; decie-mi zic omenii tâlhar, iar tu ești mai tâlhar de mine, că tu ucizi câte 10.000 de omeni într'o zi și tâlhărești, și luați cetățile și bucatele, căce ești cú omeni mulți. Pe tine te chiamă împărat; iară eu-s singur ce-mi zic tâlhar; iară, d'aș fi eu ca tine, mai bun aș fi eu de tine.“ Și-l iertă împăratul și-l puse căpitan peste 1000, și-l boeri, și ești mare“.

Răspândit prin feluritele culegeri de anecdote celebre, episodul în chestie a putut ajunge, firește, la Brancovici și pe altă cale decât cea a „Alexandriei“ (sârbești). Ceiace ne face totuși să credem că *aceasta* a fost calea, e faptul, că aceeași Cronică vorbește (p. 67) de isprăvile lui „Pombie [=Pompeiu], ispravnicul ipat [=suprem]“, care „au tăiat la Vizantiia boazul, de au intrat Marea Neagră în Marea Albă [=Mediterrana; cf. turc. aq deniz] și zic să fie rămas în uscat țara Moldovei, țara Muntenească și țara Ardealului“, într'un chip, care evocă, neapărat, pasagiul din *Alexandrie* (ed. Ciurcu, p. 36 sq.), unde se spune cum, după ce „Alexandru ajunsese la Marea Albă“, iar „Vizantie ieși la Țarigrad“, „Ptolomeiu și Filon merșeră pe uscat spre țara leșească, spre Marea Acrim-Tătar [=Crimului tătăresc], ce se chiamă Ardealul, Moldova și Țara-Românească“.¹

¹ Galimatias, în care o virgulă, adaoasă după „chiamă“, n'ar folosi prea mult. Cf. versiunea complementară din ed. Cartoian, p. 108, nota. „Și dede [Alexandru] lui Vizantiia Țara Leșască și Ardeliul cu Rumâni și cu Rușii“.

II. — UN PASAGIU NELĂMURIT LA RADU GRECEANU.

În *Viața lui Constantin-Vodă Brâncoveanu*, ed. St. Grecianu, p. 193, scrie: „Iară la 15 [Aprilie] au venit un Aga cu ferman de la Împărăție, ca să dea Măria Sa Vodă 150 cară, ca să meargă la Cetatea Vozii să lucreze acolo ce ar fi trebă, care poruncă auzind Măria Sa foarte s'au turburat . . . , văzând cât greu iaste pe biata țară, *de vreme ce în 5 locuri se lucra foarte cu greu, eră*: la *Oru*, la Cetatea-Albă, la Vozia, la Brăila și la Giurgiov . . .”

Pasagiul subliniat trebuie cetit, evident: „de vreme ce în 5 locuri a se lucră foarte cu greu eră”, etc.

Oru, ceva mai jos (p. 194): „cetatea *Orului*”, e istmul Perekop: „Crâmul, Perecopul sau *Orul*”, „Tavrisca, care acum se chiamă Perecop sau *Orul*”, spune și Gheorghe Brancovici (*Opere complete*, ed. N. Iorga, pp. 5, 30).

Or-kapu, „Poarta-Regală”, se chemă, de fapt, la Tătarii Nogai, extremitatea intrării istmului crimeic¹.

III. — „BOGDAN-ILI” ȘI ALTELE.

A mai fost vorba de aceasta aici (II, 357 sq., 394).

Dacă revenim, o facem întâiu pentru a relevă, alături de *Βλαχομπογδανία*, dejă semnalat, pe *Μπογδανοβλαχία*, atestat, împreună cu celialt, — cum și cu *Βλαχία* și *Μολδαβία* simple —, într'un act grecesc relativ la mână. Secul (του Εηροποτάμου), publicat în *Νέος Έλληνομνήμων*, 1924, p. 356: „αὐθένται τῆς Μπογδανοβλαχίας, Πέτρος καὶ Ἀλέξανδρος”². Dar o mai facem pentru ceva.

Că *Bogdan-ili* (s. *Vilaiti*³) nu poate însemna decât „Țara lui Bogdan”, o spune și M. Costin (cf. n. 1) și nu se mai îndoiește

¹ Identificarea cu *Orheiul*, la care ne gândiam înaintea, e deci exclusă. Dar *Sdeglă*, pe unde trec vadul contra Vidinului Turcii lui Farcaș-Agă, în vremea lui Mihail-Viteazul (N. Iorga, *Ist. Armatei românești*, I, 418) e, sigur, *Zdeglă* noastră de azi, „baltă în Dolj, lângă Dunăre” (v. Frunzescu, *Dicț. topogr.*).

² Cf. și M. Costin (*De neamul Mold.*, ed. Giurescu, p. 48): „Apoi mai târziu Turcii, de pre numele Domnului care au închinat țara întâiu la Turci, ne zic *Bogdani*, Muntenilor *Caravlah*; Grecii *Bogdanovlah*, Muntenilor *Vlahos*”.

³ Ca „*Bogdan wylait*” apare, astfel, numele turcesc al Moldovei în răspunsurile la chestionarul francesc din 1712, studiate acum în urmă de d. C. C. Giurescu (*Mélanges de l'École Roumaine en France*, 1924, I, p. 44).

nimeni. „*Carabogdana*, detta così perchè fà il formento [*bugdoy*] negro [*kara*]“ (v. *Analele Dobrogei*, 1921, p. 33, n. 3) ne face să zămbim. Dar *Bogdan-III* e și cel mai puternic argument în sprijinul singurei explicații în adevăr plauzibile ce s'a dat numelui *Dobrogei*: ca „țara lui Dobrotici“, stăpânitorul (*terrae Dobro-dicii*). Și, în asemenea condiții, nu e de loc indiferent, dacă formațiunea-tip ce se invocă, *Bogdan-III*, e un fenomen izolat, sau unul uzual.

Cele câteva analogii ce vom aduce vor deveni, astfel, tot atâtea dovezi în favoarea explicației amintite.

Iată-le: *Laz wilajeti* se ziceă turcește la 'Serbia' (Zenker, 788 c), propriu: „vilaietul (provincia) lui *Lazar* (Despotul sârb)*1.

Karl-III, „*Zemlja Karlova*“ (Arhiv za arbansky stariny, jezik i etnologijy, II, 2 [1924], p. 210), deci: „țara lui Carol“, se chema stăpânirea epirotă a „gospodarului“ *Carol Tocco* 1.

Mai curios de remarcat e, însă, că există un vgerm. *Charlingen*, „Franța“, literal: „țara lui Carol-cel-Mare“ (Carolingia), din care vrus. *Korlĭazu* al lui Nestor (Berneker, 573).

Un străvechiu exemplu de acest fel avem, de altmintrelea, la Sciiți, cari se numiau *Σκόλοτοι*, după numele regelui, τοῦ βασιλέως ἑπωνομήην (Herodot, IV, 6) 2.

IV. — ASUPRA ORIGINII NUMELUI TAT(UL).

D. Ov. Densusianu, ocupându-se acum în urmă (*Grai și Suflet*, I, 2 [1924], p. 323 sq) de această chestiune, relevă existența numelui iranic *Thath*, *Thathûl*, designând, între alții, trei personaje însemnate din secolele al V-lea, al VI-lea și al XI-lea (F. Justi, *Iranisches Namenbuch*, Marburg 1895, pp. 330—1) D-sa menționează și pe acel *Tatol-bei* din Crimeia, pe care d. G. I. Bră-

*1 Un mai vechiu nume de acest tip e *Rumelia* (*Rum-ili* s. *Rum-eli*, ngr. Ρούμελη), din *Rum* „Rome; Byzance“: *Rum Patriki*, „le patriarhe de Constantinople“, *Erz-i-Rum* „Erzerum“, etc. (Zenker, 472 b). — Cf. și ἡ Ἑλλάς Βλαχία σὺν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων, „Valahia grecească“, i. e. din Grecia (ἡ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία), cu orașul Iannina (Βογατζίδων, Τό Χρονικόν τῶν Μετεώρων, în „Anuarul Șoc. Bizantinologilor“, I [1924], p. 168).

*2 Cf. byz. Σακουλάται, Socolați („Slavoni“) și numele iranic al Sciiților, Σάκαι (*ibid.*, VII, 64).

tianu îl semnalase (*Vicina*, în „Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine“, X [1923], p. 16¹), la 1423, în socotelele coloniei din Caffa (N. Iorga, *Notes et Extraits*, I, p. 30)².

Din parte-mi, relevasem în acest „Anuar“ (I [1921—22], p. 380), în aceeași legătură, pe *Tat*, ca nume al populației crimeice de limbă grecească și al unei părți din populațiunea tătară a Dobrogei noastre, amintind în același timp de „*Tații* iranici din Transcaucasia“.

Dăm acum, după articolul „Turcica“ al lui V. Thomsen (*Samlede Afhandlinger*, III, Copenhaga și Cristiania 1922, p. 103), care, vorbind de cuvântul *tat* din vechile inscripții turcești din Mongolia și Siberia, caută să-i precizeze originea și înțelesul, aceste lămuriri, care ni se par într'un sens definitive :

„E același *tat*, care e explicat în Dicționarul ciagatai al lui Șeiḫ Suleiman ca însemnând „populațiile care s'au supus stăpânirii Turcilor“ sau, în *Dictionnaire turc-français* al lui Barbier de Meynard, ca fiind „le surnom donné aux populations d'origine persane ou kurde dans le Turkestan“. Oricare ar fi originea acestei denumiri, ea e, fără nici o îndoială, un cuvânt întrebuițat de Turci încă dintr'o epocă destul de îndepărtată pentru a designa elementele străine cuprinse în domeniile lor (*peregrini* sau „metecii“, așa-zicând) și al căror contingent, de origine turcească, sau ne-turcească, esențial persană, era destul de considerabil tocmai în imperiul Turcilor occidentali“.

Nota (1) indică, apoi, izvoarele lexicografice, precum urmează :

¹ Observăm, cu această ocazie, că interpretarea dată de păr. de Jerphanion turc. *Kedretes*, nu numai ca Sf.-Gheorghe, ci și ca Sf.-Ilie (p. 23), nu e eătuși de puțin în conflict cu cea dată de noi (*Analele Dobrogei*, II [1921], p. 34, după Barbier de Meynard, fiindcă cuvintele acestuia, reproduse acolo, spun explicit: „*Kedrelles*, nom que les Turcs donnent à Saint-Georges et à Saint-Élie, qu'ils considèrent comme patrons des voyageurs“ (I, 704). Lexicograful frances lămurește, de altfel, că acel *Kedrelles* e pronunțarea vulgară, „en un seul mot“, a cuvintelor *khezer* și *khezer ilyas* și adaugă, la sfârșit, și proverbul: *Khezerden az bulunur*, „c'est encore plus rare qu'Élie“ (*ibid.*).

² Un reflex sigur al rom. *tată*, poate contaminat cu sl. *děd-* (cf. însă *tetea*), e, în schimb, rut. *dădos*, „Haupt einer Zigeunerbande“ (Żelechowski, I, 171).

„I. Kúnos, Šejx Sulejman Efendi's *Čagataj-Osmanisches Wörterbuch*, Budapesta 1902, p. 184 (cf. p. 179: *tažik* 'Fremd (im Mittelasien werden die persisch sprechenden 'tažik', und die türkisch sprechenden 'tat' genannt)'; — Pavet de Courteille, *Dict. turk-oriental*, p. 194: „gens de bas étage qui n'habitent pas dans les villes; ceux qui s'attachent à la personne d'un grand, sans faire partie de ses esclaves“ (însemnări de origine secundară, cel puțin în ce privește întâia dintre ele); — Radloff, *Wörterb.* III, p. 899 și urm.; — Vambéry, *Noten zu den alttürkischen Inschriften* (Memoriile Soc. Finno-Ugr., XII, 1899), p. 88—89; — Melioranskij, în *Zapiski vostočn. olděl. I. Russk. Arheolog. Obštetva*, XII, 1900, p. 0154 [*sic*] și urm.“¹.

V. — SMEDOROVA.

În articolul despre „Cetatea-Nouă în vremea lui Stefan-cel-Mare“ din *Cercetări istorice*, I (1925), p. 160, d. Const. Andreescu, vorbind de cele două variante ale numelui, *Smeredova* și *Smedorova*, și de originea lui, respinge, cu drept cuvânt, părerea lui Melhisedec, care mergea cu gândul la un prototip dac în *-dava*², și, observând că „forma primitivă nu e *Smeredova*, ci *Smedorova*“ (cum apare la Ureche și Cantemir), conchide, judicios, că „sântem, de bună-samă, în fața unei numiri slave, care ne amintește influența exodului politic și cărturăresc sârbesc în Moldova lui Stefan-cel-Mare“.

¹ Cu gr. *tarós*, formă participială dela *τελω* 'tendo', cu care-l pune în legătură Giuglea (DR., III, 628, n.), cuvântul nostru n'are, în orice cas, nimic a face, ca radical: grecesc, în *Tarós* sau *Taróús*, e numai sufixul; iar un *Táros*, care se întâlnește în onomastica ngr. (Miliaraki, *Ἄνδρος Κέως*, Atena 1880, p. 131) face parte, evident, din aceiași familie orientală-asiatică. — Pentru *Σπόρος*, interpretat ca *Hârsu*, compară, pe lângă s-cr. *Hrs*, *Hrsac* (Mažuranić, p. 403) și cuman. *chirs*, „ursus“, relevat în „An. Dobr.“, II, p. 42, și: trac. *Χέσρος* (v. Riv. di Fil. e d'istr. classica, n. s., I [1923], p. 453), cum și sinon. port. *Garcia*. — Din *Tatush* (Brătianu, o. c., d. 16), vine, probabil, n. de familie *Tatușescu* la noi; cf. însă și *Tatușe* („popa Ignat Tatușe“, în Ghibănescu, *Sur. și Izv.*, II, p. 73). — *Tatulici*, ca și *Tatu(l)* însuși, din care se derivă, e atestat ca n. de fam. și'n „Anuarul inv. secundar din România“ pe 1924—25, p. 485.

² *Petro-Dava*, loc izolat și trup de moșie în Neamț (Dicț. Geogr.), e o simplă numire modernă arhaizantă, iar *Petrădaia*, valé vâlceană (*ibid.*), probabil, o alterare dintr'un *Petridoaia* (dela *Petride*).

Ca o confirmare a acestui punct de vedere, relevăm că un toponimic *Smederevo* există, de fapt, în Serbia (e numele sârbesc al oraşului, numit de obicei *Semendria*) şi că el a fost explicat ca o probabilă slavizare a românescului *Sâmedru*, *Sumedru* = *Sanctus Demetrius* (P. Skok, *Zur Kunde des romanischen Elements in der serbokroatischen Sprache*, în „Zeitschr. f. rom. Philologie“, XXXVIII [1917], p. 552)¹.

O metateză, de felul aceleia care a făcut: *Smeredova* din *Smedorova*, ar clarifica uşor, sub raportul formal, relaţia dintre toponimicul românesc şi cel sârbesc. Şi să noteze — ceia ce autorul studiului a omis să releve — că Melhisedec spune, *l. c.*, p. 11 că numele cetăţii, „Smirodova“ s. „Smerodova“ la cronicari, la scriitorii streini e: *Semendra*, *Semendrova*, *Smederova*, — ceia ce desăvârşeşte paralelismul cu *Smederevo* sârb, a cărui formă germano-maghiară e, cum am spus dejă, *Semendria*².

VI. — CHERAŢA.

D. I. Minea (*Note şi interpretări*, în aceleaşi „Cercetări istorice“, I, pp. 412—3 = pp. 14—5 ale extrasului) presupune că numele *Cherana* (sau „Cherara“) din pomelnicul Bisericii Domneşti de la Curtea-de-Argeş trebuie cetit: *Cheraŷa*.

În sprijinul părerii exprimate, d-sa citează faptul că *Cheraŷa* e atestat ca nume al unei surori a Ţarului Şişman şi al unei fiice a Ţarului Ioan Alexandru Şismanidul (celelalte două se cheamă, după Jireček: „Cherafama“ şi „Desislava“, pe când Zlatarski ceteşte într'un pomelnic: „Keratamar“).

Cred că d. Minea are dreptate.

Dar, mai întâiu, în ce priveşte lectura lui Zlatarski, ne vom permite să observăm, că acel *Keratamar* corespunde riguros lui *Cherafama*, acesta din urmă nefiind alta decât un reflex slav al gr. Κερὰ Θάμαρ (cunoscutul nume biblic), în care sunetul *th* (θ) a fost redat prin *f*, întocmai ca în *Marfa* (pe lângă *Marŷta*) din *Martha* sau în *Feodor* din *Theodor*. În acelaşi cadru intră, de

¹ Autorul relevă acolo, între altele, într'un act dela Ştefan Duşan, şi un *Roman*ŷ dolŷ, „Rumăental“ (*ibid.*, n. 2); dar să nu fie, mai de grabă, la mijloc, numele personal *Roman* (cf. *Romanovo*)?

² Altă explicare, arhaisantă, a numelui sârbesc, v. la Vivien de Saint-Martin, *Nouveau Dict. de Géogr. universelle*, ad loc.

sigur, și acel *Pigavor* (prin **Pigafor*?), prin care zugravii mânăstirilor bucovinene, studiate de d. V. Grecu, redau pe *Pythagoras* și de care d. N. Iorga (*Revue Historique de Sud-Est Européen*, II [1925], p. 291) apropie, cu drept cuvânt, pe *Goilav* (*Goiliav*) = *Goliath* (prin **Goliav*: o formă intermediară, *Goliav*, resp. **Goliaft*, se găsește atestată în „Arhondologia” lui Sion, p. 75).

Acum, *Cherața*, în ngr. apelativ (κεράτσα, „donzelle”) și în fond un simplu dublet al *Chiriței* (κυρίτσα, idem, la Pann: *chiriță*, „dame”, cum spune și Tiktin, s. v.), se întâlnește și la noi ca nume de femeie: *Cherața* se chemă o vară a lui Vasile-Lupul, pe care nu e nevoie, deci, s'o răsbotezăm: „Creața”, cum s'a făcut (Ghibănescu, *Divanurile Domnești*, în „Arhiva” din 1915, p. 231).

Ca și primitivul său, *Chera*, *Chira* (ngr. κερά, κυρά, „Doamna”¹), ipocoristicul — peiorisat ulterior — *Cherața* face parte dintr'o întreagă serie de nume femeiești, care în realitate nu sânt decât un apelativ sau un titlu feminin. Astfel, pe lângă *Domnica* (*Domnina*, Κυριακή, *Nedelja*: Δομνίκα se cheamă și soția lui Vardanes, la Theophan. contin., ed. Bonn, p. 10), putem cită: ngr. Δόμνα = rom. *Doamna*, „Κυρία” (după Tsikopulos, Μελέτη περί λεξικού της καθ' ἑμᾶς δημώδους γλώσσης, p. 31², iar după G. Meyer, *Ngr. Stud.*, III, 21, din ngr. δόμνα, „Herrin, Geliebte”³), rom. *Despina* = sârb. *Despina*, „fiică de Despot” (*despot* însemnând sârb. și „cumnat”), el însuși = gr. Δέσποινα, de fapt, probabil: „Madonna” (ἡ Δέσποινα ἡμῶν Θεοτόκος), cu variantele: *Dospina* (cf. *Dospinescu*) și *Despa* (Archiva Istorică, I, 89, cf. ngr. Δέσπου = voi-

¹ Pentru compuse de felul lui „Keratamar”, se poate compara și: *Kralica Kyr Alëna* (s. *Kyra Lena*, *Kyra Helena*), numele soției lui Vlkašin sau Κυριερήνα, Κυραρήνη (n. de pasăre în basmele ȳrecilor moderni) și Κύρα Ρήνη, numele știmei comorilor blăstămate (v. DR., III, 440), apoi nume turcești și armenesti, ca: *Melkatun*, *Ulchatun*, *Khatuna* (din *qatun*, „cadână”), etc.; iar p. reflexul oriental din gr., cf. și arab. *Abukir* din Ἀββακίρος.

² *Domna* (*Domina*) eră, de altfel, și un cunoscut epitet păgân al Proserpinei (v. Carter, *Epitheta deorum*, ad loc.).

³ Cf. și Murru, *Lehnwörter*, p. 25: cum se întâmplă adesea, în timp ce rom. *damă* ajunge în ngr. la însemnarea de „măistressă”, ngr. κερά μου, „madame”, are aceiași soartă la noi, unde *cheramă* s. *chiramă* înseamnă „amantă” (în „Ciocoi” lui Filimon, d. e., care-i dă și etimologia). — Curioase omonime, dacă un chiar ecouri ale cuvântului gr., în turcește, se pot găsi la Zenker, 742 (*kıraml*) și 747 (*kerime*).

κοκύρη τοῦ σπίτου), apoi bulg. *Gospa*, *Gospodina* (Jireček, *Die Romanen in d. Städten Dalm.*, 12, 66), dalmatin. *Bogliarressa*, *Buiarressa* (*ibid.*, cf. dr.-dial. *boreasă*, „soție, doamnă“¹), ngr. Ἀφέντρια (cf. Ἀφέντης, „Efendi“, „Domn“, Ἀφεντούλη, *Afendulea*²), bulg. *Kona*, *Konka* (cocoană), rom. „*Duchina* [Δούκαινα, „ducesă“] Doamna“ (Rev. Ist., VI, 179), *Cneaghina* (*Chiajna* : Kněžna, Kněgina), ngr. Σαράινα (turc.: „palatina“, „castellana“), rom. *Vasilisa* (Bogdan, *Doc. lui Ștefan*, II, 543, unde, p. 316, și: *Vasălina*, *Văsălina*, azi în descântece: „*Vasilinile* și *Mă[g]dălinile*“) = Βασίλισσα (cf. și *Vasilita*, în Rev. Ist., X, 265—6: nu *Vasilica*?), *Regina*, *Reghina*, *Riga* (pol.³), ngr. Κράλαινα, Κράλιτσα (din sârb.⁴) poate și *Chiralina* (cf. ung. *Királyné*, „regina“, dar și *Chira-Chiralina* față cu *Ruja-Rujalina*, etc. (pentru care v. DR., III, p. 440).

Adăugăm, însă, că „Cherara“ ar putea fi și o simplă greșală de tipar, nereflectând o reală nesiguranță de lectură, și că, în orice caz, numele *Cherana* există: *Cherana*, *Chirana* (n’ăș crede, ca Pascu, *Etimologii românești*, p. 49, că apelativul *chirandă*, „bohémienne“, „femme dépravée“, e același cuvânt⁵) sânt nume ngr. de acelaș tip, foarte populare mai ales în Peninsula Balcanică, unde le au nu numai Grecii și, de la ei, Bulgarii (v. Weigand, *Die bulg. Rufnamen*, ad loc.), ci și Aromânii (cf. Dacoromania, II, 803)⁶.

VII. — DIN VECHEA NOMENCLATURĂ NUMISMATICĂ.

1. — BARBUTĂ.

Filimon (*Ciocoi vechi și noi*, ed. a III-a, București 1924, p. 75, n.) pomenește aceasta monedă de pe timpul lui Caragea, în valoare de 2 lei și 10 parale.

¹ *Boresa* se chiamă la Huțuli (Kaindl, p. 79) ziua de 5 Aug. st. n., în care nu se lucrează: tot de acolo?

² Cf. și sârb. *Urošica*, fem. lui *Uroš* (= ung. *úr*, „domn“).

³ Evident însă, că, în „Cimpii *Rigăi* sau *Kosova*“ (Cercet. ist., I, p. 4), avem a face cu alt nume: ung. *rigó*, „mierlă“.

⁴ Se pot adăuga apelativele rom. *frună*, *grefină* (v. Dicț. Acad.), — dr. *amiroană*, „grande dame“, lit.: „împărteasă“, din mr. *amiroaŋe*, *ibid.*, a fost contestat, — cum și alb. *milordëze*, „hochmutige Frau“ = it. *milordo* (G Meyer, Alb. Wb., 279) — La noi, *milord*, întrebuițat solemn de Conachi, eră și nume de câni: „Cățelul pitic, care se numia cu un nume frumos francez: *Milord* [=engl. *my lord!*] sau pe românește: *Miliorț*“ (N. Iorga, în Arhivele Olteniei“, 1925, p. 292).

⁵ Cf. și Tiktin, s. v. *pirandă* „Weibchen, Dirnchen“.

⁶ *Chirana* se cheamă și o movilă și o pădure din Ialomița (v. Marele Dicț. Geogr.).

Dicționarele, câte o înregistrează, nu-i cunosc originea.

Formal, am putea bănuî un prototip italian: *barbuta*, „elmetto; soldato che porta tale arme“ (Rigutini-Fanfani-Tommaseo) — și ne-am putea gândi la o eventuală efigie în acest sens.

Ni se pare, însă, că omonimia cu acele *barbutii*, pe care ai noștri le cumpărau odinioară, împreună cu samurii, din Polonia și Rusia (N. Iorga, *Istoria comerțului românesc în epoca mai nouă*, p. 141), nu e numai întâmplătoare (cf. și: *berbuti*: *ibid.*, p. 103); iar cazurile de numire a unei monede după marfa de schimb în uz sânt tot ce poate fi mai normal.¹

2. — BURLINC.

În „Anuarul“ acesta, vol. I, p. 326, derivam acest cuvânt din germ. *Silberling*, fiindcă-l găsisem (la N. Iorga, *Negoțul și meșteșugurile*, p. 222), cu sensul de „monedă“ și, ca atare, nu-l puteam identifica cu *burlinc* = purcel.

Utlterior, verificând asupra izovoarelor înseși, m'am putut convinge, că lucrurile nu stau așa.

Un text, în care *burlinc* să fie atestat, explicit, ca monedă, nu știm că existe (v. mai jos); iar pasagiul din „Adetiul vămii schelii de la Căineani“ (N. Iorga, *Studii și documente*, V, 365), la care se trimite în *Brașovul și Români*, p. 15, vorbește, foarte probabil, de „purcel“:

„De oae bani 2
 „Și poclonul vameșilor, de turmă, 1 mel
 „De rămători gras 6 bani
 „Și poclon vameșilor, de tult, un *burlinc*;
 „Însă la 100 de sfi[ni]“.

E destul să observe cineva paralelismul: „de oae — de rămători“ (*tult* e, în adevăr, moneda turc. *tult*, ngr. τούλτι, „o fracțiune de leu“, dar același paralelism pare a indica lectura: *turmă*), ca să vadă că *burlinc* de acolo = purcel (simetric cu „mel“ din poclonul oilor).

Rămâne doar *burliu* [= *burlinc* ?], atestat într'un act din 1765 (N. Iorga, *Scrisori și inscr. ardelen*e și *maramureșene*, II, 250), pe care indicele îl dă ca „ban“ (II, 293), dar textul însuși nu exclude

¹ Pentru un exemplu mai puțin cunoscut, v. art. *Kugildi* 'Kuhgeld' din Hoops, *Reallex. d. germ. Alterumskunde*.

înțelesul de „purcel“: „Pentru un preot neîntărit, căce l-au luat de au slujit, au luat preotul acela un *burliu* (*sic*) și 2 ferdele de grâu și mar[iași] 3 . . .“ (E vorba, cum se vede, și de produse în natură)¹.

3. — FÎRFIRIC.

N'a fost definitiv lămurit acest nume de monedă românească veche, fiindcă explicația din *vier-pfennig* (Capidan, în *Dict. Acad.*), oricât de ingenioasă, nu e probabilă, iar identificarea cu un transilv. *feferic* = groșiță, reflectând pe săs. *ifer* = germ. *Fünfer*, adaptat după *șfanțic* (Șăineanu, *Dict. Univ.*), nu-i mai convingătoare.

Ne-am gândi mai curând la turc. *firfiri* (din *πορφύρα*, „pourpre“), „purpurin, couleur de pourpre“ (Barbier, II, 411).

Înțelesul ar fi fost, deci, acela de „ban roșu“, ca în sl. *červlinŭ*, rus. *červonec*, „galben², ducat“, lit.: „roșu“; în turc. *kyzyl* (s. k. *akçe*), „fausse monnaie“, lit.: „roșie“, *kyzyl mankâr*, „petite monnaie cu cuivre“, „mangâr roșu“ (*ibid.*; cf. și proverbul: „banul roșu nu se pierde lesne“ din Zanne, V, 59), apoi: *roșii*, „florinî ungurești“ (Minas Tokațji, ed. Buicliu, p. 39), și *roșie* = stofă de purpură (*Herodot*, ed. Iorga, p. 477).

¹ *Attilic*, „ban de șase (argint)“, cum se spune chiar l. c. (v. acest „Anu:riu“, II, p. 354) e turc. *altylyk*, idem (din *alty*, „sîx“: Zenker, 87); cf. rut. *altin*, „Dreikopekenstück“ (Żelechowski). — Cu același înțeles fundamental, de „aur“, se pot adăugi însă acolo următoarele turcisme vr., culese din „Catastihul vămilor Moldovei“ (ed. Ghibănescu, în rev. „Ioan Neculce“, II, 239): *zerdeli*, „d'or“, *zerde*, „jaune“, *zerdavè*, „fourrure de martre“ (la Barbier, II, 38 și Zenker, 479, *zerdeva* e dat cu sensul de „marte, Marder, jder“), *zerdiceav*, „curcume, safran d'Inde“ (cf. și *zarzäre*, lit.: „prună de aur“, *zerd alu*).

² Pentru *galben*, cf., pe lângă *Gulden*, și fr.-pop. *jaunet*, „pièce d'or“ (Darmesteter, *La vie des mots*, p. 57), cum și vfr. *blanc*, „pièce d'argent“, germ. *weissling*, din care, prin it. *vislingo*, și sârb. *vršlin*, „türkische Münze von 60 para“ (Miklosich, *Et. Wb.*, p. 393), turc. *accè*, byz. *ασπρον*, lat. *asper* (*nummus*): „galbeni *blangi*“, și într'un act românesc din 1855 (Antonovici, *Doc. Bărlăd.*, I, 115); cf. încă: rus. *zelenenkaja* '(grüne) Dreirubelnote' (Wędkiewicz, în „Mitteilungen d. rum. Inst. an. d. Univ. Wien“, I, p. 265, n. 2). — Sp. *blanca* 'Geld, Münze' nu intră totuși în aceeași categorie: e numele, generalizat ulterior, al piesei purtând în efiege capul *Blancei* de Bourbon (v. H. Hatzfeld, *Vergl. Bedeutungslehre*, p. 94).

4. — ȘALĂ.

S'a vorbit mult de această monedă, ca de una specifică lui Istratie Dabija: „Era bănărie în cetatea Sucevei, care era dela Dabija-Vodă, și făcea șalăi de aramă, carii numai aici în țară umblau, 4 șalăi la un ban bun“ (Muste, în Kogălniceanu, *Cronicele României*², III, 6; cf. literatura respectivă în acest „Anuarium“ I, p. 326, adăugind studiul d-lui Axel Wahlstedt din Anuariumul Soc. Numismatice din Stockholm, despre care v. *Cronica numismatică și arheologică*, IV [1923], p. 42: „Solidi svedo-baltici din Suceava“).

În realitate, șalăul, ca reflex românesc al *S(c)hilling*-ului¹, pare a fi circulat mai mult — deși, probabil, nu independent de emisiunea suceveană — în terminologia numismatică românească: „Vladimir . . . au biruit și pre Vareaci (adecă Viatici), și au pus pre dânșii dajde, câte un șalău de plug“, se spune în cronica lui Gheorghe Brancovici (v. *Operele sale*, ed. N. Iorga, p. 25).²

Mai mult decât atâta: cu o mică variantă, termenul se pare că există și azi la Românii din Basarabia, unde, — scrie d. V. Moisiu (*Știri din Basarabia de astăzi*, p. 139), — „ $\frac{1}{2}$ copeică e un șal, 1 copeică 2 șali“³.

VIII. — UN ÎNNAINȚAȘ AL LUI ȚAMBLAC ?

În legătură cu articolul d-lui N. Iorga despre „Unchiul lui Ștefan-cel-Mare“ din „Revista Istorică“ (V [1919], p. 367 sq.), d. P. P. Panaitescu a relevat, în aceeași publicație (VIII [1922], p. 45 sqq.), pasagiul în care Phrantzes pomenește pe „prea-iubitul

¹ Pentru germ. *Schilling*, v. în special Edm. Schröder, *Studien zu den deutschen Münzen*, III: *Schilling*, în „*Zeitschrift für vergl. Sprachforschung*“ din 1918, pp. 254–66; idem, *ibid.*, 1925, p. 80 sqq., 93 (despre got. *kintus*). — Despre reflexele schillingului și altor monede germane în lettă, tratează J. Schwerts, *ibid.*, 1925, p. 110 sqq.

² Adzuce exemplul din Cazanla lui Varlaam, citat de Tiktin, s. v.: „Tu de ierși greșala altuia, dai un șalău, iară D-zeu . . . îți iartă o mie de zloți“. — Brancovici și-a scris „Cronica“ românească la București.

³ Cf. și rut. *šag* „Heller“ (Popowicz). — Pentru armen. *štag* 'ban', *šustag* (șuștac) = pol. *szustek*, „piesă de șasc crețari“ (cf. și turc. *altılyk*, subț *burlinc*, p. 516, n. 1), v. Gr. Goilav, *Armenii ca întemetori de orașe în partea de Răsărit a Europei*, în „*Rev. p. ist., arh. și filol.*“, X (1909), p. 250, n. 2.

unchiul soției sale [împăratului], cel mai degrabă numit Kydonide sau *TzAMPLAKON*“ (p. 46).

Traducerea are nevoie de o mică retușare, întrucât τὸν μάλλον Κυδωνίδην ἢ Τζαμπλάκωνα ὀνομαζόμενον înseamnă exact: „cel numit mai bine Kydonide decât Tamblac“.

Dar altceva voim prin această notiță.

Voim, anume, să atragem atenția, că, într'un fragment de document athonit publicat în Νέος Ἑλληνομνημῶν din 1924 (p. 354), în care se vorbește de „ἀγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως Κυρίου Μιχαήλ τοῦ Συργγεῖν“ (sic), — înțelegându-se, probabil, acel Syrgiannis Paleologul, ginerele lui Andronic I-ii, care-l menționează, ca „γαμβρός“ al său, în hrisovul din 1321 al bisericii din Iannina¹, — se pomenește, în raport cu o danie sau cesiune, de un *Tamblac* (παρὰ τοῦ Τζαμπλάκωνος κυροῦ . . . τοῦ Καντακουζηνῶς: actul e, din nefericire, foarte mutilat).

E un simplu omonim, ori un ascendent, al „unchiului lui Ștefan-cel-Mare“?

IX. — FLUTAUSIS = OLTUL.

Problema identificării toponimicului *Flutausis* din Iordanes (*Get.*, V, 33) și-a pus-o nu de mult și Diculescu (*Die Gepiden*, I, p. 73 sqq.¹), deslegând-o în sensul identității reale cu *Oltul*, dar nu și formale: fluviul astfel denumit e, adevă, în adevăr, *Oltul*, dar *Flutausis* nu poate fi interpretat ca *Fluvius Aluta*, cum admiteă Mommsen, ci ca *Fl. Tausis*, cum recunoscuse Zeuss.

Explicația coruptelei din *fl(umen) Aluta* o consideră — independent de Diculescu, pe care se vede că nu-l cunoaște — ca „nesigură“ și Joseph Schnetz, într'o recentă cercetare asupra urmelor lui Iordanes la Geograful din Ravenna (*Iordanis beim Geographen von Ravenna*, în „Philologus“ din 1925, vol. LXXXI, p. 88, n. 8).

¹ Cf. Νέος Ἑλλην., XII (1915), p. 39: „παρὰ τοῦ παραποδήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ πικέρην Συργγιάννη τοῦ Παλαιολόγου“. — E același Συργγιάννη παῖς Συργγιάννης (Συρζιγῶν βαρβαρικῶς), după mamă din sânge împărătesc, iar după tată nobil cuman, personajiu care a jucat un rol important sub Andronic IP Paleologul (1282—1328), ca partizan al lui Andronic-cel-Tânăr (v. Cantacuzenus, *Historiae*, ed. Bonn, I, p. 18; comunicat de d. N. Bănescu).

Intre aceste urme, se întâlnește, de fapt, și numele dac al lui *fluvius Flautasis* (IV, 14, ed. Pinder-Parthey, p. 204, 19), care, — cum observă autorul, — ar trebui raportat la *Flutausis* din Iordanes, chiar dacă acesta n'ar fi numit, în rândul imediat-următor, ca descriitor al teritoriilor dace. „Căci *Flutausis* ist eine sonst nirgends vorkommende, aus einem Missverständnis hervorgegangene Verderbnis, in der der Name *Aluta* steckt. Die Bemerkung *Flautasis finit ipsam patriam* (= das dakische Land) basiert auf *Get. S. 62, 12: ab eoo Flutausis secat... Introrsus illis* (Tisia, Danubius, *Flutausis*) *Dacia est*“ (p. 88).

Geograful Ravennat are, cum se știe, și varianta: *Flatausis* (v. Pasch, în Pauly-Wissowa, VI, col 2504). Schnetz n'o ia în considerare, dar explică echivalența dintre varianta *Flautasis* și prototipul din Iordanes (*Flutausis*) prin frecvența metatezei (aici *au-a*) în transmisiunea acestui scriitor, cât și prin deasa cetire greșită a lui *u* ca *a* (ibid., n. 9).

Oricum, identificarea cu *Aluta* are, cu drept cuvânt, cele mai multe sufragii; iar C. Schuchhardt (v. Pauly-Wissowa, I. c.), stă singur, cu ipoteza unei pseudografii din *Hierasus*.

X. — BLIAHA.

Merită a fi semnalată aici această „Benennung der ungar[r]ischen Ruthenen bei den Verhoviñi“.

Verhoviñii (Verhovnicii) sânt, precum se știe, Huțulii, iar Huțulii au cele mai bune motive să poată descoperi în acei „Ruteni“ din Ungaria frați de ai lor „valahi“. Căci *Bliaha* aceasta înseamnă.

O spune însuși autorul bogatului „Ruthenisch-deutsches Wörterbuch“ (I, Lemberg 1886), E. Želechowski, când, după cuvintele citate (p. 34), adaugă: „pl. Wlachen“ și trimite la *Blah* (p. 32), iar, de acolo, mai departe, la *Dolišňanin*, „Bewohner der Ebene, der Thäler“ (p. 195)¹.

Cu alte cuvinte: Valahii de la munte (fiindcă asta înseamnă „Verhovnic“) recunosc ca Valahi pe „Rutenii“ din vale.

¹ La un germanism huțul din *Blache*, *Blachfeld*, evident că nu ne prtem gândi: nici autorul nostru n'o face.

XI. — DESPRE FERÂE.

— CÂTEVA NOI PRECIZĂRI.¹ —

— Memoriul despre „Herâe“ al d-lui Mototolescu, apărut acum, în parte, în „Revista Arhivelor“, I, pp. 109—15, nu aduce nimic personal cu privire la originea termenului: autorul își însușește explicația d-lui Ghibănescu, din *fier (her)*, fără a aminti de paternitatea ei (p. 111, n. 2).

— Identificarea ferăii cu *zaveasca* s. *legătura*, combătută de Tanoviceanu² (cf. totuși acum și Mototolescu, *l. c.*), o făcuse și lord. Goleșcu, în Glosariul său ms., unde, după ce constată (p. 7) că „*ferăia* o dă acela care câștigă judecata“ și citează (f. 10 v.): „*ferăiu* . . . și îndreptându-se au pus adetiul banilor în visteria Domnii mele“, scrie (f. 14): „*ferăe (legătură)* sau cel ce câștigă giudecata dă în visteria g[os]pod 24 zloți sau mai mult sau mai puțin; sau taleri, sau lei“ (după excerptele d-lui G. T.-Kirileanu).

— O atestare documentară necunoscută până acum o dă culegerea de „Vechi documente moldovenești“, publicată de A. Vitencu (Cernăuți 1925), p. 7, dintr'o copie de pe ispisocul sârbesc de la Gașpar-Vodă (1620): „ . . . și [Mărica, giupâneasa lui Orăș hat(manul), cu gineri-său, Onciul lurașcovi, biv-staroste] ș'au pus *fierăia* 12 zloți, iar mai sus scrisul slugă noastră lurașco Drace au rămas din toată lege noastră, . . . , iar mai mult să n'aibă a pără lurașco Drace, nici a să ispiți a mai supără pentru această parte de ocină, nici odănnăoară în vecii vecilor . . . “

— Pentru întrebuițarea unei forme verbale, devenite formular stereotip, ca apelativ, avem și cazul turc. *ameği (âmédđji)*, titlul unui funcționar împărătesc, numit așa după formula: *amed*, „*arrivé, payé*“, cu care investia chitanțele de plată pentru noile posesiuni ale fiefurilor militare (v. Barbier de Meynard, I, 116); iar, pentru cancelaria polonă ca furnizoare a noastră cu astfel de expresii administrative și juridice, cf. și termenul *priville*, pentru „*actul primitiv pe care se bazează un privilegiu*“, trecut în vechile noastre documente, din acea cancelarie (Melhisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 202). O paralelă modernă, actuală oferă, de altfel, și *deficit*, cunoscuta substantivare din lat. *deficit*, „*lipsește*“.

— Un puternic argument în sprijinul identificării cu *ferie*,

¹ V. acest *Anuar*, II, p. 345 sqq.

² Cf. și articolul acestuia din „*Dreptul*“, no. 11 din 1916 (*ibid.*, no. 8, un art. de D. Stoicescu).

„măsură de capacitate“ (explicația d-lui N. Iorga, care și-o menține în recensia din „Revista Istorică“, XI, p. 125), constituie, totuși, analogia lui *berbință*, însemnând originar un soi de butoiaș, iar, secundar, taxa percepută de breasla cizmarilor: „Care meșter strein . . . va vrea să se așeze aici în Iași, cu breasla ciubotarilor . . . să-și ia voia, dându-și *bărbânța* cincilei . . . ; iar cacela va fi ficior de meșter . . . , să dea *bărbânța* 2 lei și jumătate“ (Uricariul, XIV, 2, citat în Dicț. Acad., s. v. *berbință*).

XII. — «ȚARA LADIANSĂ».

Așa traduce d. Gh. Ghibănescu (*Ispisoace și zapise*, I², pp. 7, 18) pe *Ladiānskoī zemlia* (ЛАДИЯНСКОИ ЗЕМЛЯ) dintr'un doc. slavon de la Ieremia Moghilă, din 7110. Tot așa, *ibid.*, I, p. 177, „țara *Landianscă*“ (sic) traduce pe *Ladianskoi zemli* din doc. slavon de la Petru-Vodă, din 7097, iar aiurea (*Surete și izvoade*, VIII, 244) „craiului *Ladianului*“ redă pe *kralk ladiānskago* din originalul slavon (doc. din 7106), deși, cu câteva pagini mai sus (*ibid.*, p. 237), aceeași expresie eră redată prin: „craiului *Lehie*“.

Aceste mici nesiguranțe și inconsecvențe îndreptățesc, credem, o lămurire a chestiei.

Că prin *Ladiānskoi zemlia* se înțelege *Polonia*, nu mai încapă discuție, după articolul răposatului Stoian Novaković *Über Legjan-grad (Ledjan-Stadt) der serbischen Volkspoese* (în „Archiv für sl. Phil.“, III, p. 124 sqq.), în care se citează, din versiunea latină a cronicii brancovicești, și un „*Rex Ledianensis*“: pasagiile menționate din doc. românești sânt o dovadă mai mult în acest sens, iar încercarea lui Hasdeu (*Negru-Vodă*, p. CXVIII sqq) de a identifica orașul basmelor slave cu „orașul lui *Litean*“ românesc e, de bună samă, neizbutită.

Dar, respingând explicațiile anterioare ale numelui (între altele, a lui Pejačević, din *Lithuan*, „Litvan“), Novaković (*l. c.*) se oprește la originea ungurească: „rex Vladislav *Ledianin*“ din Brancovici n'ar fi decât designarea naționalității regelui maghiar prin ung. *lengyel*, „der Pole“ (p. 129).

E atât de sigură această etimologie?

Amintim, oricum, de rut. *liadovnik* [= *liāhdovnik?] 'polonisierter, polnisch gesinnter Ruthene', *liaduvdti* 'als Pole sich gebahren, polnisch gesinnt sein', *liadovāne* 'polnische Gesinnung'

(Żelechowski, I, 420), și de vsl. *leđiskū* 'polonais', pentru care v. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, I (Paris 1923), p. 165, nota, și Berneker, p. 705, sub. *leđo* (*leđina*).

XIII. — SFÂNTUL-TRAIAN.

Despre numele lui *Traian*, răsărind, ca o „herba parietina“, pe toate ruinele legendare dintre Carpați și Balcani, am vorbit pe larg altă dată (DR., III, 420 sqq.¹). Studiul d-lui G. Marccocchia, *Leggende dalmate su Diocleziano* (în: „Il Folklore Italiano“, I, [1925], p. 8 sqq.), observă că legenda lui Midas se atribuie în Dalmația lui Dioclecțian, precum în restul Nordului balcanic ea revine în mod firesc lui Traian: el eră, cu drept cuvânt, *genius loci*, și acel zeu *Trojan*, care apare, alături de *Dažbog* și de alte „divinități misterioase“, ca *Mokoš*, etc. la Slavii baltici, a putut fi considerat ca „une réminiscence danubienne de l'empereur Trajan“ (Léger, *Les anciennes civilisations slaves*, Paris 1921, p. 82). Cu atât mai firesc s'a părut că trebuie să recunoaștem amintirea. Impăratului în numele castelului zidit de Iustinian în Tracia: *φροῦρον τοῦ ἁγίου Τραϊανοῦ* (Procopius, *De aedif.*, IV, 11). De la Jireček (*Das christliche Element in der topogr. Nomenkl. der Balkanländer*, în „Sitzungsberichte“ ale Acad. din Viena pe 1897, p. 8), care vedeă în numirea bizantină traducerea lat. *castellum divi Traiani*, așa credea toată lumea.

Nu de mult însă, într'o operă apărută la Bruxelles (în 1912), sub titlul de: *Les origines du culte des Martyrs*, eruditul bollandist H. Delehaye, reluând chestiunea, revendică patronajul castelului pentru martirologiul creștin (p. 277 sq.).

Argumentarea sa e, pe cât de simplă, pe atât de convingătoare.

Ἅγιος Τραϊνός înseamnă, natural: „Sfântul-Traian“. Pentru a recurge la Traian Impăratul, trebuie să admitem că un Sfânt cu acest nume nu exista. Dar, într'o laudă a Sfinților publicată în *Patrologia Latina*, t. XX, p. 354, un asemenea Sfânt e pomenit prin-

¹ Cu privire la sinonimele *Trolanului*, observăm acum că o interesantă denumire populară a Căii lactee: *Paiete Țiganului* (l. c., 423) își are paralela — dacă nu explicarea — în turc.-pers. *keh-kešan*, „die Milchstrasse“. lit.: „Strohdiel“ (nach einer alten mythologischen Vorstellung so genannt) (Zenker, 772 a). — Ca o paralelă la „strata di Roma“, „camino di Sant-lago“, etc. (pelerinajii), notate *ibid.*, avem turc. *Chlabé-giol*, „Calea-Laptelui“, lit.: „drumul la Caaba“ (v. notele de foikor despre Tătarii din Perveia dobrogeană, în „Analele Dobrogei“, 1921, p. 12b).

tre Sfinții vindecători cei mai renumiți: „*Curat Saturninus, Traianus in Macedonia*“; iar ieronimianul de la 20 sau 21 August indică un *Traianus*, deși fără mențiunea Macedoniei (cum e cazul, la 31 Octombrie, cu *Saturninus*).

Concluzia se impune.

Ar rămânea doar posibilitatea identității acestui Sfânt vindecător cu Împăratul: principal, după studiile lui M. Bloch (*Les Rois thaumaturges*, Strasbourg 1924) și, mai ales, lui Frazer (*The Magic Art and the Evolution of Kings — The Golden Bough*, I, London 1911), n'ar fi nici o dificultate.

Dar, personagiul creștin fiind atestat ca o personalitate istorică, ipoteza aceasta apare ca un simplu subterfugiu.

XIV. — DUNĂREA, „FLUVIU AL PARADISULUI“.

Încă din 1886, într'un memoriu publicat în „*Analele Academiei Române*“ sub titlul: *Dunărea în literatură și tradițiuni*, Al. Papadopol-Calimah relevă — după Jagić — pasagiul din Dialogii atribuite lui Caesarius, fratele Sf. Grigore din Nazianz, în care se vorbește de *Dunăre* ca de „unul din cele patru râuri care izvorăsc din Raiu, râul pe care Scriptura îl numește *Fison*, iar Elinii îl numesc *Istros*, Romanii *Danubius* și Goții *Dunăre (sic)* . . .“ (p. 322 = 14 din extras).

Forma gotică exactă din originalul grec e: $\Delta\alpha\nu\alpha\omicron\upsilon\tau\iota\varsigma$ sau $\Delta\omicron\upsilon\nu\alpha\beta\iota\varsigma$; dar asta nu importă aici.

Acum în urmă, în cea mai recentă fasciculă din *Mélanges de l'École Roumaine en France* (1924, II-e partie, p. 190 sqq.), d. Al. Lambrino tipărește un foarte interesant studiu, intitulat: „*Les fleuves du Paradis*“, în care reeditează — pe baza a două manuscrise de la Biblioteca Națională din Paris și a versiunilor publicate anterior de Wescher și Moriz Haupt — curiosul opuscul geografic, în care *Dunărea* e identificată, ca și Nilul, Tigrul

¹ Odată ce, în aceste *Παράδεισων ἐκφράσεις, Φεισίων* a fost identificat cu *Dunărea*, nu vedem de ce ar fi pusă la îndoială identitatea lui „*Phison*“, care „circuit omnem terram Eullach per Indiam“, din relația de călătorie a lui Marignolli (*Cercetări istorice*, I, 375, n. 1), cu *Dunărea*, încunjurând *Valahia*: relația reflectă doar aceiași legendă geografică a fluviilor Paradisului (ceiace, firește nu eră cazul cu pasagiul din Marco-Polo), iar „per Indiam“ n'ar fi exclus să fie (n'avem la îndemână textul franciscanului) și o lectură greșită, în loc de: *perinde ac*, sau ceva asemănător. De altfel, chiar *India* de-ar fi, ea nu angajează de loc în speță.

și Eufratul, cu unul din fluviile Paradisului: „Ὁ Ἰστρος ὁ ποταμὸς, ὁ λεγόμενος Φισὼν . . .“ (celelalte reprezentând, respectiv: Ἰηὼν, Τίγρις și Εὐφράτης).¹

Aceasta ne amintește însă o controversă, care ne privește destul de aproape și care — sper — se poate tranșa definitiv, în legătură cu cele expuse.

Glosariul ce însoțește poemul lui Stavrinou asupra lui M:haiu-Viteazul cuprinde, între altele, și următoarea glosă: „Δούναβης, βασιλικὸς ποταμὸς ὁ λεγόμενος Τίγρης“ (E. Legrand, *Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire*, Paris 1877, p. 22).

Traducând-o: „Δούναβης, fleuve impérial appelé Tigre“ (p. 23), Legrand adaugă, în notă, următoarea observație:

„L'édition de 1806 répare cette erreur grossière, qui existe peut-être dans toutes les éditions antérieures. On y lit, en effet: „Δούναβης, βασιλικὸς ποταμὸς τῆς Γερμανίας, Danube, fleuve impérial d'Allemagne“.

Natural că a părut logic a se restitui Germaniei fluviul său, înlăturându-se astfel atopia ce amintea pe „Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim“ din întâia eglogă virgiliană. — Numai cât, nu tot ce e logic, e și istoric exact.

De fapt, că Dunărea a fost socotită ca un fluviu al Paradisului, după cele ce am văzut mai sus, e clar: independent de orice comentariu, textele o spun precis. Iar, dacă e vorba de explicații, nici ele nu lipsesc: Δανούβιος amintește numele tribului lui Dan, ca și Donul (Tanais), și se știe că lângă acest fluviu, considerat de Arabi ca „rivière des Esclavons“, în țara Chazarilor mozaici, s'ar fi stabilit, după tradiție, unele triburi indaice¹; iar de transplantări, rezultate din confuziuni de nume, avem atâtea exemple². De altfel, calitatea de „pendant“ vestic al Nilului, ce se atribuie expres Dunării, n'ar ajunge? Singurul lucru în adevăr discutabil e identificarea cu Tigrul, în locul celei, curente, cu Fisonul³. Dar, în acest punct, avem, nu numai sprijinul unor analogii indirecte, ci chiar dovezile documentare.

¹ Un pârâuș din jud. Neamțu, lângă Ceahlău, se chiamă: *Cison* s. *Chison* (v. Dicț. Geogr.): poate, chiar *Fisonul* Scripturii, refugiat pe acolo grație vreunui călugăr din acest ținut al mănăstirilor.

² Cf. J. Marquart, *Osteuropäische und Ostasiatische Streifzüge*, p. 197 sq.

³ Σαμαραῖοι înlocuiește în Cod. Vat. al „Cronicii Pascale“ (ed. Bonn, II, p. 244) pe Σαρμάται, iar confuzia între Καππαδοκῶν și Καρποδοκῶν a fost semnalată chiar la Caesarius din Nazianz.

În Glosarul grecesc din sec. XII s. XIII, editat de Kopitar, Haupt (*Opuscula academica*, II, p. 415) relevă, în adevăr, pasagiul: „Τίγρις. Εὐφράτης ὁ καὶ Δαννοῦβιος“; iar într'un apocrif românesc din Biblioteca Acad. Rom. (ms. no. 3806, I, după excerptele d-lui G. T.-Kirileanu), la întrebarea: „câte ape cură din Raiu?“, găsim răspunsul: „Tigru acesta curge asupra Asurii [Asurului, Asiriei], care o numesc unii Dunăre . . .“

Atâta e însă, credem, destul, pentru a lăsa intactă glosa: „Αούναβης, βασιλικὸς ποταμὸς ὁ λεγόμενος Τίγρης“.

Cât despre epitetul de βασιλικὸς ποταμὸς, aplicat Dunării, dacă el nu s'ar putea înțelege pregnant, ca o aluzie la acel „Danube d'Empire“, de care vorbește d. N. Iorga în *Mélanges Schlumberger* (Paris 1924), el n'ar putea fi nici redus la un simplu „fiume reale“, ca termen geografic pentru „orice fluviu ce se varsă direct în Mare“, spre deosebire de „fiume tributario“ (afluent al aceleuia), și are dreptul de a fi interpretat — în genere — în sensul de „rege al fluviilor“, nu mai puțin decât îl are Padul, „il re de' fiumi“, sau decât îl avea Tibrul, „ποταμῶν βασιλευτάτος ἄλλων, Θύμβρις“ (Dion. Perieg., ed Müller 358), „*fluviorum rex, pulcher Tiberis*“ (incert. act. cosmogr., ap. Riese, p. 83, 5)¹.

În sfârșit, cât privește Dunărea ca „ποταμὸς τῆς Γερμανίας“, să nu se uite, totuși, că însușirea de „Danuvii potores“ o împărțiau vechii Germani cu Dacii *qui profundum Danuvium bibunt* (Horatiu, *Carmina*, IV, 15, 21), precum împărțiau cu Galii însușirea de „băutori din Rin“: în contra interpretării lui Norden și, deci, în sensul lui Babelon, Reitzenstein² observă cu dreptate, că, „dacă Ῥῆγον πίνειν înseamnă, de sigur, a locui la Rin, apoi Ῥῆγον ἀπάντα πίνειν [resp. Ῥῆγον ἀπάντ' ἀνίη din faimoasa epigramă a lui Krimagoras, din „Anthologia Palatina“, IX, 291] nu poate însemna pentru aceasta: a locui pe întreg cursul Rinului“.

¹ În sensul n. precedente, adăugăm aici, că, în relațiunile cruciaților, βασιλικὰ κλεισούραι, „pasuri (clisuri), împărătești“, se chiamă: *clausurae* s. *claustra Sancti Basilii*, printr'o confuzie ce se perpetuează până azi în numele *Vaselca* al regiunii de la Apus de pasuri (v. Jireček, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe*, p. 92). Pentru reflexe analoge în Occidentul romanic, v. în special: Jud, în „Romania“, XLIX (1923), p. 601 sq., și Serra, în „Dacoromania“, III (1924), p. 949.

² *Das iranische Erlösungsmysterium*, Bonn 1921, p. 217, n. 1.

ȘTIRI STRĂINE DESPRE NOI.

I. — BLAKUMEN.

Așa se cheamă, pe o piatră cu rune dela Sjonhem în Gotland, cei ce ar fi ucis prin vicleșug pe un tânăr, *Rōlfōs*, în drum spre străinătate (cf. Noreen, *Altschwedische Grammatik*, 494).

R. Ekblom, în studiul său: *Die Waräger im Weisechgebiet*, din „Archiv für sl. Philologie“, XXXIX (1925), p. 211¹, menționând acest lucru, adaugă: „*Blakumen* hält man — und wohl mit Recht — für gleichbedeutend mit *Walachen*, d. h. dem Mischvolk von vorzugsweise Römern und Slaven, aus dem die Rumänen unserer Zeit hervorgegangen sind“. Autorul deduce, din însăși mențiunea Românilor, că itinerariul tânărului Varg a fost Vistula-Bug spre Bizanțul ispititor pentru toți cei ca dânsul — și că data înscripției runice e „cel mai de vreme“ sfârșitul secolului al XI-lea.

Informația e de adăugit la cunoscutul *Blökumanaland* (= *terra Blachorum*), forma normană a numelui Țării Românești la cronicarul islandez Snorri Sturlesson, din sec. al XII-lea, relevată de d. Ilie Gherghel².

II. — „VALACHIA“ LUI MAZARIS.

Vorbind de așa-zisa „Călătorie a lui Mazaris în Iad“, dialog satiric în genul lui Lucian, datând din sec. al XV-lea, spuneam că Βλαχία, în care se îmbogățise cântărețul grec, e Principatul dunărean (v. Dacoromania, II, 444)³.

¹ În legătură cu încercarea d-lui Philippide de a găsi urme de Barangi în istoria și limba română (v. *Barangii în istoria Românilor*, în „Viața Românească“ din 1916, p. 238 sqq., cum și cele obiectate de noi în *Omagiul Iorga*, p. 58 sqq.), cf. totuși — pe lângă cele observate în n. 1 dela p. 59 a aceluiași *Omagiu* și 'n vol. I-ii al acestui *Anuar*, p. 387 — apelativul ostslav *vārag*, citat de Ekblom (p. 187, n. 2): dial.-moscov. 'herumreisender Kramhändler', ucrain. 'starkgebauter, hochgewachsener Mann' (cf. Żelechowski, Ruth.-deutsch. Wb., I, 57). — Fundamental pentru chestia Vargilor este studiul lui V. Thomsen: *Varaeger, Vaeringer, Varanger* (în vol. I-ii din ale sale *Samlede Ahandlinger*, Copenhaga 1909, pp. 358—378), cu o replică (*ibid.*, 415—444); cf. și L. Niederle, *Manuel de l'Antiquité slave*, I, p. 200, n. 2 (bibliografia).

² *Câteva contribuțiuni la cuprinsul noțiunii cuvântului „Vlach“, în „Conv. Lit.“, 1920, p. 343.*

³ Cf. și N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 30.

Dovada rezultă, categorică, din însuși textul, publicat, înaintea lui Ellissen, de Boissonade (*Anecdota Graeca*, III, Paris 1831). Pasagiul decisiv e acesta (p. 145):

„Auziui în adevăr dela cei veniți din lumea albă (ἀπὸ βίου), că ei aveau de gând să meargă spre Miază-Noapte și să între în slujba prea-milostivului Voevod (τῷ εὐεργετικωτάτῳ βοεβόδα δουλεύειν), ca să se îmbogățească și ei, cum s'a îmbogățit dintr'odată cântărețul Πῶλος Ἀργυρός. . .“

Voevodul e, evident, principele român dela Dunăre.

Πῶλος Ἀργυρός lămurește, în același timp, altă latură a problemei.

Sensul numelui: „Mânzul de argint“ descoperire, fără îndoială, intenția imitatorului lui Lucian: analogia cu „Măgarul de aur“ e vădită. Tot atât de vădită e și identitatea acestui nume fictiv, umoristic, cu acela, obișnuit, de *Argyropulos*, ilustrat de vestitul oascăl Ioannes Argyropulos (+1486, la Roma). Și Ellissen, foarte probabil, nu se înșală, când presupune, că, dacă nu chiar fiul acestuia, care — precum aflăm din biografia părintelui său — s'a distins ca musicant, apoi cineva din familia sa a fost acel ἀοιδός, mânat de „foamea aurului“ spre ospitalierele noastre țărâmurî¹.

III. — DINTR'O RELAȚIE DE CĂLĂTORIE FRANCEZĂ.

Și la Paul Eudel (*Constantinople, Smyrne et Athènes*, — journal de voyage, — Paris 1885, p. 6° sqq.) apare „le Moldo-Valaque“².

E „cufundat în studiul Ghidului său“, dar, rugat de foc

¹ Despre coborârea în Infern ca străvechiu motiv poetic, ca și despre cele două opere bizantine, imitate după „Nekyomanteia“ lui Lucian: *Τεμαρίων* (sec. XII) și *Ἐπιδημία* (sec. XV), v. Krumbacher, *Gesch. d. byzantinischen Litteratur*, pp. 492, 120 și C. Pascal, *Le credenze d'oltretomba*, II [Torino 1923], p. 24, n. 5. — Intr'un cadru asemănător, cf. și *Die Visionen des Ritter Georg aus Ungarn*, în: Dr. Max Voigt, *Beiträge zur Geschichte der Visionenlitteratur im Mittelalter*, Leipzig 1924, p. 119 sqq.

² Cf. N. Apostolescu, *Românii în literatura franceză*, în rev. „Țara Nouă“ pe 1912, p. 378 sqq., și 'n special recentul studiu al d-lui Ch. Drouhet: *Les Roumains dans la littérature française*, în „Mercure de France“ din 1-iu Maiu 1924, p. 598 sqq.; iar, pentru tot ce privește problema relațiilor noastre cu Franța, v. N. Iorga, *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, Jassy 1917, și *Istoria Românilor prin călători*, passim.

pentru țigară de către autor, uită lectura, pentru a face mai întâiu elogiul Bucureștiului: „Ar trebui să vă opriți acolo. E un mic Paris. Este, cu siguranță, mai multă mișcare la București ca la Viena“. Trece apoi la politica și viitorul României: „Deși Turcii au fost multă vreme suzeranii Principatelor și acestea li-au plătit multă vreme un tribut anual, nu veți vedea picior de Turc la București; nu se vorbește acolo decât românește. Guvernământul e constituțional. Sunt două camere, o cameră superioară (*haute*) și una inferioară (*basse*); alegerile se fac în două colegii (*dégrés*). Avem ca rege un principe de Hohenzollern, care are dreptul de a congedia pe miniștri și a disolva Camera. E adevărat că, de abia disolvată, ea i se trimite din nou; de aceea vorbește el în tot momentul de dorința sa de a părăsi tronul, grăbindu-se totuși să-și schimbe atitudinea, când vede că lumea ar fi dispusă să ia de bune cuvintele sale. Cât pentru popor, el dorește republica“, — întocmai ca cel francez, firește. Interlocutorii vorbesc apoi de Europa: de Rusia, de Anglia, de Germania, de Franța mai ales. Francezul aude astfel multe lucruri care „gădilă plăcut fibra sa patriotică“.

O mică întrerupere a convorbirii e suficientă, pentru ca „Moldo-Valahul“ să lege prietenie cu un Englez, călător și el, pe vaporul „Orient“ spre Constantinopol, în tovărășia căruia reapare, spre a da lămuriri autorului nostru asupra vieții „galante“ din Capitală . . . Dar cronica „modenă“ se amestecă cu cea politică, ale cărei culise nu au taine pentru interesantul „Moldo-Valah“: el știe să povestească despre „un ziar din București, subvenționat de un comitet special, care-și petrece timpul atacând guvernul și nu e totdeauna achitat, când e tradus înaintea tribunalelor“.

Prins la un joc de șah cu Englezul, agiul nostru compatriot nu se mai arată apoi până la masă, când, în timp ce partenerul său e „absorbit de clefăială“, dânsul vorbește de „tunurile prusiene și tactica prusiană, pe care țara sa le-a adoptat hotărât“.

La Turnul-Severin, autorul admiră stâlpul podului lui Traian și face crochiul unui țăran valah „en pantalon soutaché de noir, avec un grand manteau de laine blanche (*sumane*, dans la langue du pays) et un bonnet roumain [*căciulă*] en poil d'agneau noir“, după ce exclamă preliminar: „foarte rufoși soldații valahi, cu marea lor mantă cenușie-verzie de modă franceză, și cu picioarele

inzorzonate după obiceiul românesc! Cât despre ofițeri, ei sânt îmbrăcați ca vechii noștri ofițeri de rezervă (mobile)“ și, adăugînd „à propos de l'armée valaque“, amănuntul ce i s'a comunicat, că „miliția (le *landwehr*) nu face decât o săptămână de serviciu pe lună și că fiecare om lea și păstrează la sine pușca“, observă: „Iată ceva ce nici un guvern n'ar permite în Franța“.

Dar vaporul înaintează, ca și conversația... „Posturi valahe, stabilite din distanță 'n distanță, supraveghează pe vecinii bulgari, mari pleșcari și hoți de lemne“... Achille Larrey, conaționalul și tovarășul său de călătorie, stă de vorbă cu „Moldo-Valahul“ despre soarta Franței: notele de drum sânt scrise încă din 1872... Și, pe când autorul nostru „trage cu coada ochiului spre o tănără damă valahă tolănită (*nonchalamment étendue*) pe brațele bărbatului ei într'un colț al salonului, fără ca nimeni să pară scandalizat de această libertate, evident trecută în moravurile țării“, iar „Moldo-Valahul“ stă impasibil, ca și prietenul său englez, vaporul înaintează mereu spre Capitala Sultanilor, trecând pe la Cernavoda, „al cărei nume, scris turcește, nu e, pentru ei, cum e și drept, decât un grifonaj ieroglific“.

IV. — DIN PUBLICAȚIUNI GERMANE.

1. — Johann Ernst Fabri, profesor de filosofie la Jena, în ale sale *Beyträge zur Geographie, Geschichte und Staatenkunde*, vol. I-ii, partea a II-a (Nürnberg 1794), pp. 353—7, are o notă geografico-istorică și filologică despre „Valahi“.

Dăm începutul:

„Fără distincție, obișnuim a numi și astăzi: „Wallachen“ sau „Walachen“ două populații total diferite. Cealaltă (*sic*), mai cunoscută în istorie, este la ea acasă mai ales în Banatul Timișoarei, în Transilvania, în Moldova și Muntenia (Wallachey), și se trage, probabil, din Romanii cari s'au amestecat în acele regiuni cu alte popoare. Limba lor, care e o foarte degenerată (*ausgeartetes*) latinească, amestecată cu cuvinte grecești, slave și de altă proveniență, e o suficientă garanție pentru aceasta. Ei au câte două dialecte, dintre care unul e rafinat, iar altul ceva cam primitiv, d. ex. de aici trebuie să provie faptul, că unii, când întreabă dacă înțelegi limba valahă, zic: *Schtire rumenschti?*, iar alții: *schtschire romansky?* Acesta de pe urmă va fi aparținând, probabil, dilaectului valah superior (*zur hohwallachischen Mundart*)“

Intre prima propozițiune și cea următoare, este o evidentă lacună. Cu toată această lacună și cu toată nebulositatea textului, însă, se înțelege destul de bine, cine sânt ceilalți „Valahi“.

Restul îl formează obișnuitele bizarerii filologice cu privire la originea numelui *Valah*: *Wal-Lache* (ca Polach = Pod-Lache), vgerm. *waliti*, *Valli*-i lui Pliniu, etc., etc.

2. — Alt loc, unde se pomenește de noi, în aceiași publicație, este un pasagiu din notița „Von den Kopanitscharen“ de la pp. 358—60: „Acești Copaniceri¹ aduc, în felul lor de traiu, mai mult cu Valahii din Moravia, decât cu Slovacia de pe amândouă laturile lor“.

3. — *Unterhaltungen aus der Länder- und Völkerkunde*, vol. I (Hirschberg 1817), cuprind, la pp. 31—2, o scurtă notiță neiscălită despre: „Das Postwesen in der Wallachei“.

O redăm în întregime:

„În multe împărății ale Europei posta este ori foarte rău organizată, ori, cum e, d. ex., în Spania, cu totul inexistentă. Nu așa e la semibarbarii (halbwilden) Valahi. Niciun vehicul postal nu poate concura, în ordine și viteză, pe acela al acestui popor. Ca la 4—500 de pași de haltă, surugiul începe un prelung și puternic: „Hoooo!!“, care ține locul goarnei postașului, și, în depărtare, se și zărește o febrilă invălmășeală; deabiă ajunși, o altă căruță cu patru cai înhâmați stă dejă gata, și nu mai rămâne decât să te arunci în ea, să te lași impachetat cu toate catrafusele, după care apoi călătoria continuă, în vijelios galop.

„Localurile de postă se găsesc în afara localităților și sânt construcții pătrate, de 60—70 pași lungime. Spre iarnă sânt împrejmuite de jur împrejur cu pereți de richită cu dublă îngrăditură și umplute cu paie. În acest gang călduros stau caii, și înlăuntrul pătratului rămâne loc pentru căruțele postei, și tot aici sânt îngrădite clăile de fân. Slujbașii postei locuiesc în colibe de pământ, 4—6 trepte supt sol; surugiii, tot în asemenea bordeie, iar vara, supt cerul liber, la foc, tolăniți la pământ. În mijlocul acestor oameni trebuie să se adăpostească și călătorul, în fum, aburi și insecte — o extrem de desgustătoare postură.

„De oare ce ocărnuirea proteguiește foarte mult posta valahă, surugiii își îngăduie, spre groaza țaranilor, unele libertăți

¹ *Kopanitche*, de la *kopani* „fossus“.

de tot boacăne. Dacă au cai proști, atunci îi schimbă cu alții mai buni, cari li ies înaintea pe pășunea din calea lor, și nici un proprietar n'are voie, supt aspră pedeapsă, a se împotrivi acestui jaf; lui nu i se dă niciodată dreptate. Mai ales au parte de aceasta Sârbii, cari petrec în țară ca scutelnici. De altfel, taxa postală e foarte mică, și surugiul primește, pentru curse de neegală distanță, de la un Frances, German, etc. 2—3 gologani bacșiș; de la un Grec, nimic; de la un Turc, adese . . . bătaie¹.

4. — Notița, ceva mai întinsă și tot anonimă, de la pp. 165—7: „Neue Berichte über die Fürstenthümer Moldau und Walachey“, începe cu un adevărat imn de glorie pentru pământul românesc și bogățiile-i naturale: „bezaubernde Thäler“, „reizende Feenschöpfung“, „majestätische Wälder“, „duftvolle Wiesenteppeiche“: autorul se simte „wonntrunken“ și are un interesant acces de lirism! Sparanghelul, care crește, acolo, pretutindeni, — continuă el, amestecând proza cu poezia —, sparanghelul e gros de un palmac și jumătate; ciupercile sânt foarte cămoase și excelente; mult porumb; vin, peste 4 milioane de vedre pe an; oi, la 4 milioane — creșterea vitelor e principalul izvor de bogăție; — jderii dau, anual, un tribut de 10.000 de blăni; etc. Din nenorocire, însă, oamenii ce hălăduiesc în acest paradis pământesc stau „in den Banden der Barbarey“ și — cea ce e și mai rău — sânt refractari oricărei acțiuni civilizatoare, opunând celor mai generoase intențiuni inerția unui tradiționalism invincibil. Cazul d-rului Wolf² e tipic: acest filantropic personaj, îngrijorat de starea sanitară a Valahilor din unele regiuni cu băltoage pestilențiale, pe care le vizitase, li-a propus, să le sece. Pretutindeni, însă, a întâmpinat același răspuns stereotipic: „Noi așa le-am apucat și așa o să le lăsăm!“

Și așa au rămas: „baltă“!

¹ O altă descriere a poștei românești a publicat de curând d. C. J. Karadja, după traducerea germană a relației de călătorie din anul 1797 a Englezului John Jackson (v. Revista Soc. istorico-archeologice bisericești din Chișinău, XV [1924], p. 176), care, laudând iuțeala cailor noștri, constată că „in medie călătoria mai iute decât cu posta engleză“. — „Satul Copuchan“, la care sosește călătorul venind din Giurgiu și pe care d. Karadja spune că n'a izbutit să-l identifice (cf. nota), nu e decât Copăceni, în transcripție engleză. — Date amănunțite asupra poștei românești, la C. M. Minescu, *Istoria Poștelor Române* (cu ilustrații).

² E vorba de cunoscutul medic al Curții și boierimii moldovene, dr. Andreas Wolf, autorul scrierii *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstentums Moldau*, apărute la Sibiu, în 1805.

MISCELLANEA.

Un document moldovenesc din 1442.

Actul slavon, pe care-l dăm în fac-simile (originalul e la mine), emană de la Ilie și Stefan și e datat din Suceava, 5 Aprilie 6950.

E vorba în el de o danie pentru servicii aduse Domniei („vzi-sluzenie“), întărită lui *Miclăușu Răspopu*. Numele satului, *Levcușeștii*, care se cetește sigur, deși cu greu, la începutul r. 7 de sus, se mai întimpină, pecăt știm, într'un doc. fără dată de la Alexandru-cel-Bun: „*Levcușeștii* pe Drâslivca“ (v. I. Bogdan, *Doc. lui Stefan-cel-Mare*, I, 344, unde se citează, ca termen de comparație: *Lecușanii*, *Leucușanii*, *Levcușanii*, *Leucușoușii* din Roman), într'un doc. din 1762: „*Licușeștii* ot Sučavă“ (N. Iorga, *Stud. și doc.*, VII³, 281, unde se menționează și varianta *Leucușeștii* dintr'un alt act), cum și într'un doc. din 1604: „*Lecușești*, fost *Flocești*“ (Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V, 237).

Din nenorocire, pergamentul fiind ros și rupt la îndoituri, lectura presintă dificultăți și lacune. Se disting totuși ușor cele mai multe din numele boierilor din Divan: „Credința dumnealui *Petre Hudici* dvornic, cr. d. *Cristea Velicu* („Velikago“: celui mare?), cr. d. *Neagoe* logofăt, cr. d. *Mihail Popșa*, cr. d. *Duma Nemțeanul* („Nemțxsčego“) și fratelui său *Mircea*, cr. d. *Șteful Jumătate* („Žumătateva“) și fratelui său *Mândrea*, cr. d. *Lazor* și fratelui său, dumnealui *Stanciul* postelnic, cr. d. *Negrilă* ceașnic, cr. d. *Braevici* dvornic, cr. d. *Cozma Șandru*, cr. d. *Vitolt*, cr. d. *Manoil Hotineanul* („Hotinskij“), cr. d. *Băloș* ceașnic, cr. d. *Bercea*, cr. (*sic*) stolnic, cr. d. *Costea*, . . . , cr. d. *Iliș* (?) ceașnic (?), cr. d. *Burciul* (?) comis, . . . “ (restul, indescifrabil).

Confruntarea cu lista boierilor din documentele de la 20 Februar și 10 August, același an, ale aceluiași Domn, tipărite, respectiv, de Uljanickij (*Materialij*, p. 58, no. 53) și Ghibănescu *Ispis. și zapise*, I¹, p. 13 sq.), eventual și cu alte documente

de la Ilie și Ștefan (Uljanickij, *o. c.*, no. 44 sqq.; Ghibănescu, *o. c.*, p. 9 și *Sur. și izv.*, V, p. 181 și IV, p. 1), ar permite, la rigoare, completarea lacunelor. *Coste* e, probabil, același cu *Coste Logofătul*, pomenit în formula finală a actului, împreună cu *Pașco*, diacul.

Pecetea (cea mare, domnească), în ceară roșie, atârnată cu șnur de mătăasă roșie și albastră, poartă legenda slavonă: „† Pečat Illia Voevoda i brata ego Stefana Voevoda Gospodar zemli Moldavscoi” și, la mijloc, stema.

V. BOGREA.

Incă un portret al lui Eustratie Dabija.

Dr. Szendrei Iános (*A magyar viselet történeti fejlődése* Budapesta 1905) dă, sub no. 63 (p. 87), chipul unui „viteaz călare” (lovas vitéz), greșit considerat în de obște ca *Halász Péter*, „Collonel (*sic*) d’un Corp (*sic*) de Noblesse Hongroise, au service de la Reine de Hongrie, etc.” (cf. p. 91).

Identificarea cu Halász o înlătură însuși autorul pentru incongruența cronologică ce implică: acest personaj istoric (n. 1676) e posterior lui Stefano della Bella († 1664), autorul portretului (apărut la 1742, în gravura lui Bicham, apud W. Meyer).

Dacă însă Szendrei ar fi cunoscut stampa contemporană represintănd — sub numele lui Grigorașcu Ghica — chipul lui Eustratie Dabija (pe care-l reproducem, în paralelă cu acel al pretinsului Halász, după N. Iorga, *Ist. Rom. în chipuri și icoane*, II, ad p. 154), ar fi recunoscut, fără îndoială, în acel ostaș călăreț, pe Domnul Moldovei, care, în timpul războiului Turcilor cu Imperiului (1661–64), se află, cu aceia, în Ungaria: simpla comparație a celor două stampe ajunge pentru aceasta. Iar, dacă nici d. I. C. Filitti, care se ocupă pe larg de portretele lui Dabija, într’un pătrunzător studiu: „Din iconografia noastră laică”, publicat în „Convorbiri Literare” pe 1924 (p. 210 sqq.), nu relevă lucrul, cauza nu poate fi decât că i-a scăpat gravura din cartea d-lui Szendrei.

V. BOGREA.

Costume vechi moldovenești în portretul ctitorilor armeni de la Gherla?

În legătură cu proveniența moldovenească a vechii populații armenesti din Gherla, credem potrivit a releva aici faptul că biserica armeană din această localitate, zisă, cam echivoc: „Templul lui Solomon” (după numele ctitorului), păstrează. — oază cruțată de vântul pustitor al înnoirilor¹, — însăși fresca din 1723 (anul zidirii), înfățișând, supt binecuvântarea de sus, icoana bisericii în forma-i originală și chipul celor două perechi de ctitori: *Solomon* și *Bogdan*, fiii lui *Asvadur Șimaian* („Simay Todor”), cu soțiile lor, *Sirena* (Rebecca), fiica lui *Bogdan Roska* (Roșca), și *Ulchatun* („Doamna”), fiica lui *Dzarug Chaso* (Simon Juvaergiul).

Costumul ctitorilor (v. figura) e, după tradiție, cel moldovenesc al epocii, în care predomină influența polonă², dar nici el nu ajută prea mult să precizăm deosebiri, ce trebuie să fie existat, totuși, totdeauna, între îmbrăcămintea boierilor și a negustorilor: veșmântul lung, blănit, de culoare conobie, cenușie ori deschisă, cu chiotori, prins pe umeri (la femei, ca și la bărbați), peste tunica cu brandenburguri (la femei, rochie de atlas verde și albă) încinsă cu brâu, de care atârnă canafuri și — amănunt caracteristic — năframa albă; în picioare, nădragi albi și cizme roșii, iar pe cap — femeile — marama albe: bărbații (unul, tuns scurt; altul cu plete lungi, negre; amândoi mustăcioși și rași de barbă) sânt cu capul gol.

V. BOGREA.

¹ Pictura a fost total renovată în „anul Domnului 1901”, dar, până la această dată, construcția suferise patru reparații: la 1751, 1797, 1841 și 1899 (Datele sânt din inscripția armeană de supt portretul ctitorilor, a cărei traducere o datorim amabilității parohului bisericii, pâr. Kápatán; cf. de altfel: Cr. Szongott, *Szamosújvár szab. kir. város Monográfiája*, Gherla 1901, II, p. 42 sqq. și III, p. 43 sq.).

² V. N. Iorga, *Despre îmbrăcăminte și locuință*, în „Istoria Românilor în chipuri și icoane”, Craiova 1921, p. 61. — Incontestabil însă, nici nota maghiară nu lipsește.

Stefan Mailat Voevodul Transilvaniei confirmă predarea cetății Ungurașului în mâinile călugărului Gheorghe Martinuzzi¹.

23. VII. 1538

Nos Stephanus Maylad-Wayvoda Transsilvanus et Siculorum Comes etc. Recognoscimus per praesentes litteras nostras, Egregios Ioannem Kemen et Blasium Olah, castellanos nostros castrj Balvanyos, castrum ipsum de voluntate nostra, simul cum Ingenüs alisque rebus in ipso castro repertis ad manus Reverendissimi Domini fratris Georgij Episcopi Varadiensis, Thesaurarij et Consiliarii Regij etc. dedisse et assignasse. Super cuius restitutionem Nos dictos Ioannem Kemen et Blasium Oláh quietos et expeditos ac modis omnibus absolutos reddidimus et commisimus, prout reddimus et committimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in Segeswar secundo die festi Beatae Mariae Magdalenae Anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo octavo

(L. S.)

Idem qui supra, manu propria

Călugărul Gheorghe Martinuzzi (frater Georgius) arată că a luat în primire cetatea Ungurașului dela oamenii lui Stefan Mailat².

24. VII. 1538.

Nos Frater Georgius electus Waradiensis Thesaurarius et Consiliarius Regie Mattis etc. fatemur et per praesentes Recognoscimus. Quoniam Egregij Ioannes Kemen et Blasius Olah Castellani Castrj Balwanyos, ipsum Castrum Balvanyos, quod hactenus ad rationem Spectabilis et Magnifici domini Stephani Maylad Waywode transilvanensis et Siculorum Comititis tenuerunt et administraverunt ex voluntate ejusdem Domini Waywodae Maylad, nobis et ad manus hominum nostrorum dederunt et effective assignaverunt. Super cuius quidem Castrj resignationem, — eosdem Castellanos quitos ac modis omnibus expeditos reddidimus, prout reddimus harum nostrarum solito sigillo nostro atque item subscriptione manus nostrae corroboratarum literarum mediantes. Datum in Segheswar feria tertla post festum Beatae Magdalenae. Anno Domini Millesimo Quingentesimo trigesimo octavo,

(L. S.)

Fg. thesaurarius, manu p̃pa.

¹ Document păstrat în „*Codex Authenticorum Keménylanorum*“ nr. 40 (arhiva jud. Alba de jos). Stefan Mailat luase în primire cetatea Ungurașului la 11 Martie 1537 (cf. *Anuarul Inst. de Ist. Naț.* vol. II, p. 321), deci a stăpânit acolo dela 11. III. 1537—23. VII. 1538.

² Ibidem nr. 39.

Gaspar Bekes, Domnul Țării Făgăraşului dăruieşte lui Pattantys Balázs din Bogard o casă nemeşească din Csombord, care a fost mai nainte proprietatea lui Ioan Budai¹.

13. VI. 1573

En Bekes Gaspar Korniyath. Fogaras feoldenek szabad Ura es Eoreokes Ispannija etc. Adom emlekezetheure ez en levelemnek rendjebe Myndeneknek a kyknek llyk hogy my megh tekyntwen tekellertes emberséggel walo szolgalttyát az witezlo Pattantysus Balasnak Bogardynak, ky my nekewnk hadnagywnk Az nemes hazath ky Régen Bwday Ianos deaké wolth annak uthanna Anthal deaké Csombordon eoneky attwk mynden szabad-sagawal es hozza tartozo eoreoksegewel szantho teoldewel szena rethewel szeoleoyewel erdeyewel mezeyewel Myndenekkel a kyk regthewl fogwa ahoz a hazhoz walok wolthanak, hogy Byrya azt eoreokken eoreokke fywrol fywra es azoknak megh maradekyra megh hihatalanwl mykepen agygyunk ez az my lewelewnknek rendywel. Kynek bizonyságára es Eoreokes allandoságára attuk my eo neky ez my lewelewnket Petsethewnkkel es kezewnk irásával megh Ereosytettekh. Fogarasba Szentwyd nap eleoth walo Szombathon Ezer eoth száz hefhwen három Esztendeoben.

Id(em) Gaspar Bekes m. p.

(L. S.)

In traducere

„Eu Gaşpar Bekes de Korniyath, Domn liber şi Comite perpetuu al Țării Făgăraşului etc. Prin această scrisoare a mea dau de ştire tuturor căroră li se cuvine, că văzând noi serviciile pe care ni le-a făcut cu toată omenia voinicul Pattantys Balás de Bogard, care este căpitanul nostru, casa nemeşească din Csombord, care mai de mult a fost a diacului Ioan Buday, după aceea a diacului Antonie, i-o am dat lui împreună cu toată libertatea şi moştenirea, cu pământul arător, cu livada de fân, cu via, cu pădurea, cu câmpul şi cu toate cele ce de demult s'au ținut de casa aceasta, ca să le stăpânească de vecie, din fiu în fiu şi în toţi urmaşii lor fără nici o împotrivire, precum i-o dăm prin scrisoarea aceasta a noastră. Spre a cărei întărire şi statornicire vecinică i-am dat lui scrisoarea aceasta a noastră şi o am întărit cu pecetea şi cu iscălitura noastră. În Făgăraş Sâmbătă înainte de ziua Sf. Wyd în anul una mie cincisute şaptezeci şi trei.

(L. S.)

Acelaş Gaşpar Bekes m. p.

¹ Ibidem., no. 54 Gasparus Bekes de Korniyathy Dominus Terrae Fogaras perpetuus et Capitaneus Blasio Pattantysus de Bogard donat domum in Csombord ki régen Buday János deaké volt, annak utána Antal deaké. Datum Fogaras Sabbato ante festum B. Vyd 1573.

Măsuri legislative luate în dietele ardelenene contra Grecilor¹.

20 Noemvrie 1581.

Az Görögöknek mi vegre, mi okkal, móddal engettetett volt megh az országban bé-iövetelek, iárások, kelések, kereskedések, és miért interdicáltatot viszontagh ismét az országtól következendő időkben, az ő sok excessusokért etc.

Articulus Anni 1581 die 20
Mensis Novembris Albae
Iuliae conclusus.

Az Görögöknek az országban való be-iöveteleket, és minden helleken való szabad iárásokat mindenkor veszedelmesnek láttuk és íteltük: kiknek bé iöveteleket és kereskedéseket csak az egy okból végeztük volt, hogy az Török marha olcsodgék. Azt penigh hog' tallért, aranyat, ki ne hordg'anak, megh tltottuk volt, kiből, az következet, hog' minden nemü marhát, valamit béhoznaq, el-draghitottak; sőt naponként nevelik az árát: Ezzel nem elégedvén, az itt való Csizmadiáktól is efféle marhát nyereségre fel-szednek és azzal is ök kereskednek: aranyat, tallért penigh szabadon kivisznek. Teczet azért, hog' az közönséges Görögök, kiknek örökségek, házok az Ngod birodalmában nincsen; azok az le-tévő helyeknél belyeb ne iöhessenek. Az kiknek penigh házok, örökségek az Ngod birodalmában vag'on: azok is kill'eb marha vételre az le-tévő hel'nél, ne mennyenek. De azok is csak Török marhával kereskedg'enek. Ha ki a'kivül cselekednék: ő magok megh fogassanak, és marhátok el-vétessék Karácsonigh penigh ez országból mindenestől kitakarodg'anak.

In traducere: Cu ce scop, din ce pricină și in ce fel li s'a fost îngăduit Grecilor să între în țară, umblând cu negustorie; și iarăș pentru ce i-a oprit țara dela aceasta în timpurile următoare, pentru multele lor neorânduiri (excese) etc.

Articolul din ziua 20 a lunei Noemvrie 1581, votat la Alba Iulia.

Intrarea Grecilor în țară și umblarea lor liberă prin toate locurile o am văzut și o am judecat totdeauna ca primejdioasă, a căror venire și negustorie o am fost hotărît numai din aceea aua pricină, ca să fie mai lesne marfa turcească. Dar i-am fost

¹ În colecția fostului arhivar Fr. Zimmermann din Sibiu s'au păstrat câteva extrase din legile ardelenene privitoare la această chestiune; unele din ele lipsesc din colecțiile publicate până acum; așa d. e. legea votată la 20 XI. 1581 în dieta dela Alba Iulia nu se găsește nici în *Monumenta comitatus regni Transilvaniae*, nici la Kemény-Kovács *Erdélyország történetei tára*, nici la Mikó-Szabó, *Erdély történelmi adatok*, de aceea o reproducem aci și în textul original unguresc și în traducere română, iar pe cele publicate în colecțiile amintite le reproducem aci numai în traducere românească.

oprit ca să scoată din țară taleri și galbeni. De unde a urmat, că tot felul de marfă ce aduc în lăuntru, o au scumpit, ba chiar din zi în zi îi urcă prețul. Nemulțămindu-se cu aceasta, ridică astfel de marfă și dela cismarii de aici pentru câștig și negustoresc cu ea, iar galbeni și taleri duc liberi din țară. De aceea ne-a plăcut (să hotărîm) ca Grecii de rând, cari nu au moștenire, nici casă în țara Măriei Tale, aceia să nu poată veni în țară numai până la locurile de deposit. Iar aceia, cari au casă și moștenire în țara Măriei Tale pentru cumpărarea mărfii să nu meargă în afară mai departe de locul de deposit. Dar și aceia să facă neguțatorie numai cu marfă turcească. Cei ce vor lucra în alt chip, ei să fie prinși și marfa să le fie luată. Iar până la Crăciun să fie alungați cu totul din țară.

Görögök, Oláhok, Dalmáták, Örmények és ezekhez hasonlő nemzetiségek ellen.

Articulus Anni 1600 die 4
Novembris Leczfalvae
conclus s¹.

Impotriva Grecilor, Valahilor, Turcilor, Dalmașilor, Armenilor și a altor nașii de o potrivă cu acestea

Articolul din ziua 4 No-
emvrie 1600, votat la
Léczfalva.

Deoarece însă stricăciunile trecute au căzut asupra țării noastre mai cu samă din pricina că neguțatori din nașii străine au venit aci și umblând cu neguțatorie au ispitit (spionat) precum Grecii, Valahii, Turcii, Dalmașii, Armenii și alții din alte nașii ca acestea Ne-a plăcut de aceea să hotărâm împreună cu țara, ca de acum înainte pentru totdeauna, în timpurile viitoare astfel de soiu de neguțatori în țara aceasta să nu mai poată intra, ci locurile de depozit să fie la Caransebeș, Tâlmăciu, Râșnov, Prejmer, Rodna; iar Valahii din cele două țări să poată veni în Sibiiu și la Bistrița, dacă ar veni cu îndrăzneală și mai înlăuntru, așadară căpitani, judecătorii regești, comiții (ișpanii), juzii orașelor și celelalte persoane cu slujbe înalte, care s'ar găsi în toate locurile, să-i pedepsească cu confiscarea mărfii, iar persoanele după vrednicie. Impotriva acestor hotărâri ale țării să nu poată da nici Principele, nici Voievodul vre-o slobozenie și dacă s'ar împotrivi cineva vreunei asemenea slobozenii, să nu fie pedepsit; dar așa că în locul de depozit oricine să-și poată cumpăra după trebuință orice fel de marfă cu acelaș preț ca și omul neguțator².

¹ Textul unguresc al acestei legi fiind publicat în „*Monumenta com-regni Trans. IV. pag. 552*, deși cu unele modificări provenite probabil din „*variae lectiones*”, îl dăm numai în traducere românească.

² în „*Monumenta*” l. c. «*a kereskedő rend*» (tagma neguțătorească) în mss-ul din colecția Zimmermann «*az kereskedő ember*». (omul neguțător).

Articulus Anni 1610 die 3
Apr. Bistricii conclusus¹

Se plâng domnii noștri sași, că Grecii intrând și ieșind ar duce din țară aurul, argintul, pieile de veveriță și de vulpe spre vânduta pagubă a țării. Ne rugăm de Măria Ta să aibă grije. ca să nu fie slobozi a duce din țară aurul, argintul, pieile de veveriță și de vulpe spre paguba țării.

Articulus Anni 1618 conclusus²

Articolul votat în anul 1618.

Aurul, argintul, groșii de Brașov, pieile sălbatice, după dorința milostivă a Măriei Tale am hotărât cu țara, ca nimănui să nu-i fie îngăduit a le scoate din țară în perle, decât cu primejdia să-și piarză toată marfa ce se află la ei; iar Grecii să nu fie slobozi a duce din țară nici aur ori argint de lucru, nici a schimba dutci bune sau rele sub aceeaș pedeapsă arătată mai sus: însă cu banii aceia cumpărând de aici altă marfă, cu care fac negoțătorie în Țara Turcească, aceea fiind slobozi s'o ducă din țară, pot neguțatori cu ea, plătind totuș ceeace după drept trebuie plătit³.

Două rapoarte inedite relative la Mihaiu Viteazul.

- a) *Primirea comisarilor împărătești în Alba Iulia.*
b) *Cucerirea Moldovei*⁴.

a)

Relation aus Clausenburg

vom 29. Nov. (1599) alda die kaiserliche
Commissarien ankommen und von *Michael*
Waida empfangen worden.

Den 12 diess ist Herr Daniel Ungnad und Herr Peter Laszla als kays. *Commissarien* in Siebenbürgen zu Weissenburg ankommen, denen der Waida viel sofort zur Begleitung entgegen geschickt, darunten des Waida Canzler, obrister Hoff- u. Stalmeister mit vielen von Adell sich befunden, welcher gedachte

¹ Textul ung. în «Monumenta» VI. p. 179 cu puține deosebiri de transcriere.

² Textul ung. publ. în «Monumenta» VII. p. 477 împreună cu celelalte legi votate în dieta ținută la Sibiiu din 12—25 Aprilie 1618.

³ «Solutis tamen de iure solvendis».

⁴ Amândouă rapoartele sunt copiate după originalele aflătoare în arhiva regală din *Stockholm. Extranca. Avisor. Ungarn.*

Herren mit grosser Freudt anstatt des Wayda empfangen und ihn die Stadt begleitet worden, eine schöne Reuterey zusehen gewesen.

Den 13 hat Herr Ungnad umb *audiens* angehalten, die als dan erfolget und bemelter Wayda seinen Kutschen mit 6 Pfierten und einen von Teppichen gezierten Wagen mit seinem Canzler nach beiden Herrn geschickt, die vor den Wagen herauf Ihren Rossen geritten und sonst auch viell Volks vorher gegangen, und beide Herrn in die Burgk begleitet, alda sie abgestiegen. Und der Canzler fur Ihnen hergangen und Herr Ungnad und Peter Laszla hernach in die Taffelstube gefolget, alda Ihnen der Wayda entgegen kommen, von dem Wayda aber der obrister Hoffmeister mit einem silbernen verguldeten Staab, daselbst der Wayda beide Herrn empfangen, furahn in die Cammer und fehrner in sein Zimmer geführt, hat auch was Teutsche gewesen, in die Cammer gelassen, welche woll seines Hofgesindes gewesen, und als Herr Ungnad bey einer halben Stunden audienz gehabt, hatt alsbaldt der Wayda beiden Herrn das gleidt in das Zimmer gegeben.

Nachmittag kompt obrister Hoffmeister mit seinem Staab und gezierten Wagen umb 5 Uhren wiederumb und er fordt beide Herrn wieder zu der audienz, domals ist der Wayda den Herrn *Commissarien* nicht entgegen gangen dan es war schon finster, hierunter aber branten 2 grosse Kerzen, nach vorführter audienz haben des Wayda alle vornemmeste officierer den Herrn *Commissarien* (das geleite) hinaus gegeben.

Den 14 hatt der Wayda des *Cardinals Bathori* Kopf herumb in der Herrn *Commissarien* Loschmente¹ geschickt welchen Herr Ungnad alsbaldt fur Ihre Kayl. M. abconterfeher lassen. Ist eine schöne Persohn gewesen, hat vornen auf dem Linken auch einen Strich mit einer Hacken. Und miten auf dem Kopf dergleichen ein gehabt das die Hirnschale ghar zerspalten und man das Gehirn ghar ersehen hatt einen kleinen dicken Bardt, umb dessen corper noch der Wayda geschicket solchen eherlich zu begraben, auch begehrt beide Herrn *Commissarien* bei der begräbnis bleiben sollen.

Den 16 diess schicket Herr Wayda den Obristen Hofmeister mit seinem staab, umb beide Herrn, desgleichen auch den *Sigismundt Vorgatsch* zur essen, welches die Herren bewilligt darauf der Hofmeister vermelt, er die Herrn zu rechter Zeit abholen wolle, aber über eine weill kompt gemellter Hofmeister mit seinem Stab und gezierten Wagen und begleitet sie also wiederumb hinein in die Burgk mit allem Volk, bei dieser Malzeit hatt es viel gutter gesprech geben, und hatt Herr Ungnad dem Wayda einen schonen gulden pfenning darauf 10 Kayser bildnis gewesen voreheret, so mit orientalischen rubinen gezieret.

Den 17 diess, als Herr Ungnad wiederumb morgens frue

¹ locuințe.

verreisen wollen, nimpt mit Ihme Herr Wayda bey seinem Obristen Hofmeister, er erkenne, das Herr Ungnad ein getreues gemüth wegen In. Kay. Ma: und zu Wayda habe derowegen schickt er Ihme hier eine schone Decke, die wolle er von Ihm. um allen Gutten annehmen, dessen sich Herr Ungnad hoch bedanken lassen, seindt als von einander und nach Weissenburgk gefahren.

Der Wayda ist in unserem zu Weissenburgk beisein in das Zeughaus gangen und zwo Stuck, so *Sigismundus* vor zwo Iharen bemelten Wayda giessen lassen, der *Cardinal* aber Ihme solche nicht geben wollen, gefunden. Die seindt noch auf der Erde gelegen, dieselben hat er auf die Rhader sezen und zwo Schuss daraus thun lassen, das Jedes 40 fl schiesst.

Das Landt ist durch die *Cosaggen* und Wallachen seher verwüstet, man hatt auch zu Weissenburgk in unserm Beisein die Pathorische scheze so zu *Kiūr* gelegen auf 40 wagen nach *Torda* geführt, und solle 3 *million* geldt wirdt sein. Zu Weissenburgk haben die Unseren einen Ochsen umb 50 Ungarische Pfening kauft Ist alles darinnen geplündert und sieht fast Raab gleirh wie wirs dem Feind genommen, ligt sonst auf einem hohen berg aber gar nicht fest, sondern nur mit einer schlechten mauern verwahret.

b)

Auss Kaschau und Pressbüreck

von 3 und 7 Juny Anno 1600.

Der Curier so *Michaell Weida* zu der Kays. May. geschicket und maschiret hirdurch, bringet gar gewisse Zeitung, das den 18 May gedachter Weyda mit seiner Macht von 4000 stark of der *Sigismundum Bathori* und *Ieremiam* Moldavischen Weyda so beide in 30.000 Man, Moldawer, Polen, Türcken und Tartarn starck gewesen, gestossen und bey dem Schloss *Ottuný* eine Schlacht, welche von 10 Uhr mittags bis Abends gewhart, gethan, in derer sich der *Bathori* mit seinem Anhang mit grosse verwunderung gantz Ritterlich gewheret, doch letztlich verwunden und geschlagen worden, bey 8000 Man of der Walfart verlohren, wie dan des *Michaell Weyda* Volck 2000 geblieben, und derselbige das Feldt und *Victoriam* erhalten. Der Feindt hat sich in die Flucht begeben, und sindt derer auch gar viell im Flus Nester erflossen. *Sigismundus Bathori* ist mit 40 Pferden ausgerissen, den der *Michaell Weyda* nachgesetzt und den Pass vorlegt, derhalb ist man güets Hoffnung, weill ehr sich ohn Zweifel in zu gedachten Flus Nester begeben, ehr werd dem *Michaell Weyda* in die Haut gerahen. Es gehet auch die Sage, das gemelter *Bathori* solle sich unter andern Flüchtigen in ein Schiff salvieret

cipientibus facultatem relinquere et concedere modis omnibus langen erwarten und woll zu besorgen ist, wo ferne derselbige haben, welches von der dorein fliehenden Menge Volckes gesunken und semplich ertrunken. Von *Jeremia* den *Moldauischen Weyda* hatt man keine eigentliche Wissenschaft, wo derselbige hinkommen, gleich woll etzliche der meinung, ehr sey in der Schlacht umb kommen, oder in dem Nester erflossen. Welchem dan der *Michael Weida* fleissichlich nachforschen lesset, sie haben auch in der Peutt gueten Malüasier¹ bekommen, und haett sich das gantze Land *Moldaw* an den *Michael Weida* ergeben, der hats nun durch Gottes Hülff innen, und residieret an Itzo zu *Suschiua*, da zu vor *Jeremias Weyda* Hoffgehalten. Es hatt der *Michael Weida* mit seinem Volcke fur der Schlacht etzliche Tage grossen überaus Hunger erlitten, ja das sie die bletter von den Bawmen essen müssen, dan sein Feindt hatte allen Proviandt im gantzen Lande zu sich genommen. Itzt aber ist's Gottlob etwas leidtlicher worden.

Aus *Preslaw* wirdt mit briefen von 6 Juny und aus *Wien* mit briefen von 14 Juny datirt, obgedachte des *Michael Weida Victoria* in allen confirmirt, aber gleichwoll gemeldet, das soll die Sage in *Polen* sein, dass *Sigismundus Bathori* sambt *Jeremias Weyde* listlich aus der Schlacht von dem Lande *Moldaw* entrinnen, und beim gross Cantzler in *Polen* angekommen sein, und das der *Michael Weida* nun mehr mit seinem Kriegsvolck in *Podollia* (welches Landt der *Cron Poln* zustendig) lige, derowegen hatt der *Kunig* in *Polen* ein stark *Edict* zum auffbot und gross jammer geschrey ausgehen lassen, wolte solches der *Kaÿs. Maÿ.* gerne zumessen, und die Schuld geben.

Der *Michael Weida* begert von der *Kaÿs. Maÿ.* geldt und bescheit was er weiter vornemen soll, und ist des langen verzugs etwas ungeduldich, wie dan auf 20 *Maÿ* der *Lecofett* ghen *Clausburg* in *Sieben Burgen*, von seinem Herren den *Michael Weida* ankommen, und als die allda liggenden *Keyserlichen Commissarien* von den *Jesuiten* in ein Kloster ausserhalb der Stadt auff die nacht zu Gast geladen worden, habe doch der *Lecofett* die selbigen, wie auch hernach den 22 *Maÿ* den Herrn *Zaggell* welcher aus der Stadt in ein garten fahren wollen, nicht zum Thore hinaus lassen wollen, sondern entboten es weren garten genug, in der Stadt sich darein zu erlustigenn, auch entlichen den 23 *Maÿ*, Ihnen den Herrn *Commissarien* anzeigen lassen, das ehr von seinem Herrn beuelich habe, die Stadt Thore fleissich zu bewahren, und der *Commissarien* keinen nicht hinaus zu lassen, wie dann auff 24 *Maÿ* die Porten noch erwachtet worden, dass sie also gleich wie gefangen, und des Herrn *Petzan* mit ver-

¹ vin italian

mit Geldt nicht balde komme, es einen seltzamen ausgang nehmen werde.

Es seindt viele *Moldawer*, so es mit dem *Sigismundo Bathori* gehalten in Siebenburgen streiffende gezogen, welche aber im Lande hin und wider von den Sibenburgern geschlagen seintt.

Mihaiu Viteazul confirmă posesiunile lui Moise Székely pe seama lui și a urmașilor săi, iar în lipsa eventuală a acestora pe seama fratelui său Ștefan și a urmașilor lui în linie bărbătească și femeiască¹.

1. XII. 1599.

Nos Michail Walachiae transalpinæ Wajwoda, Sacratissimæ Caesareæ Regiæque Maiestatis Consiliarius per Transsylvaniam Locumtenens et ejusdem cis Transilvaniam partiumque eidem subiectarum fines exercitus generalis Capitaneus etc Memoriam commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis, quod nos singularem habentes rationem fidei et fidelitatis insigniumque meritorum Generosi Moysis Zekely de Semienfalwa, Consilarii nostri et exercituum nostrorum generalis Capitanei, quæ ipse primum divo quondam Stephano Dei gratia Regi Poloniae etc. in omnibus bellicis suis expeditionibus contra Moschum susceptis, deinde Principibus huius Regni Transilvanniae prædecessoribus nostris summa cum animi sui promptitudine et alacritate exhibuit et impendit. ac in futurum nobis quoque et Reipublicæ Christianæ contra communem ejusdem nominis hostem eadem fide et integritate exhibiturus et impensurus est, totale et integrum oppidum Theke ac totales similiter et integras possessiones Banÿ, Hidwegh, Vizolya, Keobeolkwit Uÿlak et Mezeö Zilwas vocatas simul cum domibus et curÿs nobilitaribus in præscriptis possessionibus Banÿ, Vizolia, et Mezeö Zilwas omnino in Comitatu Colosiensi existentibus habitas, ex eo quod postquam superioribus diebus nos regnum hoc Transilvaniam in potestatem nostram redegissemus, jure belli ad nos, consequenterque collationem nostram devolutas et redactas, Totum item et omne jus nostrum Regium, si quod in præscriptis oppido et possessionibus domibusque et curÿs nobilitaribus etiam aliter qualitercumque existeret aut eadem et idem nostram et quibuscumque causis, vÿs, modis et rationibus concernerent collationem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis,

¹ Donatio Michaelis Wajvodæ Molsi Seceli de Simenfalva super oppidum Teke nec non Bány, Hidvég, Vizolya, Köbölkut etc. 1599. [*Codex Authenticorum Kemenyanorum* vol. II nr. 65.]

² Această expresiune „jure belli” ne reaminteste comunicarea lui Sigismund Forgács, care la 20. XI. 1599 scrisese din Cluj că Mihai stăpânește Ardealul „ca principe ereditar, și chiar mai strașnic, căci a luat țara cu arma” *Monumenta comittalia regni Transilvaniae* v. IV. pag. 426.

pascuis, campis, fenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis vinearumque promontoriis, aquis, fluvij, piscinis piscaturis, aquarumque decusibus, molendinis et eorundem locis generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis ad eadem et idem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus suis veris metis et antiquis limitibus existentibus praeterea Decimis, quindecimis, nonis quarumlibet rerum decimari solitarum, ac Decimarum arendis, Quingagesimisque, Censibus item et taxis tam ordinariis quam extraordinariis pro ratione temporis per Dominos Regnicolas quomodocumque imponendis, ac aliis quibuslibet emolumentis et redditibus memorato Moysi Zekely ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, illis vero deficientibus vel forte non existentibus, Egregio Stephano Zekely fratri suo carnali illiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus et contulimus, prout damus, donamus et conferimus jure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quae hanc in formam privilegij redigentur, dum in specie fuerint reportatae. Datum Albae Iuliae die prima Decembris, Anno Domini Millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

IO MIHAIL VOEVOD

(L. S.)

Ioannes Iacobinus
Secretarius m p.

com. de I. Lupaş.

Mihai Viteazul dă ordin să se restituie podul de peste Mureş vechilor proprietari secni, dela care a fost cumpărat pe nedrept.

Cluj 15. I. 1600.

Michael Valachiae, Transalpinae [Vaiuoda Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliarius] per Transylvaniam Partiumque eidem subiectarum fines exercitus Generalis Capitaneus] nobilibus, Agilibus Ioanni Zelemeri de Naznanfalwa, Martino (.) Francisco et Andreae Petheö de Chittzent-Iwan, Albertho Kadár de Ied, Paulo Tho(.)e Zekely Wasarhely, Salutem cum favore! Exponitur nobis in Personis egregiorum Georgy Laz[ar de] Gialakuta et Stephani Wasarhely iurati assessori sedis nostrae Iudiciariae ac Generosae dominae Susannae Varadj, consortis egregy Iohannis de Bögath: qualiter proxime elapsis diebus, prudentes et circumspecti Iudex et iurati Cives ac senatores oppidi Zekely Wasarhely, nescitur quibus ducti respectibus vadum nauale seu traectum fluminis Marüsy, ad portiones eorum exponentium possessorias possessione Egerzegh vocata in Sede Siculicali Maros existenti habitas

pertinens et ab hominum memoria possessum a nonnullis Iiber-
tinis sicutis eiusdem possessionis Egerzogh et alterius posse-
ssionis Zentkiraly vocalae in eadem Sede Marus existente habitae
pro certa pecuniarum summa coemissent, sicque praeter omnem
viam iuris pro sese occupassent et proventus eiusdem in dies
perciperent in praeiudicium et damnum eorum exponentium ma-
nifestum. Ob hoc vellent ijdem exponentes praefatos Iudicem et
Iuratos ciues ac Senatores praedicti oppidi Zekely Wasarhely
ab occupatione eiusdem vadi, proventusque eiusdem perceptione
medio vestri prohiberi facere, jure admitendo. Proinde serie
praesentium committimus et mandamus vobis firmiter, ut acceptis
praesentibus, statim simul vel duo vestrorum sub oneribus alias
in talibus observari solitis erga praefatos Iudicem, juratosque
Ciues ac senatores praescripti oppidi Zekely Wasarhely cum
praesentibus accidentiis prohibeatis eosdem dicatisque et comi-
tatis eisdem verbo nostro, ut ipsi ab occupatione et perceptione
proventus praescripti vadi cessare, supersedere et omnino absti-
nere ac annotatis exponentibus, possidentibus et proventum per-
debeant et teneantur. Ut tandem quic quid (sic) ijdem ad prae-
missa vobis dixerint vel responderint nobis suo modo sede
vestra mediante inferre, vel rescribere debeatis et teneamini.
Secus non facturi, praesentibus perlectis, exhibenti restituti.
Datum in Ciuitate Coluswar feria tertia in festo videlicet Beati
Antonij confessoris. Anno Domini Millesimo sexcentesimo.

Lecta

In dos o însemnare de mai târziu: Inhibitionale az Egerszegi
rév meg vétele ellen.

Cu altă scrisoare: Az praetensiobanforgo vámos Hid iránt
való. Metale 1600

(Originalul foarte deteriorat se află în arhiva oraşului Tg.
Mureş). com. de Coloman Dékány.

**Marele logofăt Teodosie dă salvus conductus nobilului Ioan
Olasi să-şi aducă jupâneasa dela Lugoj.**

1. V. 1600

† Pişet jupan Teodosie mare logofet acesta a me carte acestui
nemiş Olasi Ianoşu de în Belgrad ca să fie în pač(e) pântru că
la fost mănât nemişii să me(a)rgă cu Turcii solie. Iar eu lam
ertat de čest(ă)cale ca să se duc(ă) săşi aduc(ă) jupâneasaş dela
Logoj nime să nul băntue(a)scă prăste carte mea *inako dane po-
moa*¹ *reč*². Pis(at) Meseţa Mai 1 dnă gioi.

¹ O imitație slavonă a formulei latinești „secus non facturi” (altfel
să nu faceți) cf. I. Bogdan, Documente și regeste privitoare la relațiile Țării
Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI, București 1902
pag. XL.

² „punctum” cf. I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel Mare, București,
II. p. 603.

O scrisoare românească a mitropolitului Ioan dela
Prislop¹ (1600).

† Milostiu bojiu Ioan Vlădica ot Belgrad, scriu închinăciune și multă sănătate la dumneata bulgăr Lucač și aduc știre dumitale de rândul unui mișel dein Rășinariu, ceau venit de sau jeluît de u(n) fečur al lui și au zis că să leagă o fată de însul nu știm avutau vină au nau avut că el să ăo(a)ră că nau avut și după aceea el(ă)șice că și sânt singe amestecat și di altă parte ei sânt(u)cumătri de nu li cadî să lăcuiască deci să cauți dumneata că de-și vor fi sânge, eu nui voiu lăsa împreună să fie eară de ce au greșit dumneata veri căuta leage cum va hi să au îngăduiește dumneata că doară voiu veni și eu întracolea deci vei căuta leage cum va hi mai bine, și să hii sănătos dumneata dela Dumneău adevăr(at).

În dos:

† Scriu până la dumneata Lucač pulgăr meșter de Sibiu.

(pecete de ceară verde întunecată).

¹ E cea mai veche scrisoare românească, cunoscută până în timpul de față, din condeiul unui vlădică ardelean. Era cunoscută de mai înainte numai iscălitura românească a lui Pavel din Turdaș, care la 7 Aug. 1574 semna în Sebeșul sășesc un text latin astfel: „*Turdași Patu popu episcopu Rumân'lor*“ (cf. Ferdinand Baumann, *Zur Geschichte von Mühlbach. Urkundenbuch* nr. XXXIV. p. 106). Scrisoarea lui „Ioan vlădica ot Belgrad“ a fost găsită de subsemnatul în vara anului 1925, între actele neînregistrate ale arhivei Bruckenthal din Sibiu. Deși nu este datată, amănuntele pe care le cunoaștem cu privire la cariera administrativă a „pulgărmeșterului de Sibiu“ *Lucaci*, ne permit a o data cu aproximație la 1600. E vorba de *Lucas Engeter*, care a fost în două rânduri „Bürgermeister“ al Sibiului: 1) dela 29 Ianuarie 1594 până la 23 Ianuarie 1597 și 2) dela 14 Ianuarie 1599 până la moartea sa întâmplată la 26 August 1603. [cf. Fr. Zimmermann, *Chronologis he Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500 bis 1884* în „*Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*“ 1884 p. 529 sq.] Scrisoarea reprodușă aci în facsimil trebuie să fie deci dintre anii 1599—1603. Imprejurarea că ea s'a păstrat la Olaltă cu scrisoarea românească oin 1 Maiu 1600, a *Logofătului Teodosie* — biograful lui Mihaiu Viteazul — o face databilă din I-a jumătate a anului 1600.

Preda postelnicul roagă pe Sibiieni să facă cercetare în chestia unui fecior ucis la Tâlmaci și a unor săbii.

1600.

† Dela jupan Preda postelnicul¹ scrisam dela Dumnezău bucurie la ai miei cinstiți și prea iubiți și dulci și dragi părinți mai mari jupânul Lucaci marele bulgăr și la județul cel mare al cetății Sibiului multă vieață și sănătate trimit Domniea voastră după ceia de veți întreba Domniea voastră de sănătatea Domnu(lui) nostru Niculei Vodă cu mila lui Dumnezău Domnia lui este sănătos și vesel și noi încă sântem sănătoși și veseli, De alta de veți întreba Dumniea voastră și de vro veste den țara noastră Domniea voastră să știți că de cătră Turci avem pace și den tote părțile de alta dau știre Dumni voastră pentru rândul unui fecior al meu ce lau ucis aicea în Tâlmaci mă rog Domniea voastră să căutați cum va fi cu dreptul de va fi făcut vro răutate încă să fie perit cu judecată, iar de nu au avut nici o vină iar mă rog Dumniea voastră să căutați cum va fi cu dreptul că eu voui să caut(ă) nu voui să las așa și iată acestu om al meu ce am trimis la Domniea voastră el este frate acelu fecior deci să căutați Domniea voastră cum va fi cu dreptul de altă mă rog Domniea voastră pentru cele sabii să căutați Domniea voastră sau săm de sabiile(a) sau săi le ziceți Domniea voastră săm plătească sabiile(ă) că eu nu poci răbda far sabii și așa fi venit și eu pi la Dumniea voastră iar eu nam putut că vod(ă) forte mau pripit tare și încă miam lăsat(ă) sămăraș pre urmă și cu povodnic ci mă rog Domniea voastră săm isprăviți de tot de ce vă rog aceia dau știre Domni voastră și Dumnezău să vă veselească amin.

În dos: † Lai miei cinstiți și prea iubiți și dulci și mai mari părinți jupânul Luaci mare bulgăr și la județul cel mare al cetății Sibiului (sic). (L. S.)

Mihai Viteazul confirmă contractul de vânzare încheiat între Gheorghe Sárpataki și Sara Sárosy de o parte Francise Bakos de alta, relativ la o casă din Ocna Sibiului, vândută cu 150 fl. ungurești.

23. VII. 1600.

Nos, Michael Valachiæ Transalpinæ et Moldaviæ Waiuoda Sacræ Cæsareæ Regiæque Maiestatis Consiliarius per Transsylvaniam Locumtenens etc. Memorix commendamus. tenore presentium significantes quibus expedit universis, Quod pro parte

¹ Preda postelnicul era ginerele lui Mihai Viteazul, bărbatul Floricăi. Scrisoarea nu e datată, dar din cuprinsul ei rezultă că a fost scrisă în vara anului 1600, când putea să comunice că împreună cu Nicolae Vodă Pătrașcu, cumnatul său, sunt „veseli” având pace și „de cătră Turci și din toate părțile”. Originalul s'a păstrat la olaltă cu scrisoarea marelui logofăt Teodosie și cu a mitropolitului Ioan.

et in persona Nobilis Francisci Literati Bakos Cibiniensis exhibitæ sunt nobis et præsentatæ quædam litteræ Egregiorum Nobilium, Francisci et Georgij Cheh de Meggijes ac Christophori Pacsolaj de Szent Benedek fassionales, in simplici papyro patenter confectæ sigillisque eorum usuali hæpressive communitæ, quibus mediantes Nobiles Georgius Sarpatakij de Balastelke¹, et domina Sara Sárosij consors eiusdem. Totalem et integram domum eorum Nobilitarem in oppido Wijzakna vocato, in comitatu Aibensi Transilvaniæ existente habitam, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentijs quibuslibet præfato Francisco Literato Bakos, et consorti suae, ipsorumque hæredibus, et posteritatibus utriusque sexus universis, in et pro summa centum et quinquaginta florenorum hungaricalium ex causis et rationibus conditionibusque in ipsis literis fassionalibus specificatis et declaratis, iure perpetuo dedisse vendidisse, et abalienasse dinoscebatur tenoris infrascripti, Supplicans nobis humillime, ut nos easdem literas fassionales omniaque et singula in eisdem contenta, ratas, gratas, et accepta habentes, præmissæ fassioni, nec non perpetuæ venditioni et abalienationi nostrum consensum præbere dignemur benevolum pariter et assensum. Quarum quidem literarum tenor sequitur in hunc modum. Mij Cheh Ferencz Meggiesreol, Paczolaj Christoph Szent Benedekreol, es Cheh Georgij wgian Meggiesreol, Fejerwarmegjebeli Nemes szemeljek Addjok emlekizetre mindeneknek az kinek illik az mij jelen valo lewelwnknek altala, hogy in Anno 1600. 14 die Martij jewenek mij eleonkben szemeljek szerint egy feleol az wijtezleo Szebenben Iako Bakos Ferencz deak eo maga Felesege, es Giermekij kepekben mas feleol az wijtezleo Sarpatakij Georgij az eo Felesegewel egietemben Sarossij Sara Assonial, Balastelken Kwkeolleowar megieben lakok, magok kepekben es giermekek kepekben veonek fel mijeleottwnk keszpénszt masfel szasz magarij forintot az wijzaknauj hazokra, ki vagjon Fejerwarmegieben, es ahoz tartozando eoreoksegekkel, melljeket Sárosij Boldisár byrtt minden szena feuwevel, szanta feoldewel Erdeijwel wyzewel meszejwel, mindenekkel, minden igassagokath beleolle kij vewen az kik eoreok arron meghihatatlanul Bakos Ferencznek, feleseginek es eo maradékijnak bijrniok. Ez mellet valamij lewelekkel es igassággal az felliwl megh irt Sarossij Boldisar, es giermekij, wgian az felliwl megh irth wijzaknauj Fejerwarmegieben leweo eoroscsgeket bijrtak, mij eleottwnk Bakos Ferencz kezekben adak, minden leweleketh azokrol az eoreoksegekrol valokath. Eztis hatra nem hagijwan Sarpatakij Georgij, es Sarossij Sara Assonij, hogy ha az felliwl megh irt eoreoksegeben Bakos Ferencz uramatth vagij maradékijth, megh nem oltalmazhatnak, tehath az megh irt masfel szasz forinthot megh vehessek rajjtok, wгий

¹ Blájel.

maradekin, vagij penigh joszagokon Balastelken Kwkeolleowar-
megieben. Adanak mij eleottwnk négy leweleth, keth donatit,
eggijk Bathorij Christophe az masijk Bathorij Sigmonde, egy
statutoria, es egy relatoria, ugian azon eoreoksegekreol valok,
Bakos Ferencz uram kezekben, Illien conditionual hogij ha abban
az wijzaknaji eoreoksegeben nem evincálhatnak tehath tartozzek
Bakos Ferencz vram, vagij maradekij ezeketh az leweleket Sar-
patakij Georgijnek, vagij maradékynak kezekben visszaadni és
ugy vehesse meg rajtok az meghirt más fél száz forintot Sar-
patakij Georgeon, Sárosy Sara asszonjeon és maradékyn ez lewel-
nek ereiewel sine vlla contradictione, repulsione es semmi reme-
diummal elejt ne vehessék, hanem ez keotes szerint megvehessék
raitok. Keolth az felewl meghirt napon, esztendeon es helijen,
Irtwk ezt az mij hitwnk szerinth Meggijesen. Iidem qui supra.
Nos igitur præmissa supplicatione nobis modo quo supra porrecta
faventer exaudita, et admissa, praescriptas literas fassionales non
cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus
vitio, et suspitione carente praesentibusque literis nostris verbote-
nus sine diminutione et augmento, variationeque aliquali insertas
et inscriptas præmissæ fasioni, perpetuæque venditioni et abalie-
nationi, ac omnibus et singulis in eisdem literis fassionalibus
contentis, nostrum præbuimus consensum. Imo præbemus bene-
volum pariter et assensum. Et nihilominus attentis et consideratis
fidelitate et fidelibus servitijs eiusdem Francisci literati Bakos,
quæ ipse nobis et huic regno Transsilvanizæ pro locorum et
temporum varietate summa cum animi sui promptitudine et ala-
crite exhibuit et impendit, ac in futurum quoque exhibiturus et
impensurus est. Totum et omne ius Regium si quod in dicta domo
seu curia Nobilitari etiam aliter qualitêrcunque existeret et [habe-
retur¹] aut eadem et idem nostram ex quibuscunque causis, vijs,
modis, et rationilibus, concernerent collationem, simul cum præ-
scriptis cunctis suis utilitatibus et pertinentijs quibuslibet, quouis
nominis vocabulo vocitatis, ad eandem et idem de iure et ab
antiquo spectantibus [sive pertinere debentibus²] sub suis veris
metis et antiquis limitibus existentibus [eidem præfato (supradicto)
Francisco³] Literato Bakos et consorti suæ, ipsorumque hæredi-
bus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer dedimus,
donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus
imo perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et
habendum saluo iure alieno. Harum notarum vigore et testimonio
literarum mediantes Quas nos in formam privilegij nostri redigi
faciemus dum nobis in speciè fuerint reportate. Datum Albæ
Iuliae die vigesima secunda mensis Iulij Anno Domini Millesimo
Sexcentesimo.

Iw Mihail Voivod.

(L. S.)

¹ rupt.² rupt.³ rupt.

În dos o notiță târzie : Anno 1600 Sárpataky György és Sárossy Sára 150 magyar forintig Vizaknán levő házokat Bakos Ferencznek átadták, melybe Mihály vajda beleegyezését adta = Gheorghe Sárpataky și Sara Sárossy au predat casa lor din Ocna Sibiului pentru prețul de 150 fl. ungurești lui Francisc Bakocs, la ceea ce Mihaiu Vodă consimte" — (originalul, scris pe hârtie cam deteriorată, s'a păstrat la prânăria din Ocna Sibiului).

Textul unguresc în traducere românească :

„Noi Francisc Cseh din Mediaș, Cristof Paczolai din Sânbenedic și Gheorghe Cseh, tot din Mediaș, nobili din comitatul Albei, prin această scrisoare a noastră dăm de știre tuturor cărora se cuvine, că în anul 1600 ziua 14 Martie au venit înaintea noastră, în persoană, de o parte diacul Francisc Bakos locuitor în vestita cetate a Sibiului, atât în numele său cât și în al soției și copiilor săi, de altă parte vestitul Gheorghe Sárpataky împreună cu soția sa, femeea Sara Sárossy, cari locuiesc în Balastelke comitatul Târnavei, în numele lor și al copiilor, au primit înaintea noastră bani gata 150 florini ungurești pentru casa lor din Ocna Sibiului aflătoare în județul Albei și pentru moșiile aparținătoare ei, pe care le-a stăpânit Boldijar Sárossij, cu toate livezile, locurile de arătură, pădurile, apele, câmpurile, scoțându-și din ele toate drepturile ei cari pentru preț de veci și neschimbat (le-au dat) ca să le stăpânească Francisc Bakos, soția sa și următorii lor. Pe lângă aceasta au mai dat, înaintea noastră, în mâna lui Francisc Bakos oarecari scrisori și dreptăți, pe cari le-a avut sus numitul Boldijar Sárossy și copiii lui pentru moșiile lor din Ocna mai sus numită, aflătoare în comitatul Alba, toate scrisorile despre aceste moșii. N'au uitat să spună Gheorghe Sárpatakij și femeea Sara Sárossy, că dacă pe domnul Francisc Bakos sau pe urmașii lui nu-i vor putea asigura în stăpânirea acelor moșii, atunci suma amintită mai sus de 150 florini s'o poată scoate dela ei sau dela următorii lor sau de pe moșia lor din Balastelke, comitatul Târnavei. Au mai dat în mâna domnului Francisc Bakos înaintea noastră 4 scrisori, două danii, una a lui Cristofor Báthory, a doua a lui Sigismund Bátorj, una statutorie¹ și alta relatorie² tot despre acele moșii cu astfel de condiție, că dacă nu vor putea fi asigurați în stăpânirea acelei proprietăți din Ocna, să fie dator domnul Francisc Bakos sau urmașii lui a da îndărăpt scrisorile acestea în mâna lui Gheorghe Sárpataky sau a urmașilor săi și să poată lua îndărăpt suma scrisă mai sus de 150 fl. dela Gheorghe Sárpataky, femeea Sara Sárossy și dela urmașii lor, în puterea acestei scrisori, fără nici o împotrivire, amânare și fără nici un fel de mijloc de a zădărnici aceasta, ci potrivit cu locmeala să poată lua banii dela ei. Dat în ziua, anul și locul arătate mai sus. Am scris aceasta după a noastră credință în Mediaș. Cei semnați mai sus.“

¹ Scrisoare sau dovadă de introducere în posesiune

² Scrisoare de mărturie

Mihai Viteazul în urma unor cereri speciale asigură pe locuitorii din Oena Sibiului, că nu va acorda prerogative nobilitare sau scutiri nici unuia dintre ei și nici celor ce ar veni din altă parte să se așeze în mijlocul lor și cari neparticipând la purtarea sarcinilor publice le-ar fi Onerilor spre greutate.

25. VII. 1600.

Nos Mihael Valachiæ Transalpinæ et Moldaviæ Waiuoda Sacratissimæ Caesareæ Regiæque Maiestatis Consiliarius, per Transilvaniam Locumtenens Memorizæ commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis Quod cum intelligamus ex humili significatione providorum et Circumspectorum, Iudicis et curatorum civium oppidi nostri Vizakna Nobiles et exemptos hactenus in eorum medio creatos nobis quoque incommode eis vero oneri esse quippe, qui cum seorsim in certa quantitate sales in fodina Vizaknen(s) in usus nostros cedere deberent, semper ea summa salium quæ huiusmodi Nobilibus et Exemptis cedenda incumbere defalcaretur, deinde ydem Nobiles et Exempti in communibus etiam laboribus, ut puta, indaginum reparatione piscinarum repletionem ac alijs omnibus, quæ ad publicam utilitatem spectarent, æqualia cum ipsis onera ferre nollent, demum in causarum quoque prosecutionibus ydem Nobiles et Exempti libertatem suam allegan(tes), multas iniurias curasque et molestias eisdem fecissent ac si deinceps eorum numerus augeatur mala etiam et incommoda omnia augeri rationem inire voluimus quæ et nostris hac in parte commodis et quieti Civium Vizaknensium consuleremus. Itaque in eo ipsis Iudicem iuratos cives et universos inhabitatores dicti oppidi nostri Vizakna, assecundandos et certificandos duximus, quod a modo in posterum nullum omnino ex ipsis aut in eorum medio degentibus vel aliunde ad eos migrantem nobilitari aut exemptionis prærogativa donabimus¹, casu autem quo aliquem donaremus ex tunc litteræ nostræ tali Nobili vel Exempto concessæ, contra ipsos oppidanos inefficaces maneat, ac Iudex eiusdem oppidi pro eo tempore constitutus talem Nobilem et exemptum ad omnia debita et necessaria servitia præstanda, tamquam unum ex ipsis oppidanis civibus cogere et compellere ac si obtemperare nollet iuxta morem ipsorum alias in talibus observare solitum debita poena afficere mulctareque possit et valeat. Quemadmodum affidamus et certificamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante, Datum Albae Iulizæ die vigesima quinta Mensis Iuly Anno Domini Millesimo Sexcentesimo.

Iw Mihail Voevod

(L. S.)

Io[hannes] Iacobinus Secretarius m. p.

¹ Mihai nu permitea nobililor să se așeze nici în Sibiu, numai văduvele, ai căror bărbați căzuseră în luptă, se puteau adăposti în acest oraș cf. Történelmi Fár — Bpest 1883 p. 98—99.

In dos: Mihály Vajda levele az nemesek ellen, hogi it nemes ember ne legien (Scrisoarea lui Mihai Viteazul împotriva nemeşilor, ca aci să nu fie nemeşi). — Hae Protectionales Michaelis Vajvodae quia contrariantur Aprob. Const. Partis 4-tae Titl, 13 Artlo 5-to seponendas esse censeo et judico. (Originalul în Arhiva din Ocna Sibiului).

Mihai Viteazul îndrumă pe vistiierul Vasilie, prefectul camerei din Ocna Sibiului să respecteze privilegiile și libertățile Ocnerilor.

27. VII. 1600.

Michael Valachiae Transalpinæ et Moldaviæ Vaiwoda, Sacratissimæ Cesareæ Regiæque Maiestatis Consiliarius per Transilvaniam Locumtenens etc. Egregio Visthero Vazilia Praefecto Camerae nostræ Vizaknayensis moderno et futuris quoque pro tempore constituendis, cunctis etiam alijs quorum interest seu intererit, præsentium notitiam habituris, Salutem et favorem. Vizaknayaknak az minemeu Priuilegiumok es szabadsagok wagyon, mind bor arultatasrol s. mind penigh egieb dolgokrol mys abban megh akarjuk ewket tartany. Hadjuk azert es paracsolliuk hogy ez my lewelunk latwan tw ys abban tartsiatok megh ewket es azert se szemellyekben, se marhayokban se penigh egyeb iauaikban megh ne karositsiatok. Secus non facturi. Præsentibus perlectis Exhibentibus restitutis. Datum Albae Iuliae die vigesima septima Mensis Julij Anno Domini Milesimo Sexcentesimo.

Iw Mihail Voevod

L. S.

In dos: Mihaly Vajda levele az Város igasságáról és Korcsmájáról. (Scrisoarea Voivodului Mihaiu despre drepturile și cârciuma oraşului).

Traducerea textului unguresc: Ce fel de privilegii și libertăți au Ocnerii (locuitorii din Ocna Sibiului) atât în privința vânzării vinului, cât și în privința altor lucruri, voim și noi să-i lăsăm în folosința lor. Deaceea ordonăm și poruncim, ca văzând această scrisoare a noastră, și voi să le îngăduiți folosința aceloră și nici în persoanele, nici în vitele, nici în alte averi ale lor să nu-i păgubiți*. (Originalul latino-ungar s'a păstrat în arhiva oraşului Ocna Sibiului).

Serisoarea lui Ieremia Movilă către papa Paul al V-lea căruia îi anunță moartea episcopului de Bacău *Bernardo Quirini*, aducând la cunoștința Scaunului papal, că în locul decedatului a numit pe conventualul minorit *Ieronim Arsengo*. Cere aprobarea acestei numiri.

17. I, 1606

Sanctissime ac Beatissime Pater!

Post oscula beatorum pedum Sanctitatis Vestrae.

Anno proxime elapso mortuus est in provincia mea Reverendissimus in Christo Pater D. Bernardinus Quirinus Episcopus olim Baccoviensis ritus Romani, post cuius ex hac vita decessum, (ne Ecclesia sine legitimo pastore suo orbata diu maneat animaeque fidelium aliquod detrimentum salutis suae patiantur, seu etiam ordo Ecclesiasticus quodammodo turbetur), de alio Episcopo providendum esse mihi censui et nominavi Reverendissimum Patrem fratrem Hieronimum Arsengium Conventualem, Vicarium Apostolicum in spiritualibus per Provinciam Moldaviae, hominem probum, doctum, in rebus Ecclesiasticis optime versatum, bonae vitae et boni exempli presbiterum, qui iam a viginti et plus annis in hac Provincia in monasterio Baccoviensi religiose vivendo, honeste se gessit, officiumque vicariatus sui bene et cum laude administravit, linguae quoque huius Provinciae meae peritus est. Quapropter, cum ob eius vitae integritatem, tum etiam quod et ipsius Reverendissimi Episcopi, pie nuper defuncti, haec ultima voluntas et interposita ad nos intercessio fuerat (nimirum ut is in locum eius succedat omnes denique incolae Provinciae ritus praedicti hunc ipsum non alium pro Episcopo communibus suffragiis dari sibi a nobis postulaverunt) illud munus ei conferendo Sanctitati Vestrae praesentandum esse diligenter volui, humiliter supplicando, ut Sanctitas Vestra praedictum venerabilem patrem Hieronimum nominatum a me Episcopum Baccoviensem autoritate Sua Pontificali confirmare et Sacram pro Episcopatu supradicto ei mittere non dedignetur. Quod ego humillimis servitiis meis et omni qua potero gratitudine, ille autem devotis et continuis ad Deum pro Sacritate Vestra precibus, rependere Sacritati Vestrae studebimus. Provolvo me interim ad oscula beatorum pedum Sanctitatis Vestrae, cui me ipsum Provinciamque hanc meam unice commendatam esse cupio. Datum in Civitate Iassi die XVII-o mensis Ianuarii. Anno salutis humanae. MDC VI-o.

Sanctitatis Vestrae

humilis servitor

Hieremias Mohila Dei gratia Palatinus et Princeps haereditarius Terrarum Moldaviae.

(Archiv. Vat. Borghese
IV. 21. foglio 32).

Pe verso :

Sanctissimo et Beatissimo in Christo Patri
Paulo Quinto Divina Providentia Pontifici
Maximo Romano Domino Domino Cle-
mentissimo.

**Serisoarea lui Mateiu Basarab Domnul Țării-Românești către
Cardinalul Caponi, Prefectul Congregației De Propaganda Fide,**
prin care recomandă pe magistrul *Venanzo Berardi*¹ în mod
deosebit.

29. III. 1647.

Illustrissime et Eminentissime Domine Reverendissime !

Reverendissimum Patrem Magistrum Venantium isthuc rever-
surum ex gratia nostra, quam plenis numeris multorum annorum
experimento sibi devinxit, Sacrae Congregationi et Vestrae Emi-
nentiae illius Praefecto commendare tenemur, quippe religiosae ipse
vitae integritate fuit semper in hac Provincia gratissimus et exem-
plaris, id quod eum et ex aliis franciscanae familiae nobis nos-
trisque Baronibus comprobatum sit, inde alterius ordinis Monacos,
quorum multitudo confusionem solum et nobis laborem parit,
eum horum detrimento nunquam simus admissuri. Unde V. E. in
hoc nostro proposito fautorem deprecamur, cui interim nostra
omnia officia et studia offerimus.

Datum Tragovistae ex nostro Palatio die 29 Martii 1647 S. V.

V. E. R.

Io Matteiu Voevod.

Pe verso : Illmo et Emm.^{mo} Domino Dominus Cardinalis
Caponi Sacrae Congregationis Praefectus. Amico
et Domino Rev.^{mo}

(Archiva Propagandae; Lettere vol. 64 f. 114).

Serisoarea lui Mateiu Basarab către papa Inocenție X
recomandă pe Venantius și pe Franciscus Mera.

13. VIII. 1650.

Sanctissime ac Beatissime Pater Domine Domine Cle-
mentissime! Post oscula beatorum manuum Sanctitatis
Vestrae utramque salutem ex animo precor.

Periucu(n) dae mihi semper extiterant litterae quas aliquo-
ties per varios Patres Ordinis S. Francisci a Sede Sanctitatis
Vestrae allatas habui eo magis quo ferventius (?) seduliusque non

¹ Misionar apostolic și Comisarul provincial al Minorităților conventuali.

pro cleri integritate et conservatione continue desudas, sed etiam de incolumitate totius Christianitatis diu noctuque invigilando me quoque pusillum in loco remotissimo Sanctitatis Vestrae clientem oblivioni tradere non sinis ideo qua par est reverentia condignas Sanctitati Vestrae ago gratias et tanquam Apostolicum a Deo Vicaria potestate Praefectum summo studio veneror et amicissime saluto. Et quoniam assidue parebam in omnibus iussis Sanctitatis Vestrae quoties mihi pro Patribus Ordinis huius S. Francisci Minorum Conventualium quos ego uti decet omni favore et benevolentia prosequor tum de Monasterio in Sede nostra Principali Targovisiensi condito oblata fuerant sic non dubito quin et Sanctitas Vestra istos Religiosos qui hinc antiquitus a prima Antecessorum nostrorum fundatione cum maximo cultus Divini praeerant emolumento et eum devote et piissime (sic) incolebant (nisi a Sanctitate Vestra tales huic loco provideante qui moribus, Doctrina, Sanctitate vitae et bono polleant exemplo) sua Pastoralis charitate ac clementia de integro conservare ac Privilegiis et immunitatibus huic Monasterio ac Maioribus nostris sibi concessis tranquille ac benigna ac suprema autoritate sua frui concedere non renuet imote Sanctitas Vestra in omnibus illis clementem (?) praebeat praesertim huic Reverendi Patri Venantio Doctori S. F. qui duodecim peractis in istius Monasterii regimine annis ita virtute enituit ut nihil amplius ab eo desiderare potuit quem reversurum inde in Patriam singulari modo Sanctitati Vestrae commendatum esse volui. Non praetermittendo eiusdem ordinis Venerabilem Patrem Franciscum Maeram Speram Baccalaureensem S. F. a sexenio alterius in ditione mea Parochiae Capolongi (sic) sitae, vigilantem administratorem, qui indicio omnium proprietate et zelo circa salutem animarum dignus censetur ut a Sanctitate Vestra officio superiori Magistratus seu Doctoratus benigne fungatur, talis autem functio ut sit hoc in loco cupio. Superest maximopere efflagitari a Sanctitate Vestra aliquas reliquias sive liquorem Sanctum qui Deo cooperante ob merita Sanctorum suorum visus debilitatem iuvasset oculorumque passiones mystice tolleret gratiose mihi benedicta sua porrigere manu rem fore apud me acceptabilem et iucundam existimet. De reliquo ille Deus Magnus qui Sanctitatem Vestram bono Ecclesiae suae constituit diu etiam incolumem conservet. Cui me cum humillibus obsequiis meis Sacrae benedictioni Sanctitatis Vestrae diligentissime commendo. Targovistiae ex Sede nostra Primaria 13 Augusti Anno Domini 1650.

Sanctitatis Vestrae Domini Clementissimi
addutissimus cliens et suplex famulus

(Archiva Vat. Lettere di
Principi vol. 66 f. 430).

Matheus Basaraba
Princeps Transalpinae Valachiae
(Io Matei Basaraba Voevod)

Pe verso: Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri et Domino Innocentio Papae X Pontifici Romano Maximo Domino Clementissimo.

Scrisoarea lui Gheorghe Stefan Domnul Moldovei către papa Alexandru al VII-lea, anunțând moartea episcopului de Bacău Bandini recomandă pentru scaunul vacant pe Toma Bosniacul din ordinul minoriților.

21. I. 1656.

Sanctissime ac totius orbis in Christo Pater, salutem, Pacem atque Prosperitatem optamus.

Inter cetera quae pro nostri officii debito Deo prestare debemus illud precipue cur(a)e esse debet, ut omnibus sub nostra jurisdictione datis, non solum temporalia, verum etiam spiritualia providere debeamus. [H] ac de causa quoniam post mortem Reverendissimi Bandini huius Regni in Spiritualibus Vicarius Apostolicus Chatholici latini sine Episcopis fuere non per unum annum, sed ad septennium, quoniam frater Marianus Polonus electus, non ut bonus Pastor, sed sicut lupus rapax permodum transeuntis veniens crucem de argento, Mitram, equos et alia bona aufugens secum tulit et residere contempsit; propterea Ecclesiae latinorum destructae clamores illorum ad aures nostras pervenerunt; nos tanti mali providere cupientes, propterea quae ad Principatum seu Dominium nostrum spectat, seu spectare potest, sine aliquo Prejudicio... etc. istum preclarum Sacerdotem nominamus, cuius vita nobis nota, cuius mores in toto Regno Nostro fulget (sic), cum per annos quindecim hic manens una simul in calamitatibus in extremis necessitatibus fuere et multo tempore laborans dignus est mercede sua. Videlicet Patrem Thomam Bosznensem ordinis minorum de observantia, non tantum nos, verum etiam lattini omnes flexis genibus sic precantur, itaque te, qui in spiritualibus supremus es, Rogamus ut istum Patrem nominatum et tu eligas et statim mittas promittentes (?) non tantum bona episcopalia et Ecclesiarum redditus, verum etiam tam pro ipso, quam pro omnibus sacerdotibus sub nostro felicissimo Principatu morantibus sumtibus nostris tributum solvere et immunes servare, tuere atque defendere si secus autem sive Pater Marianus Polonus iam diu electus sive alius venerit, protestamur nec farere, nec recipere et quia iusta, pia, nec non Sancta est Postulatio, tu qui Sanctissimus vocaris piissime prebe aures hoc, interim te bene valere cupimus et in sanctissimis oblationibus tuis memento nostri. Datum in Civitate nostra Iassi Die 29 Ianuar 1656.

(Archiva Vat.
Lettere di Principi
vol. 81, f. 12).

Sanctissimo in Christo Patri
Servitre Paratus
Georgius Stefan
Princeps Terrae Moldaviae

Pe verso: Sanctissimo Domino ac Totius Orbis in Christo Patri Domino Alexandro VII Pontifici Maximo Domino nostro semper Clementissimo.

Romam.

com. de Nicolae Buta.

Un document privitor la proprietatea mănăstirei din Hodoş-Bodrog.

26. II. 1629.

În arhiva Muzeului Ardelean am găsit, între hârtiile depozitate de familia Banffy, un document de mare importanță pentru originea proprietății cu care a fost înzestrată mănăstirea Hodoşului¹. Documentul cuprinde fasiunile prețioase ale câtorva martori, cari au fost convocați în Boroş-Inău pe ziua de 26 Februarie 1629 pentru a da informații cu privire la dreptul de posesiune al moșiei din Hodoş, pe care episcopul Sava de Lipova și Inău o dăruise mănăstirei, iar nobilul George Szentandrási o ocupase cu forța pe seama sa. Iată cuprinsul documentului :

Serenissime Princeps et domine nobis naturaliter gratiosissime! Fidelium perpetuorumque servitorum nostrorum in favorem Serenitatis Vestrae humillimam debitamque oblationem.

Vestra noverit Serenitas nos literas eiusdem Serenitatis Vestrae compulsorias simul ac attestatorias pro parte generosi domini Pauli Bornemisza de Boros Ieneö, intimi cubicularii Serenitatis Vestrae confectas et emanatas, nobisque inter alias Serenitatis Vestrae humiles fideles, perpetuosque servitores, praeceptorie sonantes et directas honore et obedientia, quibus decuit recepisse. Quibus receptis nos mandatis Serenitatis Vestrae in omnibus uti tenemur, obedire et satisfacere satagentes, in hoc anno praesenti 1629 die 26 mensis Februarii in oppido Boros Ieneö testes infra-scriptos vigore praefactorum literarum Ser. Vrae attestatariorum nostri in praesentiam citatos, exactis primo ab eisdem, uti solet, firmissimis juramentis diligenter examinasse et inquisivisse. Quorum quidem testium fassiones per omnia sequuntur hoc modo, de eo utrum: Ha tudgyák az vladika az Maros mellett hány falut birt és azokat mi formán birta. Hodost is ha birta, és micsoda formán birta. Szent András György miképpen kapott belé és ha az monostorhoz avagy Clastromhoz való volt-e Hodos? Omnes et singuli sequentes testes commorantes in oppido Boros Ieneö, comitatuique de Zarand.

1. testis *Ioannes Deli*, annorum [.] 5 miles stipendiarius Boros

¹ Grație d-lui arhivar Kelemen, care mi-a atras atenția asupra acestui document.

leneöensis, juratus et examinatus fassus est sic: Minthogy gondom reá nem volt, én nem tudom, hány falut birt mindenestől fogva, hanem tudom azt, hogy Szombathelt, Brusznikot, Radmanoczat és Melitkoczat birta; de donatioval birta e vagy miformán nem tudom. Láttam azt is, hogy az hodosi monostorból az calugyerek jüttenek fel az ladikához. de miért jöttek én azt nem tudom.

2. *Radicz Erdöhegyi*, annorum 60. nobilis persona juratus et examinatus fatetur hoc modo: Azt nem tudom miképpen kapott Zent Andrási György Hodosban, (jöllehet tudom azt, hogy magát iktatta Hodosban), mindazonáltal én az ladikától úgy hallottam, hogy Hodost ő birta az monostorhoz. Tudom azt is, hogy Czanad mellett Nagy Szent Pétert is birta, de akkor pusztá volt, hanem most kezdték megülni és építeni. Azt is tudom, hogy donatioval birta Szombathelt, Brusznikot, Radmanoczat és Melitkoczat. Tömösváron túl is tudom, hogy tartott egy Parcza nevü falura számot, de annak nem tudom, hogy semmi hasznát vette volna valaha.

3. *Stephanus Vago* annorum 38, persona nobilis, juratus et examinatus fassus est modum in hunc: Tudom azt, hogy Szombathelt, Radmanoczat, Brusznikot és Melitkoczat még Lippán laktában is birta az ladika, de donatioval e vagy hogy nem tudom. Másoktól hallottam, hogy Czanad felé Nagy Szent Pétert is birta. Hodos felől pedig egyebet nem tudok, hanem mikor az nagy falut Rácz Péternek attá vala az ladika, akkor mondá az ladika, hogy Hodost senkinek nem adgya, hanem az monostorhoz hadgya az Calugyerekn. Szent Andrási uram miképpen kapott belé, nem tudom.

4. *Stephanus Szava*, annorum 48, nobilis persona juratus et examinatus taliter est fassus: Tudom azt, hogy Hodost az ladika övének tartotta, hanem mikor Szent Andrási uram iktatá magát belé, én is ott lévén akkor, menék az ladikához és megmondám neki, hogy Szent Andrási iktatta volna magát Hodosban. Ő szegény az én szómra azt mondá: Isten veszesse el — ugymond — én nem győzők vele veszekedni; maholnap meghalok, csak az Calugyereknék és ahoz valónak hadgyon békét, nem tehetek róla. Tudom, hogy az monostort is Hodosnak híják. Nagy Szent Péterre is ő tartott számot. Tömösváron túl ismét Parczára jól tudom. Tudom azt is hogy Szombathelt, Radmanoczat és Brusznikot birta, úgy hallottam, hogy Melitkoczat is birta, de micsoda igazsággal, én nem tudom.

5. *Michael Paisjarto*, annorum 40, juratus et examinatus sic est fassus: Tudom azt bizonyosan, hogy még Lippán laktában is birta az ladika Szombathelt, Brusznikot, Radmanoczat. Itt Jeneőben laktában is birta, Tudom azt, hogy az hodosi Calugyerek jöttek fel hozza s ő tartott számot Hodosra. Szent Andrási uram nem tudom miképpen kapott bele, mert nem régen ülték meg; Lippán laktunkban pusztá volt. Nagy Szent Pétert es tudom, hogy

ő birta még harmadévi egy papucsot kapczástól, egy nagy halat is hortanak vala neki az szent-péteriek. Tömösvár mellett egy Parcza nevű falura is úgy hallottam, hogy ő tartott számot, de annak semmi hasznát nem itélem hogy vehette, jöllehet úgy hallok, hogy azok is egyczer felhoztak volt az s[ar]czot¹ nekie. Melitkoczat is tudom, hogy birta.

6. *Petrus Racz*, annorum 50, nobilis persona, juratus et examinatus, hoc modo est fassus: Tudom azt, hogy Szombathelt, Radmanoczat, Brusznikot és Melitkoczat donatioval birta az ladika; én nálam most is azoknak az faluknak donatiojárul való levél. Annak felette hallottam tőle Lippán laktában is, hogy Hodost ő birta, de akkor pusztá volt; mindazáltal az monostorból az calugyerek a[kkor is] jártak be hozzá. Mikor énnekem pénzen attá vala is az négy falut zálogban, akkor is azt mondá szegény, hogy Hodost nem adgya senkinek, hanem az monostorhoz hadgya az calugyereknek. Szent-Andrási uram miképpen kapott belé, nem tudom. Szájából hallottam azt is szegénnek, hogy Szentpéter is övé és Parcza is Tömösváron túl övé volt volna, de donatiót róla nem láttam. Több falut ezeken kívül nem tudom, sem hallottam, hogy birt volna.

7. *Petak Racz*, annorum 48, miles stipendiarius Boros Ieneiensis, juratus et examinatus fassus est sic: Én voltam ispánnya és gondviselője az ladikának mind Lippán s mind itt Jenőben laktában s én viseltem minden gongyát jószágának. Annakokáért tudom, hogy birta ezeket az falukat, ugymint Szombathelt, Brusznikot, Radmanoczat, Melitkoczat, Nagy Szent Petert, Tömösváron túl ismét Parczat. Még egyczer huszonöt forintot is vöttem vala az ladika számára az parcziaikon itt leneőben, Hodost is tudom, hogy ő birta, de Lippán laktunkban pusztá vala; két vagy három calugyer lakott az monostorban, nem régen ülték vala meg az falut; ő szegény semmi szolgálattal, adózással nem bántotta őket, hanem az monostorhoz engette szolgálni, de ugyan ő számára való volt azért. Mikor az több faluit elzalogosította vala is, akkor is az calugyerek számára hatta vala Hodost. Szent Andrási uram penig csak azért kapott vala belé, hogy egy Bodrogh nevű faluból (az kit Szent Andrási birt) jött volt két ember Hodoson lakni, és arra való képest akarta birni, de az ladika mind ellenzette tőle. Még Szent Andrási uram egykor oda jöven hozzá, azt mondá neki: Ihon nem háborgatom őket, hanem mig élsz, birjad addig, holtod után aztán enyém leszen, ugymond ő szegény azt mondá arra az szóra: No nincs arra kegyelmednek semmi gondgya, az kinek én hagyom, tudom az gondgyát viseli. Több falut én nem tudom, hogy birt volna.

Quorum quidem fassionum et attestationum seriem prout per

¹ (sáncz, greşit probabil sarc = platá, serviciu).

nos est recepta, ac uti fassi sunt, eidem Serenitati vestræ fide nostra mediante rescripsimus, Eandem Serenitatem vestram ad vota quam diutissime feliciter valere ex animo desideramus. Datum in Boros Ieneü, die undecima mensis Martii, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo novo.

Eiusdem Serenitatis vestræ
humiles fidelissimi ac perpetui servitores.

IOANNES GABORJANI
juratus notarius comitatus de Zarand.

ac

IOANNES BANHEGYESI, familiaris
Serenitatis vestræ Boros Ieneiensis.
Lecta et correcta per eosdem.

Titlul: Serenissimo principi et domino domino Gabrieli Dei gratia sacri Romani imperii, Transilvaniæque principi, partium regni Hungariæ domino, Sicularum comiti ac Opoliæ Ratiboriæque duci etc.

Cu altă mână: Ad Zarand attestatoria. Pro parte gen. d. Pauli Bornemisza, super possessorio Vladicæ quas possessiones in comitatu Zarand in specie possessionem Hodos tenuerit, ac qualiter Georgius Sz. Andrasi possessionem Hodos invaserit

Pe dos: 1629 Aperta per me [aici e rupt] pr.

Signatura: 1. Fasc. 2do. Nro 7m.
2.) Fasc. 101o. Nro. 27.

(Originalul în arhiva conţilor Bánffy, depusă în Muzeul Ardelean. I. Nemzetségi levéltár: Hodos).

Episcopul Sava din Lipova și Inău, cunoscut și din alte documente, aparține familiei Brancovici, care a dat și bisericii românești din Ardeal pe un mare ierarh. În actul de donațiune prin care i-se acordă în Iunie 1607 proprietățile din Subotel, Brūznic, Radmanuța și Melitcoța el se numește: *episcopus* quarundam *ecclesiarum Rascianarum et Valacharum* în Transilvaniæ (?) *passim existentium*. Era deci păstorul turmei credincioase, ce se recruta atunci din rândurile soldaților sârbi nu de mult așezați acolo și din masele imense ale populației românești, care deținea și atunci în majoritate teritoriul județelor Timiș, Arad și Zărand-

Cred, că martorii citați la înău au dovedit cu prisosință că episcopul Sava a posedat Hodoșul, pe care l-a dăruit mănăstirii. Moșia mănăstirii se întinde și acum pe țărml Mureșului. Probabil deci că nobilul ungar înțrus a fost scos de acolo în urma procesului.

În tot cazul însă afirmațiunea unor istorici sârbi, că proprietatea mănăstirii se datorește unei donațiuni a familiei sârbești lacșici se înlătură definitiv prin acest document. După părerea, pe care mi-am format-o mai de mult, chiar și restaurarea mănăstirii și a bisericii trebuie s'o atribuim tot episcopului Sava Brancovici și tovarășilor săi, la începutul sec. XVII, după cum o dovedește aceasta emblema, ce se vede în zidul dela stânga întrării, care emblemă este a familiei Brancovici¹.

com. de Silviu Dragomir.

Un nou „Tatăl nostru“ ungurese scris cu slove chirilice.

Ca o raritate se cunoșteă până acum „Tatăl nostru“ ungurese scris cu chirilice de pe p. 153 a Codicelui Sturdzan (cf. Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, t. II, p. XLII și I. Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești* (din biblioteca Academiei Române), vol. II, București, 1913, p. 169). Un astfel de „Tatăl nostru“ se mai găsește încă pe f. 103 r° a Manuscrisului liceului grăniceresc „G. Coșbuc“ din Năsăud (jum. I-a a sec. XVII), pe care l-am descris în *Dacoromania*, III, pp. 472—508 și-l voi publica mai târziu în întregime.

Pentru interesul pe care-l are și pentru a-l pune la îndemâna cercetătorilor și înainte de a publica întreg manuscrisul, reproduc mai jos acest „Tatăl nostru“, alături de textul ungurese modern, cu singura deosebire că am despărțit cuvintele scrise cu *scriptio continua*, dar deosebită de scrisoarea din restul manuscrisului.

¹ Vezi mai multe despre această mănăstire și despre familia Brancovici la autorul „Studii din istoria mai veche a Românilor de pe teritoriul diecezei arădane“, *Transilvania* 1917 : apoi la *Kardcsnyi I.* Ismeretlen délmagyarországi monostorok in Tört. és rég. Értesítő, Timișoara 1905, XXI, új évf. p. 77. — *Szentkláray I.* A szerb monostoregyházak tört. emlékei. Délmagyarországon, p. 23—24. — *I. Radonici Graf* George Brancović, Beograd 1911 p. 40 și urm. Actele procesuale între mitropolia din Carloviț și cea din Sibiu pentru posesiunea acestei mănăstiri tratează deasemenea această problemă.

Мю ѡван'къ. ви ѡгн | менекъ-
 вѣ мергентѣ | гѣше. азъ та иѣ-
 вѣ. | лєги мє тє акарато |
 мивниѣ маѡвѣнк. итѣ | азъ фє-
 ден. азъ мю | мин'де | напн
 винерю | вє. адѣ мє мюневюкъ |
 мо. инн вочашь. азъ | мювю-
 иѣнке. мивнѡ, мю ишк: мє-
 воу ча | тоу въ (sic). а мю лѡѣ,
 ви | тетѣиѣ. ише (sic). не ви мю-
 вє | азъ | виниртѣвѣнк. | дє са-
 вадичи мюкє. | азъ гоноту.
 мєрь | тнє, азъ оркса. азъ ха-
 та | мє. иши азъ дичюши | мидк
 юрєкє, ирєки амє.

Mi atyánk, ki vagy menyekben,
 megszenteltessék az te neved,
 legyen meg te akaratod, mi-
 képen menyben, itt az földön
 is. Az mi mindennapi kenyé-
 rünket add meg minékünk ma
 és bocsáss az mi büneinket,
 miképen mi is megbocsátunk
 a mi ellen vétetteknek. És ne
 vidd minket az kisértetben, de
 szabadíts minket аз gonosztúl.
 Mert tied az ország, az hatalom
 és az dicsőség mindörökkön
 örökké, Amen.

Ca și cel ce a scris partea cea mai mare a Manuscrisului
 liceului grăniceresc „G. Coșbuc” din Năsăud, și cel ce a scris
 acest „Tatăl nostru” pare a fi fost Sas, judecând mai ales din
 confundarea consonantelor sonore cu cele nesonore (мєгъсєн-
 тѣтѣше, ви, виниртѣвѣнкъ). Scriitorul rostiă pe *i* uneori ca *ü*,
 sunet pe care-l redă cu ю. Urechia acestuia nu deosebiă bine
 pe *o* de *u*, pe *é* (*e*) de *i* și *e* (*e*) etc. Scrie deci și ѡ в loc de *o*
 (мєгъвоу ча | тоу въ) și и в loc de *ε* (мивниѣ, дичюши etc.; chiar
 (винерюкє).

În vreme ce pe *gy* îl redă cu *г* (лєги) și cu *гн* (ѡгн); pen-
 tru *ty* nu găsește un echivalent corespunzător și-l redă cu *в* в în
 ѡван'къ. Pe *ö* îl scrie când cu *є* (юрєкє), când cu ю (дичюши),
 când cu и ori chiar cu о (ирєки). Pentru *ç* întrebuințează de

obiceiul pe 4 ori *а*, dar și pe *т*. Nu face deosebire între *а* (*a*) și *а* (*a*) decât în *мо* și poate în *ураи'нъ*. Semnul *к* n'are nici o valoare, iar lungimea vocalelor și consonantelor nu este indicată. Nu putem vorbi deci de un sistem grafic bine chipzuit. Totuș, așa cum este, textul nostru merită atențiune pentru raritatea lui.

com. de N. Drăganu.

O însemnare despre legăturile culturale dintre Ardeal și Moldova în sec. XVII-lea.

28. XI. 1651.

Sunt cunoscute relațiile culturale ce existau între Principatele Române de sub domniile lui Matei Basarab și Vasilie Lupu și între Ardealul românesc din timpul Rákoczeștilor.

Trecerea din Moldova a oamenilor luminați ca Eftimie din sec. XVI, Dosoftei, mai târziu mitropolit al Bălgradului, împrumutul de tipar și tipărituri au îndreptat de sigur atenția oamenilor cu carte din Ardeal spre Moldova secolului al XVII-lea, făcându-i să cunoască cultura care se răspânda din mănăstiri și școale ca cea dela Trei-Erarhi și din scrisul unui Varlaam.

Școalele din Moldova, în cari se da lupta pentru păstrarea credinței în ortodoxia curată a răsăritului, erau cunoscute nu numai cărturarilor ardeleni, cărora li se adresau noile curente religioase din Ardeal, ci și preoților dela sate care aștepta cartea din principate, păstrătoarea tradiției în biserică. Se pare însă că vestea acestor școale a pătruns și între țărani. Dovada o găsim tocmai la Românii mărgineni din județul Săbului la Sălișteni, ale căror relații neîntrerupte cu cele două Principate, mai cu seamă cu Muntenia, datează încă din sec. XIV-lea.

Testamentul unei țărance din Săliște, *Stanca soția lui Oprea Alămanuș*, făcut la 1651, ne dă o astfel de știre și pentru aceasta îl dăm aici în întregime, reprodus din Protocolul Săliștii care se păstrează în Arhiva săsească din Sibiu S. 79 No. 1 pp. 227—8:

„Im lahr 1651 den 28 tach Novembris sein vor uns erschinen *Opre Alamanuzoie Stanka* sampt irrem sonn Stanchsul Alamanuze in sizendem rechten und hatt uns angezeiget wie das sie willens were noch bei leben irrer die wenige substans so ir, auf ir gebürendes dritteil nach absterben irres mannes verbliben were züe verordnen und züe bestellen sint demmal sie vom grosser schwachheit a-so überfallen, dasz sie sich nicht mehr kunte einrenen und auffenthalten, so hatt sie gedachten irrem Sonn Stanchsul Alamanuze, und dem *Opre Alamanuze* welcher izunter *in die Moldau* vervisett die schrift züe lernen ir gebürendes dritteil beide unbevegiges und bevehghes so alsie in dem S.list wie auch im feld ganz ledingklichen dissen beiden schönen übergeben und

bescheiden, sint demmal sie sich beide sone versprochen sie im allen noht küsten nömlich irre mutter züe versehen so lang sie leben würde, die zuo techter aber, sollen mitt dem was sie bissdato empfangen haben contenti und züe friden sein den sie heitten beide so vil an kleidungk, wie auch an irren hochzeiten empfangen als sie dissen beiden söhnen verlassen würde solchen nun zur mörer krafft und sicherheit, sein for uns bracht worden die Ersame Oprichs Potruze schudja disses orts Silichst, Iones Herre, Luppe Mille, Pope Demitru damitt desser bundt künftigen nicht möge vonn nimanden angegriffen noch muttirt werden, sondern sollen sich mitt dissem was alhier notiret züe friden geben, geschehen in gegenwertikeit unser eziger zeitf verordneter Richter disses stüels Selichst.

Laurentius Rosenauer und
Georgius Schelker“.

Scurta mențiune că Oprea Alămănuț tânărul fu trimis în Moldova „să învețe scrisoare“ probabil pentru a se reîntoarce „gramatic“, înseamnă că pentru Românii de aici izvorul de cultură românească era în principate, de unde ne-au venit altcum numai cărți bisericești, ci și zugrăvi lăsând pe peretele vechei biserici săliștene picturi cu boieri români din sec. XVII-lea.

com. de I. Moga.

Răscumpărarea preotului Stefan Popa din Tilisca de iobăgie.
11 Noembrie 1667.

11. XI. 1667.

Manumissio *Stephani Popa*, Pastoris
Valachicae Ecclesiae Tiliska possessionis.

En Feier-Vár Megyeben Borberekben Iako Bánpataki Jánosom tudtára mindeneknek az kiknek illik ez tölem való irásomnak rendiben quod in hoc Anno 1667 die 11. 9-bris, midön voltam Szeredahelyen az Veres Barthes urnak házánál jöve en elemben Szelistye székbén Tiliska nevü Faluban levö oláh Pap Stephan Popa nevü. Mely oláh Papnak minden nemzetsége östös giukeres-iobbagim voltanak. Mint azért feltb denominált Stephan Popa engemet mint földesurat meghatalála, hogy ő neki és gyermekinek az Jobbágiságnak terhét megh engedném bizonyos summa pénzigh. En azért gondolkodván, megh engedék ő neki Stephán popának és fiának Demeter, Vaszilia és Stefannak s egyszermint jövendőbelieknek is ha kik lennének meg engedék minden fiut száztizenöt forintigh Evictiót vevén fel magamra, feleségemre mindkét ágon levö posteritásim ellen, hogy ez napságtól fogva az Jobbágiság alól megh szabadultak legienek.

Idem qui supra m. p. (L. S.)

In archiva din Budapesta, Secția ardeleană —
(Protocollum „Neminem laede“ pag 95)

In traducere română :

Eu Bánpataki Iános, locuitor în comitalul Albei, la Borberek, prin scrisoarea aceasta a mea dau de știre tuturor cărora li se cuvine că în anul acesta 1667 în ziua 11 Noemvrie, când am fost în Mercurea la casa domnului Veres Barthes, a venit la mine preotul valah locuitor în satul Tilișca, scaunul Săliștei, a nume Stefan Popa. Toate neamurile acestui preot valah au fost din vechime iobagii mei moșteniți. Deaceia mai sus numitul Stefan Popa m'a rugat pe mine ca pe stapânul său (domnul feudal), să-l ușurez pe el și pe copiii lui de povara iobăgiei pentru oarecare sumă de bani. Eu de aceea socotindu-mă îl slobod pe el, pe Stefan Popa și pe feciorii săi, Dumitru, Vasile și Stefan, totodată și pe urmașii lor, căți vor mai fi, pe toți feciorii îi slobod pentru 115 florini luând asupra mea și asupra soției mele garanția față de urmașii mei de amândouă spițele, ca ei de astăzi înainte să fie slobodzi de iobăgie. Acelaș ca mai sus.

O cerere înaintată de călugărul Nicodim și de popa Ioan Avramovici din Aciliu împărătesei Maria Teresia.

IX. 1750.

Memoriale ad suam Majestatem Patris Nicodemi et Ioannis Avramovits Deputatorum Schismaticorum circa persecutionem schismaticorum in Trannia, prohibitionem Librorum Valachicorum et Moscoviticorum et zelum Arhidiaconi Dobrensis

Allerdurchleuchtigst Grossmächtigste Röm. Kayserin zu Ungarn und Böhemb Königin, Ertzherzogin zu Österreich S . .

Allergnädigste Kayserin, Königin und Frau Frau.

Euer Kaysl. Königl. Mayestät werden wir nochmahlen allerunterthänigst, allergehorsambst flehend vorzutragen bemüssiget, wessgestalten wir schon in das 3-te Jahr lang allhier vielmahlen umb unser in Siebenbürgen von denen *Unitis* gethanen *Religions-Zwang* abzuthuen solicitiren, wessentwegen auch auf die Euer. Kaysl. Königl. May. allerunterthänigst eingereichte *Memorialien* jederzeit an seine Excellenz Grafen von Kollovrat allergnädigst angewiesen worden, alwon wir nur dieses erhalten, dass wir sollen abgehen nach Hauss, dann es wäre schon allerhöchst Deroselben Resolution dahin ergangen dass man uns nicht in wege legen soll, wellen aber unsere nachgebliebene geschrieben, dass nichts drunter dewesen, so haben wir eben ans neue *solicitiret*. worauf von gedh. Excellenz an den 7-bürgerischen Hoffkanzlern angewiesen, welcher gleichergestalten uns getröstet und darzzu ein Pass geben wollen aber wir haben es nicht angenommen, wellen von unseren Nachgeblieben keine Antwort gehabt Daraufi kam jetzt ein andere *Laicusdeputierter* mit einem Brief, welcher eben beygeleget wird und daraus zu ersehen ist in A) dass wir ärger gezwungen werden auf das Härteste, weil der *Unitus Praesbyterus Dobanus*, der allhier gewesen und herunter gereiset Dahero wir eben mit unser aller unterthänigster Bittshrift den 8 Aug. bittlich angelanget, solche aber noch nicht zurück gekommen. So gelangt an

Euer Röm. Kaysl. u. Königl. May, unser allerunterthänigst fussfälligst flehentliches Bitten allerhöchst dieselbe geruhen allergnädigst über unser schwärlichst angethane *Tyranei* sich zu erbarmen und allerhöchst dahin ergehen zu lassen, dass führohig von allen fürgewesten befreyet werden sollen, dann wäre uns leichter den Todt zu erdulden und unser zeitliches für unser *Religion* aufzuopfern willfährig sind, für welche Kaysl. Königliche Gnade und Milde lebenslang umb Dero zuwachs und glückseeliglangwehrige Regierung Gott dem allmächtigen anzubetten nicht ermanglen werden alle insgesamt

Euer Kaysl. u. Königl. Mayst.

Allerunterthänigst-allerdemüthigst
PATER NICODEMUS et
IOANNES AURAMOVISH
Beide Deputierte

Translation

A)

Ehwürdiger Herr Pater Nicodeme und Herr Ioannes Auramovitsh.

Ich thue Herrlichkeiten zu wissen, dass die Versammlung deren des zwischen Glaubens versamblen Vicarien und Geistlichen gehalten worden und haben selbe vor dem Volk Eydlich erkläret, dass das Volk und die Leite hin und her zu wanken nicht nöthig hätten, indeme Sye die orientalische Kirchen des Griechischen Glaubens halten und glauben und wer immer mit ihnen die Kirchen nicht frequentieren wird, alle solche und ihre Kinder Seine Königl. May durch die *Miliz* niederhauen lassen werde womit verbleibe.

Dobra 22 Jenner 1750.

Dienstgeflissener
Stan Geistlicher.

Wohl und Gesundheit Euer Paternität, Geistlicher Herr Nicodeme und Herr Ioannes Auramovitsh

Ich berichte Euer Herrlichkeiten, dass von der zeither als auhero der Ertz Priester Dobranus gekommen, ärger und besser unsere Priester gefangen und verarrestieret worden, wessentwegen die Leith über dermassen erschrocken, indeme man unter das Volk ausstretet dass sofern es die Union oder Vereinbarung nicht umstähet und an nimbt, alle ihre Gütter verlihren werden, und alle die jungen Priester haben die Flucht in das Gebirg und in die Wälder genommen, die wallachische und moskovitische Bücher hatt man einzufüren verboten und sowohl auf denen Gränzen und Dreissigsten angesagt worden, wann Geislichte aus anderen Ohrten ankommen sollten (ob Sie gleich mit denen Passporten versehen oder nicht) in Verhaft genommen werden müssten. Es ist erst neulich vor 3 Wochen geschehen, der Dreyssigste von Dobra ist mit 4 Beritenen Überreitern Nächtlicher weill ins Dorff gekomen und hat die Anstalt gemacht, dass man den.

Geistlichen gefangen und mit Schlägen dergestalten tractiret, dass selber kaum bei Leben geblieben, auf dass er aber nicht schreyen und das Volk versambeln möchte, so hat man ihm das Maul mit dem Heu verstopfet, und als man ihn aufs Ross geworfen hatt, Er sich auf die Erden gelassen und zu schreyen angefangen, auf welches Geschrey sich das Volk versamblet und als der Dreyssigst das Dorfs-Volkh beysammen gesehen, hatt selber mit seinem Überreither die flucht genohmen. womit verbleibe.

Dobra 2 Aug. 1750.

Dienstwilliger
Stan Geistlicher.

(Din arhiva cancelariei aulice Transilvane 1750 No. 247)

**Informații privitoare la activitatea doctorului Ioan Molnár —
Piuaru (1786).**

Nr. 160

Contele Pálffy scrie guvernatorului transilvan Samuil Bruckenthal că generalul conte Gourcy vrea să fie operat la ochi de către doctorul Ioan Molnár — Piuaru.

9 III. 1786.

Wohlgebohrner Freiherr!

In der Anlage bittet Graf v. Gourcy K. K. Kam(m)erherr und Feldmarschall Lieutenant um die Erlaubniss, dass er den Oculisten Molnár heraufkom(m)en lassen dürfte, um von demselben seine beide Augen an Starre operiren zu lassen.

Da es um einerseits billig zu seyn scheint, dass gedachtem Augenarzte bei dem ihm sparsam ausgemessenen Gehalt der Weg offengelassen werde, sich gelegentlich zur nöthigen Aushilfe etwas zu verdienen, andererseits aber hierorts nicht bekannt ist, ob und in wie weit er dortlands Nachtheil des Publici entbehrllich seyn kann:

So wird es von diesem letztern Umstand abhängen, ob dem Gesuche des Herrn Feldmarschall Lieutenant willfahret werden könne; obschon es doch im(m)er thunlich seyn dürfte die Sache dahin einzuleiten, dass das eine mit dem andern vereinbhart werden könne; Um daher in Ansehung der Zeit und der übrigen mit diesem Begehren verknüpften Umstände eine verlässliche Bestimmung zu haben, weise ich gedachten Feldmarschall Lieutenant unter einem dahin an, dass er sich in Sachen mit Euer Excellenz und nöthigen falls auch mit dem Augenarzte Molnár selbst in das Einvernehmen setzen solle. Ich geharre mit vollkommener Hochachtung

Euer Excellenz

ergebenster Diener

KARL GRAF PÁLFFY m. p.

Wien d. 9 März 1786.

dem Tit. F. Hrrn. v. Bruckenthal Siebenbg. Gouverneur.

2804

An Seine Excellenz Den Wohlgebohrnen Freiherrn Samuel v. Brukenthal,
des St. Stephansordens Commandeur, und Königlicher siebenbürgerlicher
Gouverneur

zu Herrmannstadt Ex. offo.

Eüer Mayestät!

Unterzeichneter bittet Allergnädigst zu erlauben, dass es den
zu Hermanstadt angestellten Oculisten Doctor Molnár herkommen
lassen dürfe; um von dem selben beyde Augen am Staarr operi-
ren zu lassen.

Wien, den 7ten März 1786

PETER GRAF v. GOURCY
K. K. Kamerherr, und
Feldmarschal Lieutenant.

Ich habe die unter meiner Besorgung gehabte Patienten bis
auf 5 Personen sehend von mir entlassen, Letztere 5 aber welche
ich schon operirt, bedürfen noch meine Hilfe längstens bis den
20ten April, und alsdann ebenfals entlassen werden können.

Es haben sich zwar 3 mit dem Staar behaftete arme Blinde
operiren lassen wollen, die aber aus Mangel derer hierzu erfor-
derlichen Verfleugungskosten während der Cur, nach Hause unau-
sgeheilt abgegangen sind.

Herrmannstadt d. 15ten April
1786

JOHANN MOLNAR m. p.
Oculist

Răspunsul guvernatorul S. Bruckenthal către contele Pálffy.

An des Herrn Hofvice—Kanzler Graf Pálffy Excellenz,
Herrmannstadt, den 15ten April 1786.

Excellenz haben mittelst der verehrlichen Zuschrift vom 9ten
des vorigen Monaths, mir zu erkennen zu geben geruhet, dass
der Marschalllieutenant Graf Gourcy in Absicht auf der von ihm
angesuchte Hinauslassung des Oculist(en) Molnár zu ihm nach
Wien angewiesen worden sey, sich darüber mit mir in das Ein-
vernehmen zu setzen. Gedachter Herr General hat dem zufolge,
auch selbst an mich schreiben lassen, und das Ansuchen erneuert.
Nachdem ich hierauf den Augen Arzt vernommen, so hat er mir
gemeldet, dass von 10. Patienten, die er bisher unter seiner Be-
sorgung gehabt, 5, sehend von ihm entlassen, die andere 5, aber,
welche auch bereits operirt worden, längstens bis den 20ten die-
ses eben auch entlassen werden könnten. Da also nach dieser
Erklärung die kurze Abwesenheit von 2 Monathen als in welcher

Zeit er nebst der Hin-un Herreise auch die Operation beendigen zu können hofft, dem Publico kaum zu einigem Nachtheil gereichen zu können scheint, so habe ich kein Bedenken getragen ihm den Urlaub auf die von ihm selbst bestimmte 2. Monathe zu bewilligen, und benachrichtige untereinst auch mehr-erwähnten Herrn General Graf Gourcy davon.

(concept)

com. de I. Lupaș.

**Ceva despre viața și activitatea doctorului Ioan Molnár —
Piuariu și a fiului său.**

Spre întregirea datelor biografice apărute în anii din urmă privitor la biografia doctorului român Ioan Molnár—Piuariu¹, pot contribui cu câteva amănunte la cunoașterea mai deplină a activității sale, pe baza materialului cules de mine în trecut cu privire la istoria și cultura Românilor.

Doctorul Molnár—Piuariu absolvindu-și studiile de medicină la Viena, întors în țară, fu numit mai întâi medic al regimentului 1. românesc de grăniceri din Banat, unde — însuflețit de dorul lătirii culturii—a îndeplinit totdeodată și funcțiunea unui institutor. Aceasta o știm din frumoasa sa petițiune din 14 Iunie 1782 din Sibiu, unde pe atunci era „oculist al principatului Ardealului“, în care poziție el — aflând cu bucurie, că guvernul prin rescriptul din 22 Mai 1782 a înființat școli de Stat și pentru Români, — prezintă un proiect guvernului despre necesitatea de a spori numărul școalelor primare (triviale) românești la 70 și de a numi un director, care să le supravegheze, precum și de a încuviința ca unde majoritatea locuitorilor o formează neuniții și învățătorul să fie neunit, deoarece numărul de 12 școli prevăzute în diferitele ținuturi, nu e îndestulător, căci astfel va trebui ca 8—9 sate să-și trimeată copiii la o singură școală, îndepărtată pentru cele mai multe, ceea ce e lucru absurd, ne mai vorbind de chestiunile pedagogice, cari suferă în urma acestei dispozițiuni. Face atent guvernul, că chiar și numărul școlarilor, care se va aduna din acele sate într'o singură școală, e prea mare, căci vorbind din experiență, zice că nu a avut niciodată mai mulți școlari de 100 și totuș a întâmpinat greutăți mari pedagogice, cari nu se pot evita nici azi, când în multe sate există peste 200 de școlari, cari nu se pot instrui și îngriji de către un singur dascăl și astfel propune ca și în Ardeal să se sporească numărul școlilor, precum e în Banat, unde tineretul are școli destule?

¹ Dr. Ioan Lupaș în Anuarul Institutului de Istorie Națională dela Universitatea din Cluj, vol. 1. și Dr. Valeriu Bologa în «Clujul Medical» anul 1924 și 19 5.

² Petițiunea a fost publicată de Dr. Ioan Lupaș în Analele Academiei Române M. S. I. vol. 37 (București, 1915) p. 657—8.

Știm din istoria literaturii că doctorul Molnár — zelos cum eră — pe lângă exercitarea artei sale umane de oculistică, a luat parte activă și la străduințele literare ale cărturarilor români contemporani, sprijinindu-i cu sfaturi și chiar cu bani, ba chiar compunând și o gramatică germană-română. Astfel Molnár devenise din ce în ce mai cunoscut și stimat, chiar și prin faptul, că pe bolnavii săraci îi căută gratuit și așa se întâmplă, că în toamna anului 1791 fu numit de guvern profesor de oculistică la facultatea de medicină din Cluj. Molnár strămutându-se acolo își ținu lecția de deschidere într'una din zilele lunii Noemvrie, iar pe urmă o și tipări în folosul obștesc al studenților și prietenilor săi sub următorul titlu:

Paraenesis ad auditores chyrurgiae in lyceo regio academico-Claudiopolitano habita a Ioanne Molnár de Müllersheim de morbis, & medicina oculorum professore publico quum primum sua collegia ordiretur anno MDCCXCI. Mense Novembri

Claudiopol, 1793. Typis Martini Hochmeister Caes. Reg. Priv. Dicast. Typograph. & Bibliopolae.

Pe verso titlului: *Imprimatur, 5-ta Ianuarii 1793. Claudio-poli. C. Ioannes Nepom. Esterházy mp.*

Această tipăritură în format 8° mic (de 85 × 14 cm) și 13 pagini, are un dublu interes pentru Români: 1. pentru că este până azi necunoscută și nedescrisă și 2. pentru că formează cea dintâi lucrare de medicină a unui doctor român.

Prelegerea lui Molnár adresată către „stimații săi auditori”, începe cu inversiunea elegantă, că deoarece organul vederii este cel mai principal dintre părțile corpului omenesc, atât ca frumusețe, cât și ca finețe, e ușor de înțeles, dacă el se va ocupa cu specială indeletnicire și atențiune cu studiul boalelor de ochi. Autorul aduce apoi omagii de recunoștință împăratului Leopold II, care a instituit la Cluj catedra de oftalmologie în interesul publicului și în folosul studenților, cari până acum erau nevoiți să meargă la Viena pentru studiul ei. Relevă apoi faptul, că guvernul Ardealului cunoscând, că de la anul 1768 încoace foarte mulți oameni săraci și-au recăștigat vederea ochilor prin arta lui, l'a chemat la Cluj numindu-l profesor de oculistică. Trecând apoi la partea științifică a lecției sale introductive, doctorul Molnár—Piariu asigură pe auditorii săi, că le va comunica sincer și cu toată inima tot ce a învățat din cărți și din experiența sa proprie de mulți ani, voind a omite tot ce fac doctorii șarlatani și vagabonzi, cari cred că vindecă ochii cu un simplu coliriu sau cu un balsam ori o alifie oarecare¹.

¹ Pentru a cunoaște oarecum stilul latinesc al doctorului Molnár iată partea această a discursului cu cuvintele sale: „Ea ubique auxilia enumerabo, quae a celeberrimis Medicis adhibita fuisse leguntur, meaque etiam addam, quae multorum Annorum usu mihi comprobata sunt, omnia vobis aperte proferam, neque ipsa mea infortunia silentio praeteribo, nam et no-

Institutul științific, unde Molnar fu numit, era fondat de împărăteasa Maria Tereza ca școală superioară de chirurgie, care după desființarea școlii Iesuiților (sub fiul ei, împăratul Iosif II) a primit titlul de Universitate, preschimbat apoi — tot în vremea lui Iosif — în „Lycaeum Regium Academicum“, având trei facultăți: de drept, de filosofie și de medicină. Aceasta din urmă s'a dezvoltat însă încetinel, așa că până la 1783 avu numai un singur profesor, dar la 1787 se instalează și o catedră de medicină veterinară, iar la 1794 are deja cinci profesori și între ei pe „Ioannes Molnar de Müllersheim de morbis et medicinae oculorum professor publicus ordinarius“, precum se poate urmări în elencul facultății până la 1816 când lipsește¹ în urma morții sale întâmplată în primăvara anului 1815.

Cartea doctorului Molnár, interesantă din punct de privire bibliografic, ne prezintă și curiozitatea de a cuprinde în titlul ei anacronismul, că poartă unit cu anul 1791 predicatul său „de Müllersheim“ pe când știm că acela i-a fost dat după acel an. Această împrejurare ne dă și explicația, de ce Molnar a așteptat mai mult de un an cu tipărirea micii sale lucrări, știind că în timpul său, în care titlul de nobil asigură purtătorului prerogative speciale, nu era indiferent, dacă își va putea tipări acel titlu chiar și pe frontispiciul cărții sale.

Cunoaștem pe larg anteactele nobilitării doctorului Molnár, însă e foarte interesant, că pe când el ceruse încă din Sibiu (în primăvara anului 1791) de a i-se da lui și nepotului său de frate Petru titlul de nobil², acesta i-s'a conferit de către împărat cu diploma de nobil dată în Viena, în ziua de 18 Iulie 1792 lui și fiului său Iosif, născut din căsătoria sa cu Ana Regina Sebastian³.

Acest fiu al doctorului Molnár nu a moștenit talentul științific al tatălui său. Îmbrățișând cariera de militar îl întâlnim în anul 1827 ca locotenent de gardă la Viena și anume ca autor al unei cărți scrise de dânsul în limba germană și tipărită sub următorul titlu:

Betrachtungen über die mit der ersten österreichischen Sparkasse vereinigte allgemeine Versorgungsanstalt, aus ihrem würdigsten und folgenreichsten Gesichtspunkte als moralisches Wohlthätigkeits-Institut. Zur Beherrschung meiner Waffengeführten der

centia nos instrunt, arcana remedia non habeo, sed agrytis et Vagabundis relinquo, qui unico Colyrio, Balsamo, aut Unguento omnes oculorum morbos se curare posse jactitant. Risum merentur haec praejudicia, atque tristis non raro exitus illorum noxam demonstravit“.

¹ După studiul lui Dr. Maizner Iános: A kolozsvári orvos-sebészi tantintézet történeti vázolata (1775 - 1872) Kolozsvár, 1890.

² A se vedea în articolul d-lui Ioan Lupăș: Cum a obținut doctorul Ioan Piuaru—Molnár din Sadu titlul de nobil, în „Transilvania“ 1920 p. 63 - 69.

³ Indicat în Illéssy-Pettkó: A királyi könyvek (Budapest, 1895) p. 272.

k. k. österreichischen Armee dargestellt von Joseph Molnar von Müllersheim, Platz-Oberlieutenant bey dem k. k. Platz-Commando in Wien

Wien, 1827, Gedruckt und im Verlage bey Carl Gerold.

Această carte de format 8° cu o introducere de XXII și un text de 118 pagini este interesantă nu numai pentru că completează Bibliografia Românească Veche, dar și pentru cuprinsul ei. Așa din prefața autorului aflăm, că Institutul general de pensii descris, a fost înființat de dânsul cu gândul, că oricărui cetățean, fără deosebire de rang, vârstă și religie să-i fie deschisă la bătrânețe „nădejdea veselă“ la un viitor fără griji, ce-i va fi asigurat prin pensia și renta anuală după micile cotizațiuni plătite în viața sa, dacă va intra între membri acelei instituțiuni. Autorul subliniază acest lucru, zicând că cu toate că mai există și alte institute similare, acelea cer cotizațiuni mari, de cari oamenii săraci și soldații nu dispun, mai cu seamă acuma, când exigențele vieții și ale educațiunii copiilor au crescut în mod nemaipomenit.

În articolul al doilea (care servește de introducere la statutele instituțiunii descrise) autorul român caracterizează din nou soarta tristă a soldatului, care adeseori pierde pe câmpul de luptă pentru patrie, fără să fi putut îngriji de familia sa, și aducând exemple directe despre felul rentei de față recomandă tuturor camarazilor săi institutul înființat în ziua de naștere a împăratului (12 Februarie 1825), fiind acesta în fruntea noului institut umanitar, ale cărui avantaje se descriu și se recomandă și într'un ultim articol al cărții, care conține statutele și modalitățile de plată

com. de Andrei Veress,

Dispoziția guvernului ardelen cu privire la biserica și mănăstirea din Râpa Rîmetului.

.1132

2. III. 1792

P. P.

Minekutanna a Remetei Falu also végén, és Fel Gyogyi Falu felső végén Iako Disunitusok arrol ide b^o nyujtott kérések hogy a Remetei Határon In Vályá Rimetyilor la Ripa nevezetű helyen lévő Templom nékik által adattassék, az Extzellentiád és Kegyelmeteknek az iránt tavalyi Septembernek 12^{kén} es Novembernek 23^{kán} bé küldött Tudosittásokkal együtt ő Felsőge eleiben terjesztetett volna, méltoztatott eő Felsőge Kegyelmesen megengedni, hogy a Tisztség által feladott vélekedés szerint azon templom mellette valo Kő Házzal melyben a nékik hasonloképpen megengedett Popa lakhassék által engedtessek, ugy mind azon által hogy mellette lévő régi meg romlott Monostérium elhányattassék. Mely Kegyelmes Rendelés Extzellenziádnak 's. Kegyelmeteknek oly végre tudtára adatik, hogy a könyörgöket ulla tudo-

sittsák, és végben menetelére vigyázattal légyenek. Sic facturis alte fata Sua Majestas benigne propensa manet. E regio M. Principatus Transilvaniae Gubernio. Claudiopoli Die 2da Mártý 1792

B VOL.F(gangus) BANFY m. p.

DÁVID SZÉKELY m. p.
STEPHANUS HANNENHEIM m. p.
Secret(arius)

Ex Archivo Incliti Co(m)itatus Albæ Inferioris N. Enyed 28ª Mártý 1792.

Extradat(um) per

(L. S.) GEORGIUM SÁRPATAKI m. p.
V(ice) Notarium

Hogy ezen Cópia az maga valóságos originálissá**ból** minden hozzáadás vagy el vétel nélkül szorul szora irattatott légyen le, arrol præsentibus igaz Hitünk szerint bizonyoságot teszünk Ponorban Januarius 15^{dik} Napján 1821^{dik} Eszt(endöben)

(L.S.) WARADI ISTVÁNFFI SÁMUEL m. p. (L.S.) PALOTAY JÁNOS m. p.
Nemes Aiso Fejér Várm. Hűtes Assessora. Nemes Ember.

În traducere română :

Dupăce a fost înaintată Maiestății Sale cererea Neuniților așezați în capul din jos al satului Râmeș și în capul din sus al satului Geoagiul de sus, prezentată aici ca să li se dea lor biserica aflătoare în hotarul Râmeșului, în locul numit *Valea Râmeșilor la Râpa*, împreună cu înștiințarea Excelenții și Milostivirii Voastre din 12 Septembrie și 23 Noembrie ale anului trecut, M. Sa s'a milostivit grațios a îngădui — potrivit cu opinia dată de autorități — ca să li se dea lor biserica aceea împreună cu casa de piatră de lângă ea, în care să poată locui preotul admis pe seama lor, dar așa ca vechia mănăstire stricată de lângă ea să fie dărâmată. Această dispoziție grațioasă se aduce la cunoștința Exc. și Milostivilor voastre, ca să avizati despre ea petiționarii și să priveghiați aducerea ei la îndeplinire. Celor ce vor face așa M. Sa mai sus numită le rămâne aplicată cu bunăvoință.

* * *

Cumcă această copie s'a scris după adevăratul ei original din cuvânt în cuvânt, fără nici un adaus și fără nici o lipsă, prin aceasta mărturisim după adevărata noastră credință. Ponor în ziua de 15 Ianuarie 1821.

Acte relative la procesul dintre episcopul Lemeni și profesorii din Blaj.

Intimatum Ep(isco)pi

In sequelam infausto Consilio ad nos, & V. Consistorium directi, ast sub Sigillo Rmo Dno Præposito intitulati, Contra Rmum Dnm Rectorem Concinati Libelli, ejusdemque Ursorii pro Documento hic reservaturum paterne intimandum.

Qui potestati resistit Divinæ ordinationi resistit, n(on) nstrum sed S(piritus) S(ri) effatum et recurrentium et Superiori ordinationi semet accomodare et mandatis parere, ra(t)ionabile quidem obsequium v(er)bum divinum exposcit, ast, nihil

tale produciat, quod in obversum legum mandatum extitisset, neq̄q̄m contra suum Rectorem nobis conquesti s̄init usque ad illud temporis momentum quo positivæ N̄ræ Circa pedum lotionem ordinationi inaudita audacia semet opposuissent.—Ad eius Culpam extenuandam hoc consilium inierunt, quo t(ame)n reatum Auctum, n(on) imminutum sciant. Nestrū et errata Corrīgere modo, quo optimum judicamus, minimo vostro quo præscribere præsūserunt, siquidem deesse in superioribus adverterunt, aut deesse crediderunt, debita modestia proponere integrum est n(on) plenis buccis contra charitatis præcepta p(ro)palare—quo igitur pro paterna nostra, qua v(el) in discolos Filios ferimur propensione recurrentes a via in ipsorum, perniciem tendente retraheremus Præsulari A(uthoritate) strictum de exhibitis sub poena dimissionis imponimus Silentium nullus audeat ea scripto aut v̄bis propalare.

Nos suo t(em)p(ore) et modo malo, si q(ui)dem medelam adferre n(on) deerimus, nec t(ame)n modalitate, qua immaturo consilio poscunt, sed qu(antu)m adjunctis sedulo perpensis expedire judicaverimus — sint in quiete, sint obsequiosi, & officio suo ad amusim satisfacere, adlaborent, hac & non alt(er)a via vt ea, quæ sibi successoribusque sua agendi ratione nocuerunt, mederi valeant sperare possunt, secus facturi ingratas sequelas ipsimet imputandæ, habebunt: Datum in C(onsistorio) nostro Ep(isco)pali die 13ª Mai 1843.

EPPUS IOANNES m. p.

Responsum ad Intimatum.

Illustrissime ac Reverendissime Dñe Praesul!
et Venerabile Consistorium, Domini Gratosissimi!!

Dignata est Illustritas Vestra in sequelam supplicis Libelli cleri junioris, eiusdemque ursorii contra Rectorem Seminarii Rmum. Dnum. Basilium Ratz Canonicum Ecclesiae Cathedralis Blasiensis, per manus Rmi. Dni. Simeonis Krajník, Pro-Directoris Seminarii, Præpositi Capitularis, Vicarii & causarum auditoris generalis Illustritati Vtræ et V: consistorio (ut quidem videtur infausto consilio) porrecti die 13-a Maji Anni Currentis sine Nro. protocolli Eppalis) quod t(ame)n notatu necessarium videtur, cum libellus, eiusque ursorium, pro documentis reservantur, paterne intimando in memoriam nobis revocare.

Primo quidem effatum Spiritus S. ad Rom. 2. 13 notatum, eum scilicet qui potestati superiorum resistit revoca(tione) dum I(llu)strat(i) Vtræ, gratias agimus filiali cum obsequio reflectimus, nos nulli potestati legitimæ unqu(am) v(el) restitisse, v(el) resistendi animum habuisse, imo ac si servi non Clerici fuissēmus, etiam discolis superioribus semper obedivissēmus (habuimus enim nos et habemus modo quoque discolos superiores ut patet et n(ost)ro libello supplici) quemadmodum Convicti sumus: Omnem a(nim)am. potestatibus sublimioribus subditam esse oportere R. 1. 1. nulla e(ni)m potestas: sc. legitima nisi a Deo est Rom 1. Petr. 2. 13. — ita firmiter convicti sumus o(mne)m potestatem non alium in finem hominibus a Deo datam esse: nisi ad impedimenta pietatis et Religionis removenda, moralitatem promovendam, ius atque iustitiam defendendam, bonos in via virtutis animandos non deter-

rendos, malos vero Coercendos, ut qui potestatem habent vindices sint in viam ei, qui malum agit Rom. 1. 4. ita nos convicti sumus Illustrissime Dne Praesul! et idem Spiritus S. Cuius effata quotidie legimus. et legi audimus, horrendum a minoribus rebus quicunque accepta p(otest)ate abuterentur Sap: C. 6.—9.

(Secundo) Dignatur Ill(ustris) Vtra ulterius notare ra(tion)abile quidam obsequium verbum divinum exposcere, ast n(ih)l tale 1-o Clerum Iuniolem productum esse quod in obversum legum mandatum extitisset; ad hoc iterum gra(t)as agimus, quod Ill(ustris) Vtra ta(ntu)m ad ra(tion)abile obsequium nos obligatos esse recognoscere dignetur dein filiali cum obsequio reflectimus, non modo mandato, sed quod plus est, et facto irrationabili Clerum Iuniolem tunc oppressum esse cum Rmus. Dnus, Basilius Racz Rector Constitueretur; Vir o(mn)ium si quos adhuc Diocesis sinu suo fovet scandalosorum longe scandalosissimus, ut pote de quo ab octo annis audita fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter Gentes, ita ut filiam Germanæ sororis nat(am), 1. cor. 1. Vtra. Illtas. et V. Consistorium aut Capitulum (no)n modo non sustulerunt e medio Vestrum, qui hoc opus fecit, ut pote Clero Iuniori Rector Constitutus fuerit, non attendendo quod eodem Ap(lica)tio(ne) manente etiam modicum fermentum malitiæ totam massam corrumpit 1 cor. 5. 6. 8 quid fiet, si alumni et incolæ huius seminarii commiscebuntur fornicariis 1. cor. 5. 11. quos quotidie vident in Seminario? Iam e(ni)m Illti Vtræ notum facimus, meretricem illam quotidie Seminarium ingredi jam solam, jam cum pedisequa, et q(ua)mdiu illa Noctis e(t)iam p(ar)tem cum Rectore transegit, hæc cum servis Seminarii inusitata et nunquam isthic audita conservaciones Refectorium et Seminarium profanent, jam si talem Virum Rectorem Seminarii Constituire non est in obversum tunc, non scimus quid legibus obversum erit.

et si porro.

Tertio) Non fuerimus scriptotenus conquesti contra Rectorem usque dum Illtas. Vtra. asserere dignatur quod positivæ ordinationi circa pedum lotionem inaudita audacia nos opponere præsumserimus, attamen verbales nostræ querelæ, etiam illuc usque poterant notæ esse Rmis. Dnis. Canonicis, imo etiam ad Illtem Vestram easdem pervenisse credimus, quod nos Omnes de Hyme et quidem Sabbatho sine ratione sufficienti et cum majori periculo sanitatis domum fugaverit, quod neptem is'hic B'asii, contra compressam conditionem servet; quod in seminario in gratiam huius Iherodiadæ tripidia instituentur, et alia similia Illti Vestræ ignota esse nequiverunt et nos putavimus saltem graviora Vitia non semper tegenda, sed etiam aliquando emendanda fore, etiam si non querulemur quotidie, attamen n(i) fiat emendatum, usque dum Rmus. Dnus. Rector seposita Omni Xt(ia)na Charitate tantum ex rancore non dubitavit accusare *Iosephum Kőrösi*, quod infirmus aliquot Offas Carnis comederit, unde secuta est illius a pedum lotionem exclusio qui si propterea excludi dignus fuisset, tunc etiam reliqui Omnes excludendi erant, quia omnibus jejunio hoc quadragesimali adipe non oleo paratos cibos dedit. caro autem et adeps sit apud nos æqualiter vetita in jejunio, quid plus etiam Rmus Dnus Rector tam a Celebratione, quam a pedum lotionem excludendus fuisset, nam in eodem jejunio, ipse quoque cibos adipe paratos

Comedit, in mensa Seminarli. quare ergo non accusavit etiam semet ipsum? insuper jejunii consuetudo a 10 circiter annis non nisi ita Blasii observatur ut si tantum pro more veteri jejunantes possunt suscipi ad pedum lotionem, non facile reperirentur 12 Apostolorum repræsentantes, et tunc quoque Clerici et Studentes suscipi deberent, quia ipsi Jejunant plurimum; patuit Illustrissime Dne Præsul! ex Occasione inquisitionis ordinatio(ni) Illtis. Vtræ., nosmet haud opposuisse et prælaudatum Clericum reipsa non ob violatam Jejunii legem (a qua ut infirmus dispensatus fuerat) sed ex rancore tantum per Rmum. Dnum. Rectorem accusatum fuisse quam cum Conscolaribus Clericis optime notam fuerit ipsa humanitate sic postulante non potuerunt non ægre ferre, honestissimum Fratrem non nisi propter rancorem Rectoris excludi, ideoque gratiæ et beneficio renunciare maluerunt, quam cum honoris diminutione participio reddi.

Profecto Illme Dne Præsul! toto hoc anno in perditione fuimus, a qua nos solus Deus liberavit hucdum, sed quis nos in via perditionis constituit. Utinam turpi præfati Canonici cum nepte conversationi obex positus fuisset, quia ab octo annis tamen poni poterat. Nunc non esset opus Clero Juniori silentium imponere, quominus scripto aut Verbis propalaret, quæ Univerſo oppido et toti Diœcesi nota sunt. — Pro animabus nostris et pro avertenda a Clero Juniori Ignominia quærolati sumus, et quærolamur, Coram Illustriate Vtra. et V. Consistorio, si propterea puniemur, perferemus, si dimittemur ibimus, nam resistere nolumus, ibimus et Coram Universa Patria tristem Seminarli sortem deflebitur, et quis tunc lacrymis nostris obicem ponet?! Non Illtem Vtram præscribentes rogavimus, ut a Rmo. Dno Rectore sine mora liberemur, sed quia in jure audivimus petitionem in suplici libello clare exprimendam esse ut pateat, quid supplicantes velint, quod autem petimus minimum est omnium quæ his in adjunctis postulari possunt.

Quapropter siquidem amplius cum isto Rmo. Dno. Rectore Canonico esse non possumus et V. Consistorium adhuc rogamus, et eundem sine mora amovere dignentur amplius Vero Illtem. Vtram. in hoc obiecto præcibus nostris, haud defatigabimus, sed Coram Excelso R. Gubernio, et Necessitate exigente, etiam Coram Sua Majestate Sacrasissima quærolabimur; Simul etiam cetera horrenda quæ de nepte præfati Canonici audiuntur inquirenda et pro demerito rite punienda exposcitur, — Rmus Rector dein et neptis viderint quomodo ignominiam perferre poterunt. — In reliquo filiali cum devotione persistimus

Illustriatit Vestræ et V. Consistorii.

Obsequentissimi
DIOCESEOS FOGARASIENSIS

Alumni 45.

Ad

Illustrissimum ac Reverendissimum Dnum.

Ioannem Lemény

Episcopum Fogarasiensem ac Venerabile Consistorium Dominos
singulariter Colendissimos.

intus Scriptorum
humillimæ præces

Reverendissime Domine Præposite Noster Vicarie!

Domine in Xto. Frater Colendissime!

Fatalis sane abusus alumnorum Cleri Diœceseos huiusce nostræ Junioris, quo mandato nostro positivo Eppali, nonnulli quoad pedum lotionem designati, plures horum vestigia secuti, paternis nostris monitis obsequi noluerunt, quare notam non sibi solum, sed toti Clero inusserunt indelebilem. — Postquam satis diu eorum respicientiam expectavimus, nec tamen lætari sub ea potuimus, sed malum in dies serpere advertimus, ad medendum Comuni malo, toti disciplinæ extrema minanti, induxit Nos ad sententiam huicce advolutam in eosdem pronunciandam.

Quam Rmæ Vtræ Dominationi qua Vicario Nostro Generali Unoque Lycei Prodirectori hisce publicandam iisdem Cum omni Auctoritate & serio effectuandam Comittimus. — Paterne manemus

Blasii die 23-a Iunii 1843.

R(everendissimi)mæ Dnionis Vtræ.

Addictissimus in Xto. Frater
EPPUS IOANNES m. p.

Deliberatum Episcopi.

Inaudita in instituto educatorio & quod plus est in Seminario Cleri Junioris, ubi ad Statum Clericalem præparantur Audacia qua 10 (decem) Theologi quartum Jam Annum emensi, & duo Vice Ductores ex eo, quod Unum Conscholarem Iosephum Kôrösi e numero ad pedum lotionem denominatorum exmiserimus in obversum positivi nostri mandati se pedum lotioni sistere recusarunt, imo sub ipso Sacro per Diaconum et Rmum Rectorem ut obsequerentur admoniti, restiterunt, eos tamquam Eppo suo inobedientes instantanea dimissione dignos effecit, — pro paterna tamen in eos propensione sententiam differendam eo fine duximus, ut si fors respiscerent iis saltem, qui aliorum consilio in perversitatem seducti sunt, veniam largiremur.

Verum eventus conprobat nec juvenili præcipitantia, sed obstinata malitia infaustum hocce eodemque Consilium inivisse, in locum etiam ut errorem recognoscendo veniam petiissent, suam culpam in Rectoris cum iisdem agendi rationem detorqueere non formidarunt, talibus cum expressionibus lacessendo, quibus etiam si omnes Calumniæ in eundem conglomeratæ veritati inniterentur alumnis Rectorem qua subordinatis efficere integrum non erat.

Quæ, haud sine gravi animi dolore percipiendo sub 13-a Maji in persona eos accessimus, Intimatum scriptotenus datum perlegi curavimus, exposuimusque, & ex emendanda emendaturos spondimus — Unicum stricte injungendo, ut rem scripto non propalarent, et hoc quidem eo fine ut re intra parietes domesticos manente, ipsos a via perditionis revocando castigando emendare valeamus, quid profecimus? Constitutum a nobis pleno jure instituti superiores se pro Rectore non agnituros declararunt prout ab eo tempore acephali vixerunt. Omni momento eliminandi, quo tumultuosam hanc agendi rationem prosecuti sunt.

Cum tamen intelligeremus eosdem ad Excellentissimum Comitum Gu-

bernatorem Regium recurrisse in patientia pertulimus omnia, sperantes ut Commissio ordinetur, quæ videret mali fomitem et convinceretur de temerario ausu. — Interea eiusdem Excellentissimi sub 6-a Iunii A. C. Nro. 554 præsidiali emanatas aestimatissimas venerati sumus literas, quibus supplicem libellum ad se per 42. alumnos huius Seminarii subscriptum una cum provocatis eo fine gratiose transmittere dignabatur, ut si quæ fundata conperiremus tamquam ad activitatem nostram spectantia emendaremus, — quod nos et facturos in intimato promiseramus. & facere parati sumus.

Cum tamen intimato Nostro obsequi nulla ratione voluerint & statum indigne denigrare subscripti haud formidaverint — duodecim ad pedum lotionem denominatos tamquam Eppi Mandato ex iteratis monitis resistentes ex Albo Cleri pro deletis pronunciamus.

Præsbiter resistens suspensionem ab officio incurrit, quid de necdum Præsbitero sperare possumus? reliquos subscribentes eo vero maxime quod in obversum paterni intimati in locum ut finem et exitum eadem expectarent horrenda subscripserint, de quibus convicti non fuerunt, demtis iis qui revocarunt, et si incautos subscripsisse fassi sunt tamquam Spiritu Sto destitutos ad alium Statum amplectendum inviamus, — In specie etiam pro dimissis declaramus: Bran Petrum, Coltor Iosephum, Coltsar Ioannem, Porutz Samuelem, Vestemian Antonium, tertii Anni Theologos; Gerendi Iosephum, German Gregorium, Major Basilium, 2-i anni Axente Ioannem, Erdeli Basilium, Groze Ioannem 1-mi Anni Theologos, ut pote in informatione superiorum domus inobedientes, refractarios aliorum seductores, sine facultate exeuntes et scandalosos.

Datum in Consistorio Ntro Eppali
Blasii die 23-a Iunii '843.

EPPUS IOANNES.

Protestatio Professorum 1-a

Venerabile Consistorium!

Fatali hesterno eventu, cui ansam dedit injusta, & plusquam barbara, triginta & novem præstantissimos auditores Theologiæ non tantum Seminario sed etiam e territorio Domini Balasfalvensis innocentes eliminans Episcopalis Sententia — perterriti injuriis nefandis, quas Clerici pati coguntur, ab iisdem ipsis, a quibus defensionem jure merito postulare quæunt, extreme perculsi scandalo horrendo, per ipsum Eppum & Rectorem Seminarii hesterno die Dnico causato, summe afflictis infra scripti Professores nomine Diæceseos & Nationis, cuius Filij Curæ Nostræ concrediti sunt cuiusque salutem opera sceleratorum; quorumque nunc in periculo versantem pro viribus defendere sanctissime obstringimur officio petimus a V. Consistorio et solenniter postulamus.

Ut cum Sententia præattacta contempta omni forma luridica dictata sit per Eppum contra 39 Clericos *iudicio omnium honestorum hominum innocentes*, cum magno triumpho jam famosæ meretricis et Basilli Racz Rectoris, viri omnium bonorum illum noscentium iudicio perversissimi tamquam interna et externa forma destituta a iustitia alienissima moralitati ac Religioni

propediosa Clero juniori non minus quam seniori ignominiosa eadem solennitate, qua publicata fuerat invalida, irrita, & nulla declaratur; cassetur. annihiletur, Clerici vero eliminati innocentes solenniter declarentur & Albo Cleri, cui per Eppum Consistorium & Professores nunc Dioceseos *meritissime adscripti fuerant* & quo per Eppum arbitrarie sine magna Diocesis infamia nunquam deleri possunt, nunc quoque ad scriptos esse, publice testatum fiat, e contra vero Racz Basilius e Seminario pulsus declaratur, quia Illmus Dnus Eppus summum Crimen comisit etiam tunc, dum illum Rectorem seminarii pleno jure constituit, cum illum incestuosum, adulterum, ac scandalosum esse optime sciverit, ideoque non nisi sub conditione pellendæ meretricis eundem Rectorem constituit, quantove magis auxerit crimen cum eidem ipsi Canonico Rectori cum infamia totius Cleri triumphum, cuius reatus participes semet reddiderunt ipsi etiam Rmi Canonici, quia sciverunt eundem Canonicum perversum esse, id quod nobis etiam infra scriptis toties quoties testati sunt, proinde non tantum e rationali a Divino Officio, sed etiam propter juramentum, quod Clero solenniter promiserunt, impedire et potuissent, & debuissent, attamen neque impediverunt, quominus constituatur, neque postea egerunt, ut qua scandalosus instantane, amoveatur. Rmi. Dni. Canonici, qua Consistoriales Causam. Clericorum, in qua de Crimine Sermo erat v. Constorio. exhibitam tunc primum non solum Illmo. Dno. Eppo. permittere, sed tamquam ad Consistorium pertinentem discutere, et siquidem res moram haud patiebatur decidere debuissent, tunc non emanasset infamis hæc Sententia cuius nullitatem post publicationem et factam(?) executionem, ipse etiam Illmus. Dnus. Eppus et V. Capitulum facto negaverunt, quia V. Capitulum Clericos jam eliminatos primo ad pacem cum Eppo ineundam sollicitavit. postea amorem et gratiam Eppalem. medio duorum Canonicorum pollicitu est, jam si juste eliminati surt, non sunt digni, amore et gratia, si vero digni sunt injuste eliminati sunt, si juste ex Alvo Cleri deleti sunt, cum Rm. Dni. Canonici, seu Commissarii a Capitulo missi illos ad pacem sub conditionibus ineundam requisiverunt? palam est igitur Rmos Dnos Canonicos, Officium suum aut ignorasse, aut consulto neglexisse, cum causam ad Consistorium pertinentem discutere, atque Consistorialiter determinare neglexere, si enim minores causas discutiunt, cur non etiam majores? Si pauperiores Ecclesiasticos punire audent, cur non etiam potentiores. *Si potentes timent, cur non valedicunt muneri, cui impares sunt?* unde sponte fluit propter omnes injurias Clero juniori illatas propter informem et injustam illam Sententiam propter Cominationem per Rectorem et Demetrium Laday Præfectum Studiorum publicatam, vi cuius omnes Clerici eodem ad huc die per Satrapas et Hajdones non tantum e Seminario sed etiam e Territorio Domini Balasfalvensis expellendi erant, imo Præfectus Domini etiam lobagiones contra illos Concitatum iri spondit, propter actum Potentiosum, hesterno die per Rectorem in obversum legum patriarum Humanitatis et religionis Christianæ, cum summo populi Ursi Scandalo, Commissum, propter Rectoris temeritatem, qua Clericos ad res suas a prædatoribus liberandas e templo exeuntes latrones Compellare ausus est his verbis: *Ecce Veniunt Lotrones e Templo*, non tantum Eppum, sed etiam Canonicos. coram Clero et Sacratissima Majestate tanto magis responsables fore.

quanto suspicio gravissima sit, quosdam Canonicos, qui aperte causam in Consistorio — dijudicare noluerunt, occulte ad illam Sententiam consarcinandam contulisse et cooperatos esse.

Quapropter iterum iterumque contra omnes illegalitates, quæ huiusque contigerunt, et contra omnes, quæ dehinc contingere possunt, et eiusmodi injusta et informi Sententia nomine, et Nro. Cleri absentis protestamur, quum Religio et Moralitas, in maximum periculum adducta sit, et prout nos erga religionem et Moralitatem indifferentes esse non possumus, ita neque Clerum qui inscius horum Criminum et malorum abest cum ad rei cognitionem deventurus est, indifferentem haud fore intime persuasi sumus. Qui enim non pro religione et Moralitate est, hostis eiusdem Merito Censeri debet, Clerus vero propter religionem et Moralitatem unice vivit, imo etiam hoc candide fatemur quod Vi depositi juramenti Religionem et Moralitatem, honorem Cleri, et oppressos Clericos, si necesse fuerit etiam usque ad thronum Smæ suæ Majestatis pro viribus defensuri sumus.

In reliquo distincta Veneratione manemus.

Ad
Venerabile Consistorium
Dioeceseos Fogarasiensis

Nicolaus Mark
Simeon Barnutiu
Iosephus Pap
Demetrius Boer
Basilius Pap
Andreas Pao
Gregorius Etekcs
Ioannes Fekete
Gregorius Moldvai

Conditiones pacis

Triginta novem infra scripti Auditores S. S. Theologiae passi sumus: quod nunquam Clericos passos fuisse auditum est, nobis scilicet datum est Scandalum, et nobis data est et poena immerentibus, dictata est nobis innocentibus Sententia ipsam etiam Dioecesim infamia notans nocentibus vero per ipsam hanc Sententiam triumphus est tacite adjudicatus paratusque Minatus est Nobis Rmus Dnus Rector et admodum R. D. Turk Archivarius V; Consistorii nos nisi ad Vesperam usque e Seminario exierimus, non tantum ex Oppido sed etiam e territorio Blasiensis Domini, per hajdones pulsum iri, quid plus Præfectus Domini dicit a se Colonos etiam adversus clerum Iuniorum excitandos & adducendos. Rmus. Dnus. Rector Ratz, dum Clerus Iunior sacro interesset, die Domini — executionem aggressus est, falsa Clavi januas Dormitorii aperiens, & per servos Seminarii Lectisternia, aliasque etiam proprias Vestes per fenestram ejici curavit. En Religionem Rectoris? En cultum diei Dominico Dnoque ipsi per eundem D. exhibitum! quod plus Rmus. Dnus. Rector Clericos suas res contra prædones a Rectore missos defendendas, e templo exeuntes latrones nominare ausus est exclamans: **Ecce Veniunt Latrones**, quis vero nomine latronis sit merito compellendus, similique nota afficiendus? An Clerici in templo orantes? et ad has res deferendas exeuntes, aut vero Rector qui Cultu Sacro huic diei competenti Seminarioque: Sanctitate violata Clerum prostituit, judicent alii, qui nunc

vivunt mortales iudicet posteritas. — Impediti sumus a Studiis et Examine subeundo a qua nemo præter suam Mittem. ssam. & Excelsum R. Gubernium legitime impediti poterat, Subtractus est nobis victus, atque ad flebilem illum, ne dicamus probrosum Statum deducti sumus, ut de elemosina a Rmis petenda cogitaverimus, quamdiu honorem externum injusta Sententia nobis ademptum vindicaremus: Etsi istiusmodi graves injurias in pace pertulerimus, neminique ullam Unquam injuriam, aut minati sumus, aut intulerimus; nihilo minus Rmus. Dnus. Rector, et Rmus, D. Simeon Fülep Professor Theologiæ Moralis & Pastoralis, contra nos ceu latrones se muniverunt Sclopetis et Custodibus, nos vero protestamur quod nunquam contra Vitam aut opes alicujus consureximus neque voluimus, neque volumus unquam, sed tantum contra injurias, et Scandalum per alios nobis datum, coram legitima auctoritate conquesti sumus, quam admodum hoc tam scriptis nostris quam cum omnium bonorum testimonio docere semper parati sumus.

Sed quid innumeras sane injurias ultro recensemus. Cicius profecto nos dictæ lacrymæ deficient, quam causa dolorum deficiat cordibus nostris: per vulnera, impressorum, quæ nonnisi ætas alleviare fortasse ast resanare vel delere certe non poterit. Memores tamen Mandati Divini ad pacem amplectendam nos promptos paratosque exhibemus, pacem enim semper coluimus, ac desideravimus, & quo tempore nobis per Rectorem erepta nil nisi pacem quæsimus, cum vero pacem nonnisi honori Cleri Junioris æque ac Senioris, in persona nostri prostituti, nec non Seminarii per Actum potentiarium violati conformiter amplecti nobis liceat, requisiti ad pacem, audemus sequentes ponere Conditiones — quibus si satisfactum fuerit, ulterius coram altioribus instantiis haud quærelabimur; si vero non deferretur eo in casu legaliter jam interposito recursu insistemus, conditiones sunt sequentes:

1-o Sententia 23-a Junii ac. per Rmum Dnum V(icarium) Generalem & Lycei pro-Directorem publicata, tamquam omnium honestorum hominum iudicio, injusta, qua non tantum Clericis, sed et Diœcesi ipsi nota infamiæ, injusta et eadem sollemnitate qua publicata fuit revocetur tamquam irrita, Cassetur, anihiletur & Clerici expressis verbis innocentes sollemniter declarentur.

2-o. Rmus Dnus Rector sine mora e Seminario amoveatur.

3. Reddatur Clerus Junior securus Scriptotenus quod neque absoluti jam ab aquirendis et obtinendis Parochiis aliisque Stationibus, dexteritati comensuratis, neque cæteri, a continuandis studiis Theologicis ullo modo, ulloque sub respectu vexabuntur.

Plura etiam jure merito postulare possemus, quibus tamen desiderio pacis supersedemus.

Blasii die 27-a Juny 1843.

ALUMNI DICESSOS
FOGARASIENSIS

Recursus ad Gubernium

Excellentissime a Illustrissime Comes, et Gubernator Regie!

Domine ac Patrone, nobis Gratosissime!

Singulari Veneratione Colendissime!

Religio imprimis, et moralitas tam incolarum huius oppidi, quam Scholasticæ Iuventutis, per immoralem Rmi. Dni et Canonici nunc Rectoris Seminarii Blasiensis Basitii Racz, cum sua nepte Conversationem in periculum adducta, coegit alumnos huius Seminarii flebilem Seminarii Statum in Supplici libello sub *A* Illustrissimo Dno. Eppo. et V. Consistorio serio ob oculos ponere et postulare, ut viro tali fama notato, suoque exemplo sepe- liendæ moralitati cooperante amoto, alter constitueretur Rector vix mansuetus, et intemeratæ famæ; ad quam petitionem cum nihil ab Illmo Dno. obtineremus, præces sub *B* innovavimus quibus lectis Illmus Dnus Præsul medio duorum Clericorum reliquos omnes a petitione recedere iussit, poste — a semet in persona ad Clericos venturum promittere dignatus est, quemadmodum etiam advenit die 14 Maji, et admonitione sub *C*. perfecta omnibus silentium imponere dignatus est simul malo, si quod esset, medelam adlaturum spondens, præfatam admonitionem medio studiorum præfatis Clericis subscribendam exhibuit eliminatlonis poenam minatus omnibus quicumque non subscripserint, et hæc omnia scripto aut verbo proflare præsumserint et qui hanc subscriptionem prævidebamus pro retractione justissimarum præcum usurpatum iri, nullus Clericorum contra conscientiam subscribere ausus est, quin potius omnes Illmo Dno Præsuli rescribendum dixerunt sub *D* quod Clerici neque resisterint aliquando potestati neque nunc resistant, sed tantum pro Scandalo a multis annis Blasii cum publico moralitatis detrimento dominante tolendo publico accesserint, simul etiam ad id Illm Dnum Præsulem reflectentes rem superfluum, ac clericis nunc imponere silentium, cum hoc Scandalum toti oppido imo jam etiam Diocæsanis otum sit. Lectis hisce Reflexionibus Illmus Dnus Præsul iterum adhortatus est supplicantes ut a petitione recederent et diversis Exemplis adductis persuadere conabatur, quodsi etiam ad Excelsum R. Gubernium recurrerint, ut tamen obtenturos esse, Physices professoris exemplo adducto, qui ante 14. circiter annos per eundem Dominum Canonicum Basilium Racz tunc quoque Rectorem percussus ex Refectorio ejectus recurrit ad Excelsum R. Gubernium atq̃ tantum abest ut aliquid obtinuisset ut potius ad miseram parochiam dimissus fuerit dicebat Illmus. Dnus. ejiciens, quod quærelæ curam Clericorum undecunque tamen ad suam Illtm. remitterentur.

Dici nequit Excell: Comes, et Gubernator Regie! quantopere Scandalum in hocce oppido, et Iuventute Scholastica, debilitandum et corrupendum, cum neque Illmus Dnus Præsul, neque Capitulum aut Consistorium de eodem tollendo hucdum cogitaverint, apromissis quidem eandem Imus. Dnus Præsul sub *C* quod malo medelam adlaturus sit, tum majorem in modum rogamus Excellentiam Vtram, hanc dedignaretur æqui bonique consulere, si candide queruerimus quam digna medela ab eius modi promisso expectari possit; nam Illmo Dno Præsuli isthoc malum ab 8 annis notum atq̃ tamen non emendavit, coram pluribus dixit, Clericum, qui neptem præfati Canonici ducturus esset, a se nunquam sacerdotem ordinatum iri, et tamen.

cum dedecore Cleri dispensationem pro quopiam Clerico a sede apostolico petere non dubitavit. Rogarunt et q̄rulati sunt Clerici anno etiam priori, ut multi defectus emendarentur, quod ciborum præparationem et munditiem, et tamen non sunt emendati usque in hodiernum diem, quin potius cubile infirmi destinatum adeo inmundum est. — ut non modo infirmi, sed ne sani quidem, ne dicamus habitare, sed nec commorare quidem longius sine periculo sanitatis, in eodem possint præteritis, ut ipse Illmus Dnus Præsul coram viro spectato testatus fuerit: *suis bubulcis meliores præberi cibos quam Clericis*, quidam Professores hujates anno præterito in autumno rogarunt Illmum Dnum Præsulem et V. Capitulum ne dehinc omnes Ideotæ et etiam perditæ ad Sacerdotium suscipiantur, cum sint sufficientes Scolas absolventes et honesti at tantum abest ut præces eorum auditæ fuissent, ut potius Imus Dmnus Præsul 18-a Martij adstantibus pro condeclaratione Canonicis in templo Curiali ordinaverit *Demetrium Popp* furem convictum et confessum, qui a defuncto Canonico *Ioanne Nemes* Contractum 300 Rses. surripuerat, quem postea in ignem projecit ut ipse coram Commissione confessus est; opera tum vero Commissionis coram Illmo. Dno. & V. Capitulo postea perlectum fuit, quo non obstante præfatus agentibus patronis ad Theologiam moralem susceptus est: alterum item nomine *Danielem* Moldovan insignem vagatorem et etiam percussorem et quidem pro tali parochia, quam aliquot Clerici frustra petierunt, a quibus patet quantum a promissis Illmi. Dni. Præsulis expectare liceat.

Quæ omnia ut plurima prætereamus cum omnibus Balasfalvensibus, et bonis moribus periculosissima sint, Excellentiam vtram. ceu Communem Patriæ Patrem summa cum fiducia audemus accedere, demissis præcibus orantes, quatenus Religionem et Moralitatem per eiusmodi scandala apud nos periclitantem, præpotenti patrocinio complecti ac defendere, illum vero Præsulem efficaciter permovere dignaretur, ne hinc processus imprimantur in quibus ratio petitionis subversatur, qualis fuit processus Rmi. Rectoris 1836 contra nominis sui infamatores inchoatus. Quin potius eius modi processus terminentur ut deprehensi puniantur. Coeterum hanc nostram nonminus quam publici coram magnæ sapientiæ Excellentiæ Vtræ et paternæ etiam erga Cleri nostri salutem et emolumentum sollicitudini comitentes in profundissima Veneratione emorimur.

Excellentiæ Vtræ:

Obsequentissimi Servi

Clerus Iunior

DICECESEOS FOGARASIENSIS.

E

Ad

Excellentissimum ac Illustrissimum Comitem

IOSEPHUM TELEKI DE SZÉK

Gubernatorem R. per M. Principatum Tran(sylva)niæ p(ar)tesque
eidem adnexas &. &. &.

Dominum Singularem venerationis cultu colendissimum

Intus Scriptorum
humillimæ præces

Notă. În monografia „*Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*” București 1924 d. G. Bogdan-Duică semnaleză la pag. 65—66 lipsa actelor, cu ajutorul cărora s'ar putea lămurii deplin peripectiile procesului dintre episcopul Leményi și seminaristii din Blaj. În arhiva epitropească a bisericii gr. catolice din Abrud s'au păstrat câteva copii, cari par a fi fost scrise de însuș Bărnuțiu cu intenția de a le anexa vre-unui memoriu al său. Dl epitrop, avocatul Dr. Laurențiu Pop a binevoit a ni le pune la dispoziție spre publicare. Ele dau lămuriri cu privire la fazele inițiale ale conflictului dintre seminaristii și episcop, împotriva căruia pășesc cu atâta hotărâre profesorii nu numai spre a lua în apărare pe „fiii națiunii”, pentru „un arțag copilăresc”, cum caracterizează Bărnuțiu (Părți alese din istoria Transilvaniei vol. I. p. 638) începutul conflictului, ci mai ales cu scop de a dărâma un regim odios. Amenințarea, că vor apela până la curtea împărătească din Viena, nu a fost o vorbă deșartă. Bărnuțiu, autorul memoriului către împărat (cf. G. B.-Duică pag. 224—237), nu era omul care să amenințe spre a se opri la calea jumătate. Bărnuțiu deși avea la îndemână — cum spune însuș — peste 20 acte oficiale din dosarul acestui proces, a publicat în suplimentul volumului I. p. 755—763 numai actele finale, pe care canonicul Const. Alutan președinte ad hoc al Consistorului din Blaj le-a comunicat clerului prin circulara din 14. V. 1846.

I. LUPAȘ.

Episcopul Ioan Leményi și Gregoriu Moldvai

(1845)

(Două documente)

Notiță.

Publicând o carte despre Simion Bărnuțiu am discutat procesul acestuia cu episcopul său.

Episcopul a fost un vinovat pe care nicio istoriografie, nici maghiară, nici confesională, nu-l va mântui de vinovățiile sale diverse.

Ce rea și abusivă i-a fost administrația averilor episcopiei, reese și din cele două documente aflate în colecția lui Rosenfeld (Bibl. Bruckenthal). Întâiul document arată socotelile oficiale, reclamate de opinia publică; al doilea cuprinde comentarul lui Gr. Moldvai, tovarăș de idei și de luptă, al lui S. Bărnuțiu.

G. BOGDAN-DUICĂ.

Conspectus

Exhibens fontes proventuum V. Cleri G. C. Fogarasiensis tam antiquos per Exmum quondam Eppum Ioannem Babb lirt-datos quam recentiores e posthuma Fundatoris massa productos, una et interusura de his fontibus annue competentia

Position.	Capitalia antiqua seu per Fundatorem vita durante elocata.	Capitalia in m. e. compu- tata		Interusura annue com- pet. in m. c.	
		Rf.	xr.	Rf.	xr.
		1	Capitalia quinque ad Cassam Status debitorum elocata et per sortitionem ad pedem conventionalem elevata a 5 pc.	4000	—
2	dto quatuor 29220 Rf. W. seu 11688 f. m. c. a 2 ¹ / ₂ pc. 202 f. 11 xr.				
3	dto unum 660 dto seu 264 f. m. c. a 2 ¹ / ₄ dto 5 f. 52 ⁴ / ₅ xr.				
4	dto unum 71118 dto seu 28447 f. 12 x, m. c. a 2 dto 569 f. Summa 100999 dto seu 40399 f. 12 x, dto 867 f. 4 ⁴ / ₅ xr.	40399	12	867	4 ⁴ / ₅
5	dto ad Cassam Provinciæ elocata in m. c. a 6 pc.	95452	40	5727	9
6	dto dto dto in W. 268079 f. 8 x a 6 pc. efficientia in m. c.	107231	39 ¹ / ₅	6433	54
7	dto prius apud privatos per Fundatorem elocata dein ad Cassam Provin- ciæ elocata in W. 33785 f. a 6 pc. efficientia in m. c.	13514	—	810	50
8	dto prius apud privatos dein ad Cassam Provinciæ elocata in m. c. a 6 pc.	8962	—	537	36
9	dto per privatos ad Causas pias oblata et per Fundatorem ad Cassam Provinciæ locata in W. 64470 f. a 6 pc. efficientia in m. c.	25786	—	1547	16 ⁴ / ₅
10	dto ad Cassam parsimoniam Cibiniensem per R. Gubernium e residua Fundatoris massa enata usque dum ad Capitale 1000 assurgerent per interusura Capitali accrescentia.	710	34		
	Summa Capitalium a Fundatore elocatorum et censuum inde competentium	332056	5 ¹ / ₅	17923	50 ³ / ₅

	Rf.	xr.	Rf.	xr.
Si ab hac summa subtrahantur Capitalia privatorum 25786 f. et census de his capitalibus competentes manent pure Babbiana Capitalia e posthuma Fundatoris massa enata Nova Capitalia conflata sunt ex sequentibus positionibus:	306270	5 ¹ / ₅	16376	33 ³ / ₅
1. E pecunia post mortem Fundatoris in parato inventa	36220	12		
2. E minutiis per Rmum D. Theodorum Papp distractis docente pag. 5		120	49 ³ / ₅	
3. E Turcico, pecoribus, fæno, stramine per Rmum Filipan distractis docente pag. 21	5868	23		
4. E Turcico per Illmum D. Eppum qua tunc temporis Ration. docente pag. 38		550	56	
5. E Vino et Cremato per Rm. Krajnik doc. pag. 38	2566	—		
6. E Faseolis, pisis, lentibus per Rm. Stojka dto	356	39 ² / ₅		
Unde prodivit Summa	45693	—		
1 Ex his a 40000 f. emuntur obligationales a 5 p. c.	45100	—	2255	—
1. Ergo e Summa 45693 remanent	5693	—		
2. E Rationibus Rmi Kaján de 1831 super massa reliquiaria Babbiana ductis subtractis ergo. remanent	4221	25		
3. Ex iisdem Rationibus per Illmum Eppum ductis	114	52 ⁴ / ₅		
4. dto per Rm. Krajnik	83	17 ³ / ₅		
5. Ex Rationibus Illmi E. Eppi de 1832 super eadem massa ductis remanent	9446	47 ³ / ₅		
Ex his prodivit Summa	19559	23		
2 Ex his a 14900 f. emuntur obligationales a 4 p. c.	14900	—	569	—
1. Remanent ex Summa 19559 f. 23 x.	4659	23		

	Rf.	xr.	Rf.	xr.
2. E Rationibus Rmi Ratz super eadem subs. 1833 ductis remanent suppleti ex aliis distractis rebus	4515	43 ¹ / ₅		
	824	53 ³ / ₄		
prodivit Summa	10000	—		
Haec Summa elocata apud Illmum D. Eppum a 6 pc.	10000	—	600	—
Summa Capitalium et censuum e posthuma massa enatorum	70000	—	3424	—
Si his addantur Capitalia per Fundatorem elocata	332056	5 ¹ / ₂	17923	30 ³ / ₅
prodivit Summa totalis	402056	5 ¹ / ₂	21347	50 ³ / ₅
Observatio 1. In his Capitalibus continentur etiam Ecclesiae Cathedralis Capitale 3000 fl. ab Eppo Major positum et per Exmum Babb suppletum				
Item Scholarum 3000 fl. dto dto				
In summa 6000 fl. W. seu 2400 fl. m. c. de quibus quotannis solvitur interusurium ex Cassa V. Cleri in 114 Rf. m. c.				
Observatio 2. Super substantia Babbiana ductae sunt Rationes etiam 1834 sed remanentia ex usdem obvia in 2136 f. 21 x. m. c. ad rationes V. Cleri translata				
Observatio 3. Interusuria de Capitalibus apud privatos elocatis, non ob- stantibus repetitis l. lmi Eppi Ursionibus et C. Regis desuper editis Decretis actu adhuc restantia efficiunt			38674	28 ⁴ / ₅
Capitalia pro Templo Cathedrali et Scholis Blasiansibus a praehonorato Fundatore locata				
Porro ex munificentia optimi Fundatoris Exmi Ioannis Babb Templo etiam Cathedrali et Scholis hujatibus provisum habetur et quidem:				

		Rf.	xr.	Rf.	xr.
A) Pro Temp'o Cathedrali :					
1	Capitale ad Cassam Status debitorum elocatum a 2 $\frac{1}{2}$ pc. 500 f. W. seu in m. c.	200	—	5	—
2	dto dto dto dto a 3 $\frac{1}{2}$ dto	600	—	38	30
3	dto ad Cassam Provinciæ massæ V. Cleri conjunctum a 6 pc.	1200	—	72	—
	Summa	2000	—	115	30
B) Pro Scholis hujatibus :					
1	Capitale ad Cassam Provinciæ massæ V. Cleri conjunctum a 6 pc.	1200	—	72	—
2	dto dto separatim elocatum	800	—	48	—
	Summa	2000	—	120	—
	Cui si addatur Summa Templi Cathedralis	2000	—	115	30
	erit Summa utriusque	4000	—	235	30
	Si haec Summa addatur Summae Capitalium V. Cleri	102056	5 $\frac{1}{5}$	21347	50 $\frac{3}{5}$
	prohibet summa trium harum massarum	406056	5 $\frac{1}{5}$	21783	20 $\frac{3}{5}$
	Quia vero duo Ecclesiae et Scholarum a 1200 f. jam continentur in				
	Summa V. Cleri, inde iisdem subtractis	2400	—	144	—
	manebit activus status substantiae Babbianae	403656	5 $\frac{1}{5}$	21639	20 $\frac{3}{5}$
	His addi possunt 1. Capitale Capitulum respiciens idæoque separatim a				
	reliquis elocatum a 4 pc.	41000	—	1640	—
	2 Capitalia Typographiae Blasiensis partim Publico				
	Fundo, partim privatis elocata a 2, 2 $\frac{1}{2}$, 5 et 6 elocata	11715	51 $\frac{1}{5}$	451	44 $\frac{2}{5}$
	Summa	52715	51 $\frac{1}{5}$	2091	44 $\frac{5}{5}$
	Summa summarum	456371	56 $\frac{2}{5}$	23731	5
	Collatis Rationibus revisum per				
	Commissionem Regiam				
	Balasfalvae die 15 Sept. 1845.				
	CAPITULUM BLASIENSE.				

Conspectus

Exhibens fontes e quibus proventus V. Seminarii Dioecesanî Cleri junioris Blasiensis ordinariè percipiuntur, item Capitalium cum ad publicas Cassas, tum apud privatos elocatorum una et Censuum de iisdem Capitalibus annuè competentium nec non restantiarum de Interusuriis nec dum solutis.

Position.	Fontes proventuum V. Seminarii Blesiensis	Capitalia in W.		Competentia annua in W.	
		Rf.	xr.	Rf.	xr.
1	Competentia annua de bonis Kuffalva et vi Contractus 1799 inter R. Cameram et Episcopum iniiti defixa in 24 cub. tritici, 6 org. lignorum et 3640 Rf. m. c. efficit			9100	—
2	Competentia e proventibus Typographiæ proveniens			600	—
3	Fundatio Regia pro novem alumnis in 1200 Rf. m. c. efficit			3000	—
	Capitalia ad Cassam publicam elocata.				
4	Capitalia tria ad Cassam Status debitorum elocata et per sortitionem ad pedem conventionalem elevata 15831 f. 40 xr. a 3½ p. c.	39579	10	1385	16½
5	Capitalia tria ad Cassam Status debitorum 9000 f. m. c. a 4 p. c.	22500	—	900	—
6	dto. Octo ad Cassam Status debitorum elocata et sortem adhuc expectantia a 2½ p. c.	26162	30	654	4
7	Capitalia quinque ad Cassam Status debitorum elocata a 2 p. c.	6300	—	126	—
8	dto. Duodecim in W. apud privatos elocata a 6 p. c.	29895	—	1793	42
9	Rectus arendarum apud Illmum D. Episcopum de annis quibus Templum exstructum	12500	—		
	Summa Capitalium et Interusur. univ. comp.	136936	40	17559	2½
10	Huc accedit pecunia parata in Cassa Seminarii actu reperibilis	72949	34		

		Rf.	xr.	Rf.	xr.
11	Item summa convictivæ in substantia defuncti Rectoris Rmi Arsenii Popovics desumenda.	3657	53 ¹ / ₂		
12	Ac tandem Interusura apud privatos restantia.	7159	56		
	In summa, consistit hodierna Seminarii substantia in Restant autem sequentia inerusuria	220704	3 ¹ / ₂	17559	2 ¹ / ₂
	1. de Capitali 3120 apud Hæred. Sigism. Katona pro 13 annis, mensibus nullis a 6 p. c.	2433	26		
	2. de Capit. 2500 apud Hæred. Ioan Bartsai pro 15 annis, mensibus 6 a 6 p. c.	2175	13		
	3. de Capit. 2500 apud Ill. D. Ioan Bethlen pro 9 annis 8 mensibus a 6 p. c.	1462	30		
	4. de Capit. 2000 apud Ill. D. Franciscum Ugron pro 2 annis et 6 mensibus a 6 proc.	300	—		
	5. de Capit 1000 apud D. Carolum Balog pro 2 annis 7 mensibus a 6 proc.	144	—		
	6. de Capit. 2500 apud D. Daniel Eugenium pro 1 anno a 6 pc.	150	—		
	7. de Capit. 7500 apud D. Sam. Vajda pro 1 anno a 6 p. c.	450	—		
	8. de Capit. 500 apud Aloyziam Török pro 1 anno a 6 p. c.	30	—		
	9. de Capit. 50 apud Szöcs Iacobum pro 5 annis a 6 p. c.	15	—		
	Summa	71597	56 xr		
	Signatum Blasii 12 Sept. 1845.				
	Conceptus hic Generalis, combinatis Rationibus Seminarii ab anno 1830 usque 1845				
	revisus 15 Sept. 1845 per Commissionem Regiam				
	Capitulum Blasiense				

Cospectus

Exhibens fontes Proventuum Typographiæ Seminaril Diocesani una cum annuo censu Capitalium in Conv. Mon.

Position.	A. Capitalia illocata	Capitalia C. m.		annuus cen- sus C. m.	
		Rf.	xr.	Rf.	xr.
1	In Cassa Status duo Capit. 1. Mart. 1843 sorte extracta a 5 pc.	6000	—	240	—
2	dio dto 1 Capit. 1. Jul. 1832 sorte extracta a 5 pc.	1140	—	57	—
3	dto dto 6. Capit sortitionem expect. a 2 pc. 6000 f. w.	2400	—	48	—
4	dto dto 2 Capit. simina dio a 2½ pc. 1700 f. w.	680	—	17	—
5	Apud Com. Dionys Bánfy a 6 pc. 2000 f. w	800	—	48	—
6	Apud Com. Ios. Bánfy a 6 pc. 1739 f. 8 x. w.	695	51½	41	44½
	Summa	11715	51½	451	44½
	B. Alii fontes sine censu.				
7	Libri impressi sumtibus Typographæ				
8	Impressiones sumtibus aliorum quin proventus ex his determinari queant, Status activus.				
1	In Capitalibus elocatis	11715	51½		
2	In Libris impressis, bonis et vendibilibus, in crudo valentibus in cm. circiter	32000	—		
3	In Libris compactis, charta aliisque materialibus	134	17		
4	In restantiis pro distractis libris	738	49½		
5	In aere parato	1925	14½		
	Summa	46514	219/10		
	Status passivus nullus.				
	Revisum et cum Rationibus priorum annorum usque ad præsens collatum per Commissionem Regiam.				
	Balasfalvæ die 22 Septembris 1946.				

Conspectus

Exhibens statum Fundi deficientium Parochorum et Viduarum Papadiarum Dioecesis G. Cath. Fogarasiensis primo 20 Oct. 1838 Synodaliter in Congregatione V. et A. Diaconorum, occasione depositi Suae SSinae Majestati homagii, stabiliti, et ab eo tempore per beneficia Cleri majoris oblationes aucti et ad fructificandum elocati.

Position.	P e r c e p t i o				Perceptis in mon. conv.		Perceptio summaria	
					Rf.	xr.	Rf.	xr.
1	Percepti a 20 Oct. 1838 usq. ultimam Nov. 1839	docentibus Rationibus			1147	40		
2	" a 1 Nov. 1839 usq. ultimam S-bris 1840	dto	dto		702	22		
3	" a 1 Nov. 1840 usq. ultimam S-bris 1841	dto	dto		1064	16		
4	" a 1 Nov. 1841 usq. ultimam S-bris 1842	dto	dto		1919	4		
5	" a 1 Nov. 1842 usq. ultimam S-bris 1843	dto	dto		765	36		
6	" a 1 Nov. 1843 usq. ultimam S-bris 1844	dto	dto		658	18		
7	" a 1 Nov. 1844 usq. ultimam Aug. 1845	dto	dto		458	23		
	Summa Perceptionis usque praesentem diem				6715	39	6715	39
	NB. In rationibus 1838 et 1839 Ratiocinans plus posuit quam percepit, inde orta est differentia inter Conspectum et Tabellam 8 xris.							
	Elocatio							
	Preattactorum Capitalium et census annuus ab iisdem competens.							
1	Virtute Decreti Gubernialis de 6 Nov. 1839 ad Cassam Provinciae							
	elocantur erga 6 pc.				1400		84	
2	dto	dto	dto	de 24 Apr. 1841	dto		78	
3	dto	dto	dto	de 28 Oct. 1842	dto		226	
	Summa elocatorum Capitalium et Censuum				4800		288	

		Rf.	xr.	Rf.	xr.
	Erogatio.				
1	Ex eadem Substantia erogantur in Salarium Petri Papp Somogyensis Parochi sub conditione percipiendi interusurii, ad dies vitæ de suo ad Cassam deficientium oblato Capitali 1000 fl. pro 1843	60	—		
2	dto dto dto pro 1844	60	—		
3	In expensas itinerarias occasione illocati Capitalis 1300	2	—		
4	dto 2100 fl.	13	30		
	in Summa	134	30		
	Hæc computata Summa elocationis prodit universa Erogationis Summa si itaque Summa Erogationis a Summa Perceptionis subtrahatur, manent adhuc in Cassa in parato	4934	30		
	Itaque	1781	9		
	Status Activus Fundi Deficientium consistit:				
1	In Elocatio Capitalibus	4800	—		
2	In pecunia in cassa actu reperibili	1781	9		
3	In Interusuriis de elocatio Capitalibus necdum exolutis	638	—		
	Summa Status Activi	7219	9		
	Revisum et combinatum Blasii die 19 Sept. 1845				
	per Commissionem Regiam				

Conspectus

Perceptionum et Status Fundi Deficientium et Viduarum Diocesisani stabiliri Synodaliter conclusi a 20 Octobris 1838 ceu prima perceptionis die usque in praesentem diem e Rationibus super eo pro singulis annis concinnatis et per V. Consistorium revisis, deductus

Percipiebantur e Districtibus Archidionibus et ab aliis privatis	A N N I S								Observationes					
	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845						
	I N M O N E T A C O N V E N T I O N A L I													
	Rf xr	Rf xr	Rf xr	Rf xr	Rf xr	Rf xr	Rf xr	Rf xr						
Blasiensi	—	14 nb.	17	13	—	12	—	13	—	13	—	14	—	nb pro 1838
Albo-Carolinensi	21	—	—	20	—	20	—	20	—	—	—	20	—	
M Bagoensi	12	—	—	14	—	14	—	—	—	13	24	—	—	
Kuffalvensi	—	16	56	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	
Elkesiensi	9	30	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	
Örményzékesiensi	—	13	30	11	—	12	24	¹² / ₁₂	²⁴ / ₂₄	—	—	—	—	nb superior pro 1841, inferior pro 1842
N Enyediensi	18	—	—	16	—	18	—	18	—	18	—	18	—	
Bisztraensi	50	—	—	27	—	25	—	—	—	—	—	—	—	
M. Ujvariensi	18	—	—	—	13	36	14	36	13	42	14	4	12	42
M Banyensi	—	28	20	17	—	—	52	24nb	—	—	70	12	30	12
Sövénytalvensi	8	8	—	44	6	24	8	24	6	48	7	—	7	24
Radnothensi	—	—	—	—	20	nb.	18	36	—	—	—	—	—	nb pro 1838 et 1839. + pro 1840 et 1841
Eoefalvensi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Vajdakutensi	—	—	—	—	9	36nb	8	48	—	—	—	—	—	nb. pro 1838 et 1839
Görgényensi	—	34	40	85	35	—	33	—	33	—	30	—	26	
Thordensi	—	36	40nb	—	—	—	12	24	16	28	—	—	—	nb. e Thordensi et Bóoönsi
Pocsagensi	16	—	—	—	25	16nb	—	—	—	—	—	—	—	nb. pro 1839 et pro 1840
PagocSENSI	13	—	—	14	—	—	13	—	—	—	—	—	—	
Bóoönsi	—	—	—	—	—	—	13	24nb	13	12	9	32	—	nb. hucdum cum Thordensi contuit.
M. Ludosensi	13	—	—	11	9	—	8	48	9	20	10	20	11	20

	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr			
Claudopolitano	—	—	30	—	30	—	24	—	24	—	24	—	22	—	24		
Egeresensi	—	—	64	nb	4	—	8	20	10	—	8	—	—	—	—	nb. pro 1838	
Marothlakensi	—	—	12	32	nb	12	32	10	32	—	—	—	—	—	—	nb. pro 1838	
Palatkaensi	18	—	—	—	12	32	11	20	8	26	6	24	—	—	—		
Katonaensi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
M. St. Mártonensi	13	20	—	—	18	—	16	—	15	24	17	12	16	40	14	48	
Merigoensi	—	—	8	42	8	12	13	32	—	—	14	14	28	12	—	nb. inferior pro 1842 et pro 1843 et 1844	
Faragoensi	—	—	26	4	24	4	24	4	23	4	19	24	18	24	—		
Kolosiensi	—	—	16	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Bisztriciensi	—	—	20	—	18	—	17	—	7	20	8	—	7	40	—		
Milvaniensi	16	—	12	—	4	6	—	16	—	16	—	16	nb	16	+	nb + et ex. Vármezőensi	
Gyulaensi	—	—	17	40	14	40	14	24	14	—	—	—	—	3	—		
Vármezőensi	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Losárdiensi	19	—	—	—	17	—	16	24	—	—	6	—	—	—	—		
Dersiens	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Székien	—	—	11	—	—	—	—	12	—	12	—	10	42	—	—		
Buzaensi	20	48	—	—	17	48	2	8	19	48	20	48	20	24	18	—	
Ormányens	—	—	—	—	—	6	24	7	12	5	—	—	—	—	—		
Középfalvens	9	—	—	nb	12	—	12	—	9	—	—	—	—	—	—	nb. restantia de 1838.	
Bethleniens	19	—	—	—	17	—	19	—	19	—	19	—	19	—	19		
Rettegiens	11	—	—	—	11	—	11	—	11	30	10	—	11	—	10	40	
Katzkóens	31	32	—	—	12	50	23	32	24	48	—	—	60	14	nb	nb. pro 1842 et 1843	
Szurdukiens	—	—	—	—	—	5	36	—	—	—	—	—	—	—	—		
Váádens	—	—	—	—	—	4	24	—	—	—	—	—	—	—	—		
Érmellékens	20	—	—	—	13	—	15	—	15	—	—	—	28	nb	14	nb. pro 1842 et 1843	
T. Szarvadiens	—	—	15	12	nb	17	24	16	24	17	—	15	8	15	48	16	12

	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr		
Ilyésfalvensi	8	24	—	—	6	24	15	—	16	—	15	—	16	—	16	—
Nagy-Szegiensi	11	—	—	—	5	24	^{10/7} nb	—	13	—	16	—	—	—	10	—
Alsó-Varczeni	7	—	—	—	8	8	—	7	—	—	6	4	3	34	324	nb pro 1839
Sámsondensi	12	20	11	40	—	—	10	—	10	—	10	—	10	—	9	20
Brédensi	9	36	—	—	15	36	13	—	13	24	13	24	13	24	9	48
Ippensi	14	—	—	—	12	—	14	—	14	—	—	—	—	—	24	nb
Perecseniensi	13	40	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	14	—
O. Láposensi	11	14	—	—	11	—	9	—	10	12	11	32	11	32	—	—
Szamos-Ujváriensi	—	—	—	—	26	—	15	12	14	—	—	—	—	—	—	—
Bábolnensi	—	—	—	—	8	—	7	—	8	—	7	—	7	—	—	—
V. Hunyadensi	3	40	5	nb	7	12	7	12	7	12	6	48	6	24	4	24
Csogmányensi	—	—	8	12	nb	—	9	36	—	—	—	—	—	—	—	—
Monostoriensi	—	—	—	—	—	10	nb	10	—	—	—	—	5	10	5	20
N. Somkutiensi	—	—	—	—	—	13	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aranyossiensi	14	20	—	—	12	40	11	40	8	8	11	4	—	—	—	—
Gyergyoensi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Háromszékiensi	—	—	—	—	—	19	nb	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Márusiensi	—	—	15	40	nb	14	20	16	20	33	44	32	—	28	40	32
Udvarhelyensi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cibiniensi	—	—	—	—	—	33	12	34	36	36	—	35	—	—	—	—
Mediensi	—	—	—	—	—	8	48	—	—	16	—	—	—	—	—	—
Czikéentháliensi	—	—	9	nb	5	28	13	40	14	4	14	20	12	38	—	—
Szász Városiensi	15	—	—	—	13	—	15	—	14	—	14	—	14	—	13	—
Vic. Sylvaniaensi	40	—	—	—	40	—	65	20	51	40	40	—	—	—	—	—
Vic. Haszégiensi	45	46	—	—	33	52	34	20	30	—	28	12	27	26	27	36
Vic. Fogarasiensi	25	22	—	—	18	6	18	12	25	32	28	20	16	—	12	48

nb. pro 1838

nb. pro tribus annis

nb. pro 1838

nb. restantia dc 1838

nb. pro anno 1838

nb. Distr. 1840 erectus

nb pro 1842 et 1843

	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr
Vic. Rodnensi												
A P. Relig. Ord. D. B. M.	6				6							
Ioanne Ruzs Prof.	4			3	3		3					
Gregorio Moldvai Prof.	2			2	2		2		2		1	
Demetrio Korojan	2											
e Substantia Rmi. Gabrielis Sztójká			70									
a Timotheo Cipariu			5									
a V. Diacono Lo'sard				2								
ab. A. Diacono Bisztriciensis				2								
a Par. Blasiensis					4	nb						
ab V. A. D. Tasnád Szarva- densis					2							
a Rmo. Basilio Rátz Canonico					60							
a Nic. Dobrán Par. Várhegy. mulcta.							8					
e legato Rmi. Isidori Alpini							35					
Distr. Katzko et Bálv. Váralya restantia							5	12				
a Præ Blasiensis Domini Sam. Vajda							10					
a Par. Somogyensis suis sub conditionibus							1000					
a V. A. D. Kolos'iensis			2									
a V. A. D. A. Varczensis			4	nb								

nb. pro 1839 et 1840

nb. pro 1838 et 1839

	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr	Rf	xr		
e Salario 38 V. et A. Diaco- narum pro 1839	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
a V. A. D. N. Szeg. titulo restantiæ	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—		
e mulcta Parochorum Distr. Cibiniensis	—	—	—	—	—	—	—	—	38	8	—	—	—	—		
e mulcta Steph. Raduly	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—		
e mulcta Parochi Dersaniensis Interus. de Cap. 1,400 pro 1840	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Summa	601	40	545	52	702	22	1004	16	1010	4	765	36	650	18	450	23

Summa universa: 6,715 fl. 31 xr.

NB. In Rationibus 1838 et 1839. Ratiocinans 8. xr. plus posuit, quam percepit, inde orta est differentia inter Conspectum et Tabellam in 8. xr. m. c.

Revisum per Comissionem Regiam,
Balasfalvæ die 19 Septembris 1845.

Anno 1845.

Reflexiones

✱

Ad Conspectus, qui exhibent fontes proventuum Venerabilis Cleri GCatholici Fogarasiensis per Capitulum Blasiense mense Septembrie 1845-i concinnatos et per Commissionem Regiam revisos, approbatos et typis vulgatos,

Reflexiones

Ad Conspectus, qui exhibent fontes proventuum Venerabilis Cleri G. Catholici Fogarasiensis, Seminarii, Scholarum Blasiensium, Ecclesiae Cathedralis Blasiensis, Deficientium, Parochorum, et Typographiae Seminarii per Capitulum Blasiense mense Septembri 1845-i concinnatos, et per Commissionem Regiam revisos, approbatos et typis vulgatos.

I. Reflexiones Generales.

a) Capitalia sive fontes proventuum item obvientia de illis interusura, serie horum Conspectuum indigitantur quidem, ast manipulatio incassatorum Interusuriorum, sive qualiter eadem Interusura erogata sint, inde ab obitu Excellmi D. Fundatoris, alto silentio premitur, quum non tantum fontes et Annuae perceptiones, sed vel maxime factarum erogationum indigitatio documentata et vigentis eatenus manipulationis explanatio, publice desiderabatur; haec est anima rei, hic jacet lapis offensionis.

b) Ast etiam, ipsa Capitalia, seorsim essent indigitanda, adnexo ubique tempore elocationis, et Annuo procento, porro competentia annue perceptae et restante, ut uno adpectu facile perspici possit, quantum quodvis Capitale fructificaverit, et a quibus Capitalibus restent interusura. In impressis vero Conspectibus coguntur plura Capitalia, fortasse diversis temporibus elocata in unam summam, ita ut resciri nequeat, quod Capitale fructificaverit et quod non?

c) Non tantum Capitalia, secundum indigitatam rationem, sed etiam hypotheca cuiusvis Capitalis in provincia elocati, in Conspectu consignanda erat, ut hypothecae revideri possint, et Capitalia Cleri periculo eximi.

d) Hi Conspectus proventuum sine Conspectibus erogationem non modo non alleviarunt, subversantes Cleri in substrato suspensiones, verum iam multo auxerunt, quum enim V. Capitulum obligationem negare nequeat, etiam ipsarum erogationum Conspectum exhibendi, pleno fluit a loco, V. Capitulum, praeter metu iudicii Cleri, hoc non praestitisse, — obligationem enim facto recognoscit, dum in conspectu fundi Deficientium etiam erogationi

spatium destinat. Itaque tantum solummodo præstare, i. e. solum Capitalia et obvenientia interusura indigitare non significat rationes reddere.

e) V. Consistorium plenum Blasii a. 1844 mense Martio celebratum, inculcavit iuxta postulatum Cleri, V. Capitulo Blasienſi, quo sub sua responsione, singulas Cassas Cleri, Seminarii, Eccl. Cathedralis, Typographiæ etc. *ab origine deducat et imprimis a tempore obitus Excellmi D. Fundatoris Ioannis Babb de perceptis et erogatis documentatas Rationes exhibeat*; igitur quam ob causam V. Capiulum hac occasione huic Cleri postulato minime satisfecit? nam qui quotidianas specificas ducit desinteresatas Rationes quandocumque provocatur, par erit Rationibus exhibendis.

f) Hocce Conclusum V. Consistorii pleni Celsissimo Primate notificatum fuit, quare igitur inde Commissioni Regæ postulato Cleri in substrato conformes datæ non fuerint Instructiones? et si impertitæ fuerint, quare executioni non sunt datæ?

g) Excelsa R. Commissio cuinam parti magis adhæserit, cuique opitulari voluerit, statim ab initio operis abunde monstravit, — se scilicet pure Episcopalem esse, siquidem ante inchoatum opus terrore complevit Diœcesim, circulando exaucto. rationem, partim etiam annihilationem partis Cleri oppositionalis, præterea ab Ordinariato Diœcesano per Diœcesim variæ crudeles minationes, uti incarcerationes, exilia etc. spargebantur, quo facto pars opposita, eiusque incrementum ex toto deteritum et annihilatum fuit, — unde sponte sequitur, ne concipi quidem posse, ut a Commissione taliter procedente, et a Capitulo, velut in substrato, parte delata, tamquam duobus entibus interessatis, effectus desinteresatus promanet, quod ut clarius perspicere possit, iuvat aliquot etiam speciales Reflexiones adferre.

II. Reflexiones Speciales.

A) Quoad Conspectum Proventuum V. Cleri.

1. Si conferatur Conspectus præsens cum protocollo rationum V. Cleri de 1842 per canonicum Stephanum Boer ducto, et per Capitulum reviso et approbato, evidens est: in Conspectu per Commissionem Regiam publicato, desiderari quatuor Capitalia ad Cassam Status elocata, n.p.:

100 fl. c. m. a 5 pc. 1^a Nov. 816 N^{ro} 7255

1000 fl. c. m. a 5 pc. 1^a Sept. 817 N^{ro} 196,657

2000 fl. c. m. a 5 pc. 7^a Ian. 823 N^{ro} 29287 et 36152

1000 fl. c. m. a 5 pc. 1^a Nov. 826 N^{ro} 78940.

Ista Capitalia reperiuntur in protocollo de 1842, sub positionibus 15, 16, 17 et 18, — quæ positiones e conspectu Regiæ Commissionis omnes exmissæ sunt, et in hocce conspectu sub